GÜLEN ÖRGÜTÜ

EZOTERİK BİR KÜLT CEMAATİN RADİKALLEŞMESİ

PROF. DR. HİLMİ DEMİR

Ankara, 2018

AY YAYINLARI - 6

FİKRİ ESERLER SERİSİ - 3

GÜLEN ÖRGÜTÜ

EZOTERİK BİR KÜLT CEMAATİN RADİKALLEŞMESİ

Prof. Dr. Hilmi Demir

Demir, Prof. Dr. Hilmi

Gülen Örgütü Ezoterik Bir Kült Cemaatin Radikalleşmesi/
Prof. Dr. Hilmi Demir; Editör: Turgut Şahin - Ankara:
Ay Yayınları, Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı, 2017

160 s.: 13,5x21,5 cm - (Ay Yayınları, Anadolu Eğitim
Kültür ve Bilim Vakfı)

Ay Yayınları: 6

ISBN: 978-605-82236-2-2

Grafik-Tasarım

SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık Ltd. Şti.
Cevizlidere Cad. 1237. Sok. 1/17 Balgat 06520 Çankaya/Ankara
Tel: 0312 472 37 73-74 • sfn@sfn.com.tr • www.sfn.com.tr

Baskı Tarihi
Mart 2018 (İkinci Baskı)

Ay Yayınları, Anadolu Çınar Bilim, Eğitim, Danışmanlık Hizmetleri Basın-Yayın Ltd. Şti.

Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı Kuruluşudur.

Strazburg Caddesi No: 44/10 Sıhhıye - Ankara
Tel: 0312 230 56 17 • Faks: 0312 230 56 18 • Gsm: 0533 762 29 52
www.anadoluvakfi.org • anadolu@anadoluvakfi.org

İÇİNDEKİLER

ÖZGEÇMİŞ

Prof. Dr. Hilmi Demir

Hilmi Demir, 1969 yılında Tokat Reşadiye'de doğdu. 1986 yılında Tokat Reşadiye Lisesi'nden mezun oldu. 1993 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1994 yılında Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi, Kelâm Anabilim Dalı'nda Asistan olarak göreve başladı. 1996'da yüksek lisansını, 2001'de doktorasını tamamladı. 2002 yılında Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Yardımcı Doçent, 2002 – 2003 yıllarında Kırgızistan Oş Üniversitesi'nde Felsefe Din Bilimleri Bölüm Başkanlığı yaptı. 2009'da Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Doçent, 2014 yılında Profesör unvanını aldı. 2015 yılından itibaren TEPAV (Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı) Bölge Çalışmaları alanında danışmanlık yapmaktadır. Dini radikalizm, Selefilik, DAEŞ gibi konularda ulusal ve uluslararası birçok çalışması bulunmaktadır. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Yazarın Yayınlanmış Eserleri:

1. Zerdüştlük, Maniheizm, Hristiyan Gnostikler ve İslâm, Ankara, 2011
2. Delil ve İstidalalin Mantıkî Yapısı İlk Dönem Sünni Kelâm Örneği, İSAM Yayınları, İstanbul, 2012.
3. İmam Mâtürîdî'nin Gnostik Akımlarla Mücadelesi, Mâtürîdî'nin Düşünce Dünyası, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011.
4. Selefiler ve Selefi Hareketi IŞİD ne Kadar Sünnidir?, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Yayınları, Ağustos, 2014.
5. Ehl-i Sünnetin Reislerinden İmam-ı Mâtürîdî, Hilmi Demir-Muzaffer Tan, Ankara, 2017.

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Hilmi Demir

"Velhasıl, Osmanlı saltanatının şevket ve kudreti asker ile askerin ayakta durması hazine iledir. Hazinenin geliri ise reaya iledir. Reayanın ayakta durması adalet iledir. Şimdi âlem harap, reaya perişan, hazine noksan üzere…Kılıç erbabı bu halde…, Koçi Bey

15 Temmuz'dan sonra toplumun birçok kesimi ılımlı olduğu varsayılan bir dini yapının nasıl olup da şiddete başvurduğunu anlamaya çalıştı. Bu konuda birçok toplantı, televizyon programı yapıldı ve birçok yazı kaleme alındı. Bunların bir kısmında biz de bulunduk. Birçoğumuzun merak ettiği sorular aynıydı: Kimdir bunlar? Nasıl bu kadar güçlenebildiler? İnsanlar bu yapıya nasıl bu kadar güçlü bağlandı? Nasıl şiddete başvuracak kadar radikalleştiler? Yıllarca çocuklarını saygılı, efendi, dindar bireyler olması için bu cemaate gönderen, onlarla komşuluk ve arkadaşlık eden insanların bunu merak etmesi gayet doğaldı. Muhtemelen sadece onlar değil, tüm dünya bunu merak ediyor şimdi.

Bu kitabı tüm bu sorulara cevap aramak için hazırladım. Amacım, aslında beni her buldukları yerde bu soruları soran okurları ikna etmek değil. Aksine kendi çalışmalarımda elde ettiğim verileri daha derli toplu ve sistematik bir şekilde okurla buluşturmak. 15 Temmuz'dan itibaren Gülen Örgütü hakkında yüzlerce çalışma yayınlandı. Bir yenisine neden ihtiyaç duyuldu diye sorabilirsiniz. Bu çalışmayı okuduğunuzda eminim bu sorunun da cevabını bulmuş olacaksınız. Zira bu kitabın belki de en farklı yönü radikalleşme ve şiddete varan aşırılık konusunda on yılı aşkın bir çalışmanın tecrübesini içermiş olmasıdır. On yılı aşkındır dini gruplar ve yapıların nasıl kimlik kazandığı, grup aidiyetini nasıl ördükleri, nasıl eleman temin ettikleri ve nasıl şiddete varan bir aşırılığa doğru evirildikleri üzerine yazılar yazan biri olarak bu yapıyı

ele aldım. Bu yapı üzerine eleştirilerimin birçoğu da en az on beş yıllık bir geçmişe sahiptir.

Din ile dini grupların, din ile dindarın farklı olduğunu kavramak bu yapıları anlamak için oldukça önemlidir. Aynı şekilde metin ile metni okuyanın aynı olmadığını kavramak neyi tartıştığımızı anlamayı kolaylaştıracaktır. Metni okuyan insanın o metni bir kültürel ortamda, aldığı bilgiler ve ideolojik kalıplarla okuduğunu unutmamak lazım. Bu da bizi aynı metinden birçok farklı anlamanın mümkün olduğu sonucuna götürür. Demek ki din aynı olsa da o dini anlayan, yaşayan dindarlar farklı olabilecektir. Dolayısıyla bu kitapta yer alan yorumlar bir "Din" yorumu değil, o dini anladığını iddia eden dindar bir gruba aittir. Bizim asıl amacımız din adına yola çıktığını söyleyen bir grubun ideolojisini, bireyleri nasıl etkilediğini, grup aidiyetini nasıl inşa ettiğini ve bu grubun şiddet unsurunu meşrulaştırıp meşrulaştıramayacağını anlamaya çalışmaktır. Yoksa bugün çokça tartışılan ordu içinde nasıl bu kadar güçlü hale geldiler sorusunu açıklamak bu çalışmanın birincil amacı değildir. Siyasi cevaplar ile akademik cevaplar bu sorunda sık sık birbirine karıştırılmaktadır. Biz daha çok akademik açıklamalar ve cevapları aramak ile ilgiliyiz.

Bu çalışmanın ilk örnekleri aslında makale olarak kaleme alınmıştı. Fakat bu makalelerden övgüyle söz eden değerli gazeteci yazar Ayşe Böhürler, birçok insanın dikkatlerinin bu yazıların üzerine toplamasına yol açtı. Farklı çevrelerden ve akademisyen arkadaşlarımdan bu makalelerin bir kitap haline gelmesi için o kadar çok baskı geldi ki bunu yapmamazlık edemezdim. Bu vesileyle bu kitabın okurla buluşması için bizleri teşvik eden başta Ayşe Böhürler'e, Belkıs Kılıçkaya'ya ve daha birçok değerli gazeteci ve bilim insanına müteşekkirim. Ayrıca yazılı metni okuyarak gerekli eleştirilerle metne yön veren Turgut Şahin, Ayşe Karabat, İpek Çoşkun, Hüseyin Raşit Yılmaz, Selim Koru ve Semin Gümüşel'e en kalbi teşekkürlerimi sunmak isterim. Kitabın basımını üstlenen Ay Yayıncılık'a, her zaman desteklerini gördüğümüz Anadolu Eğitim Kültür ve Bilim Vakfı Başkanı Sayın Hayrullah Başer'e ve vakıf yöneticilerine müteşekkirim.

GİRİŞ

Muhammed Fethullah Gülen 27 Nisan 1941 tarihinde Erzurum'un Pasinler ilçesinde doğdu. 1955'de Edirne'ye gidene kadar babasından ve kasabasındaki medreselerden din eğitimi aldı. 1955'ten itibaren dört yıl Edirne Üç Şerefeli Cami'nde imamlık yaptı. Bu tarihlerde imamların özel bir okuldan mezun olması gerekmiyordu. Askerlik sonrası 1963'te Erzurum'a döndü. Burada bir yıl kaldı ve bu sırada Komünizmle Mücadele Derneği'nin ikinci şubesinin kuruluşunda yer aldı.

1950 Şubat ayında ABD'de de Wisconsin senatörü Joseph McCarthy ellerinde Komünist Parti'ye üye olduklarını iddia ettiği 205 kişinin listesinin olduğunu söyleyerek kamuoyunun karşısına çıkmıştı. Amerika'da büyük bir komünist avı başlatılmıştı. Aynı yıl Türkiye'de Eylül ayında Komünizmle Mücadele Derneği kuruldu ve 1950'nin Kasım ayında Komünizmle Mücadele Dergisi yayın hayatına başlamıştı. Gülen'in ilk cemiyet faaliyetinin bu dernekler olması oldukça ilginçtir.

1966'da İzmir'e merkez vaizliğine atanan Gülen, 1971 yılına kadar buradaki görevine devam etti. Bu yıllarda Kestanepazarı Derneği Kur'an Kursu'nda yöneticilik ve gönüllü öğreticilik yaptı. İlk talebe yetiştirme faaliyetleri bu yıllarda başladı. Öyle ki bugün suçlanan örgütün üst düzey lider kadrosunun önemli bir kısmı bu sırada yetişti. 5 Mayıs 1971 tarihinde, 12 Mart döneminde askeri cuntanın isteğiyle TCK'nın 163. maddesinden tutuklandı. 7 ay tutuklu kaldıktan sonra, 5 Kasım 1971'de tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakıldı ve 1974 yılında beraat etti. 23 Şubat 1972 tarihinde Edremit vaizliğine atandı, aynı zamanda Manisa ilinde de vaizlik görevlerine devam etti. Gülen, daha sonra İzmir'in Bornova ilçesi vaizliği görevine atandı. Bu dönemden sonra İzmir, Gülen'in en gözde yerlerinden biri oldu.

Uzun yıllar yayın hayatına devam etmiş olan Sızıntı Dergisi ilk sayısını 1979 yılında İzmir'de çıkardı. Kapağında ağlayan çocuk fotoğrafı ve Mehmet Âkif Ersoy'un "Uyan Uyan" şiirinden alıntı yapılarak "Merhametin yok diyelim nefsine, merhamet etmez misin evladına" sloganıyla meşhur oldu. 12 Eylül Darbesi sonrası derginin Eylül sayısında Gülen, askeri ve darbeyi öven bir yazı yayımladı. 1 Ekim 1980 tarihli sayısında[1] yayımlanan başyazısı "Son Karakol" başlığını taşıyordu. İzmir ve Ege Ordu Sıkıyönetim Komutanlıkları tarafından irticai faaliyetlerde bulunmakla suçlanıp yakalanma emri yayınlandı. Aynı tarihte İzmir'i terk etti. Anadolu'da çeşitli illerde saklandı. 20 Mart 1981 tarihinde Diyanet İşleri Başkanlığı'ndaki vaizlik görevinden istifa etti. Artık Anadolu'da kasetleri elden el dolaşan ünlü bir vaizdi. Kendisi de her hafta bir kürsüden tıklım tıklım dolu camilerde ateşli vaazlar vermeye devam ediyordu. Özellikle 15-18 yaş aralığındaki öğrencilere

[1] Sızıntı Dergisi, Cilt 2, Sayı 21

ve üniversiteli gençlere hitap ediyordu. Evlerde kasetleri dinleniyor, vaazlarındaki ateşli nutukları karşısında dinleyenler gözyaşlarını tutamıyordu. İlk kasetleri nadiren bulunurdu ve kıymetliydi.

1990'lara gelindiğinde Turgut Özal ile birlikte demokrasi rüzgârları esiyordu. Türkiye liberalleşirken belki de bundan en fazla istifade eden Gülen Cemaati oldu. Üniversite kazanmanın hayli zor olduğu, kazansanız bile büyükşehirlerde kalacak yer sorunuyla karşı karşıya kalınan yıllardı. Liselerde tek tük karşılaşılan temiz yüzlü bıyıklı öğretmenler ders çalıştırmak için yaklaşır ve sonra inanç meselelerinden bir misyoner edasıyla bahsederek Sızıntı ile tanıştırırlardı sizi. İlk sayılarında, insan sureti şeklindeki resimlerde boyun ile vücudun ayrı olduğunu ima eden gözle görülen bir çizgi olurdu. Merak edip sorduğunuzda insan sureti basmanın günah olduğu ve bu nedenle de bu çizginin konduğu söylenirdi. Anadolu'da belli başlı illerde yeni yeni dershaneler açılıyordu.

Anadolu'dan bir köşesinden başarıp üniversiteyi kazandığınızda, oldukça sınırlı devlet yurtlarında çoğu zaman yer bulamazdınız. Bu durumda, 'Işık Evleri' denilen, temiz yüzlü abilerin kaldığı sıcak bir eve gidebilirdiniz. 1988 yılında, üniversiteye başladığım Ankara'nın benim de yaşadığım Bahçeli ve Emek semtlerinde yüzlerce 'Işık Evi' vardı. Arkadaşlarımızın orada kaldığını biliyorduk. Bizleri sürekli yemek yemeye davet ederlerdi, genelde bu yemek Cemaat'in meşhur yemeği et, pirinç ve patatesle yapılan maklubeydi. Çoğu Anadolu'dan gelmiş ve üniversiteye girmeyi hak etmiş bu insanların sıcak bir ev bulması büyük bir imkândı. Evlerde farklı fakültelerden öğrenciler karışık olarak kalıyordu.

Çok yakın bir arkadaşım sigara içtiği için Ulus'taki Gülenci yurtlardan kovulmuş ve Sincan'daki bir eve sürülmüştü. Hukuk fakültesinden iki, mühendislikten bir ve ilahiyat fakül-

tesinden bir kişi kalıyordu. Evi, mahallenin mütevelli heyeti buluyor ve eşyaları onlar alıyordu. Evler oldukça sadeydi. İki kanepe, dört yatak, çalışma masası ve biraz mutfak eşyası. Yemekler yer sofrasında yenilirdi. Hz. Peygamber'in sünneti öyle, derlerdi. Televizyon izlemek yasaktı. Yalnızca Zaman gazetesi okunurdu. Her ev mecburen bu gazeteye abone olmak zorundaydı. Gülen Turgut Özal, Süleyman Demirel ve Tansu Çiller hükümetlerinin desteğiyle gazeteyi Türkiye'nin önde gelen gazetelerinden biri haline getirdi. Bunda tüm cemaat sempatizanlarının zorunlu olarak gazeteye abone yapılmasıyla tirajının artırılmasının da önemli olduğunu unutmayalım. Zaman gazetesi kısa bir sürede çoğu Müslüman olan 13 farklı ülkede de basılmaya başlandı. İlginçtir, internet üzerinden ilk ücretsiz okunan gazete de Zaman gazetesi olmuştu.[2] Dini bir grubun medyada bu kadar güçlü bir şekilde var olması, pek alışıldık bir şey değildi.

Evin bir abisi yani sorumlusu olurdu. Evde mutlaka Said Nursi'nin Risale-i Nur adlı külliyatından *Sözler* ile Fethullah Gülen kitapları ve kasetleri bulunurdu. Onun kitapları dışında kitap okumak yasaktı. Namazlar cemaatle kılınırdı. Her namazdan sonra okudukları 'Salaten Tüncina' duası, cemaatin sürekli okuyarak bir ritüele dönüştürdüğü en önemli virdi haline gelmişti. Her gün akşam namazından sonra biri tarafından *Sözler* veya Gülen'in kitaplarından biri okunur, açıklanırdı. Evlerde sürekli Mısırlı meşhur kari (Kur'an okuyucusu) Muhammed Sıddık el-Minşevi'nin Kur'an kasetleri dinlenirdi. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencileri, özellikle okuldaki modernist dedikleri hocalara karşı bu evlerde uyarılırdı. İmanları zedelenmesin diye modernist kabul

[2] Hakan Yavuz, *Modernleşen Müslümanlar, Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti,* çev. Ahmed Yılmaz, İstanbul, 2005, s. 258.

ettikleri hocaların derslerinde kulaklıkla Kur'an dinlenmesi emredilirdi.

Ankara Maltepe'de askeri öğrencilerin gizlice gelerek sivil kıyafetlerini giydikleri ve burada namaz kılıp Gülen kitaplarından dersler yaptıklarını överek anlatırlardı. Askeriye de dâhil her yerde olduklarını ima etmekten çok hoşlanırlardı.[3] Seyfi Oktay'ın Adalet Bakanı olduğu 1994 yılında bir arkadaşım bana hâkimlik sınavı için Ankara'ya geldiğini söylediğinde, ilk tepkim "Seni almazlar sen Fatih Koleji'nden mezunsun" olmuştu. O zaman bana verdiği cevap hâlâ hatırımdadır, "Olsun bir Alevi dedesinden referans mektubum var." Anlaşılıyordu ki ulaşamayacakları yer yoktu.

Evleri, yurtları, dershaneleri her yerdeydi. Sonra okulları başladı. Onların okulundan mezun olanlar, dershanelerine gidenler her zaman şanslıydı. Ya kolay iş buluyorlar ya da sınavlarda başarılı oluyorlardı. Her tarafta bir efsane dolanıyordu, dershanelerde çözülen soruların benzeri sorular sınavlarda çıkıyormuş. Ne de olsa gençlerimiz hem dini görevlerini yerine getiriyor hem de iş sahibi oluyordu. Toplumun büyük kesimi muhafazakâr olduğundan bu dershane ve okullardaki eğitimi talep ediyorlardı. Ayrıca 'Cemaat' denilen bu büyük ağ, onları mezun olduktan sonra da bırakmıyor işe yerleştiriyor hatta kariyerlerinde en yükseklere çıkmalarına yardımcı oluyordu. Akademisyenlik sınavına girdiğimde, dokuz kişilik kadro için 200'ün üzerinde başvuru vardı. Oldukça zor şartlarda yarışıyorduk. Zamanla üniversiteler çoğaldı, kadrolar büyüdü ve nedense bu dershanelerde, yurt-

---

[3] Kendisi de emekli bir subay olan ve radikalleşme üzerine çalışan Metin Gürcan'ın ordu içindeki subayların nasıl radikalleştiklerini ele aldığı yazıları bu açıdan oldukça dikkat çekicidir. Bkz. http://t24.com.tr/yazarlar/metin-gurcan/tskdaki-feto-radikallesmesi-1-ideoloji,17667. (erişim tarihi: 10.08.2017)

larda veya okullarda kalanlar her zaman en şanslılar oldular. Bir öğrenci üniversiteyi kazandığında fakültesine gidip kayıt yaptırmadan nereyi kazandığını ve tüm kimlik bilgilerini öğrenip öğrenciyi kendi yurtlarında kalmak için iknaya çalışıyorlardı. Devletin bile sahip olmadığı güçlü bir iletişim ağına sahiptiler. Ayağınızı bastığınız andan itibaren sizi 'abi' ya da 'abla' denilen cemaatin mensupları karşılıyor, güler yüzle sizi kendi evlerinde veya yurtlarında kalmaya ikna ediyorlardı. Kaldığınız evin ihtiyaçları mahalle mütevellisi tarafından karşılanıyor, okuduğunuz fakültede sizden sorumlu bir 'abi' ya da 'abla' oluyor, seçeceğiniz dersleri ve hangi hocalarla temas kurmanız gerektiğini size söylüyordu. Mezun olduğunuzda ise kimle evleneceğiniz ve çocuğunuzun adının ne olacağı belliydi. Müthiş bir ağla atacağınız her adım kontrol ediliyor ama aynı zamanda size fırsatlar sunuluyordu.

Yıllar içinde bu organizasyon tüm dünyaya yayılan okullar, medya ve şirketlerle âdeta devlet-dışı bir aktöre dönüştü. Orta Asya, Afrika, Avrupa ve ABD'de devasa bir güce ulaştı. Şimdi ise hükümetleri devirecek bir güce ulaştığı ve bu gücü Türkiye'de darbe için kullandığı için hakkında yüzlerce dava açıldı. Gerçekten bunları yapabilir miydi? Hoşgörü timsali, hümanist, modern dünya ile uyumlu bir dini cemaat nasıl radikalleşebilirdi? Bu sorunun cevabını bu kitapta bulacaksınız.

BİRİNCİ BÖLÜM

Radikalleşme Teorileri ve Fethullahçı Örgüt Modeli

1. Gülen Örgütü Neden Dini Bir Cemaat Değildir?

Fethullahçı Terör Örgütü (FETÖ)'nün darbe teşebbüsünün, bize bıraktığı koca bir enkazı kaldırmaya çalışıyoruz. Bu konuda şu ana dek yapılan çalışmalarda gördüğüm temel eksikliklerden biri, 15 Temmuz olmasaydı, bu yapıya neden karşı çıkmamız gerektiğini tartışmıyor olmalarıdır. Bundan önce bu yapı konusunda bizi uyaran birçok eserin ve raporun yazılmış olmasının karşıt delil olarak öne sürüleceğini biliyorum. Unutmayalım ki bu eser ve raporlar Gülen örgütünün eleştirisini temelde iki delil üzerine kuruyorlardı: Birincisi, laik sisteme düşman olmaları, ikincisi de devlet içinde kadrolaşmaları. Belki de tam da bu yüzden dikkate alınmadılar. Çünkü soruna yalnızca laiklik penceresinden bakan çözümlemeler, muhafazakâr dindarların varlığı için de bir tehdit algısı oluşturuyordu. Türkiye'de din-devlet ilişkileri hep sorunlu olmuştur. Askeri darbelere çoğu kez hükümetlerin irticai faaliyetlere destek vermesi gerekçe oluşturmuştur. 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 askeri darbelerinde de laiklik vurgusu oldukça keskindir. Hükümetin kamusal alanda dini talepleri karşılamaları çoğu zaman irtica nedeni sayılmış ve laikliğe aykırı bulunmuştur. Katı laikliğe yönelik vurgular her zaman dindarların kamusal alanda görünür olmalarını engellemeye dönük politikalar üretmiştir.[4] Burada dindar kelimesini, dindar olmayanın zıttı karşılığında, teolojik bir nitelik olarak kullanmadığımı baştan belirteyim. Dindar kelimesini daha çok laik ya da seküler karşısında dini inançlarını kamusal alanda daha görünür kılmayı isteyen tutum ve davranışları gösteren

---

[4] Bkz. Nilüfer Göle, *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine*, İstanbul, 2002, s.100

sosyolojik bir kavram olarak kullanıyorum. Muhafazakâr dindarlar devlet içinde kendilerine yeterince yer açılmamasından yakındıklarından çok da ilgilerini çekmedi. Bu nedenle Gülen örgütüne yönelik eleştiriler, muhafazakâr dindar çevrelerde bırakın dikkate değer bulunmayı aksine olumlu olarak bile karşılanmış olabilir.

Bu eleştirilerin Gülen örgütüne doğru bir itme gücü yarattığından bahsedebiliriz. Türkiye'de uygulanan katı laik uygulamaların, muhafazakâr çevrelerde büyük bir hayal kırıklığı ve ruhlarda devlete karşı derin çatlaklar oluşturdu. Bununla birlikte Gülen konuşmalarında Kerbela trajedisi gibi Türkiye'de muhafazakâr dindar kimliklerin daima sürgünde olduğu bir mazlum kimliği kendi lehine kullanmayı başardı. Böylece çevrede tutulan muhafazakârların merkezde tutunmaları için de büyük bir fırsat sundu. Dolayısıyla Gülen'e yönelik bu eleştiriler aslında tam da onun istediği fırsatı sunmuş oldu. Laiklik ve kadrolaşma eleştirileri de muhafazakârları Gülen örgütüne doğru iterken; buna karşılık onun bu eleştirileri, bir avantaja çevirmesiyle inşa ettiği söylemleri muhafazakârları kendisine doğru çekti.

Bugün ise karşılaştığımız bir diğer sorun da muhafazakâr dindar çevrelerin yaşadıkları bu travmayı yine örselenmiş kimlikler üzerinden okumaya devam etmesi ve laik baskıların Fethullahçı örgüt türünden yapıları doğurduğu sonucuna yaslanmalarıdır. Kuşkusuz bunda özellikle Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile başlayan, kimilerine göre İslamcı olarak nitelendirilen bununla birlikte kendilerini Muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan kadroların iktidara gelmesine yönelik hoşgörüsüzlüğün önemli payı vardır. 1995 yılında gerçekleşen milletvekili genel seçimlerinin ardından 54. Hükümeti kurmakla görevlendirilen Refah Partisi lideri Necmettin Erbakan, 28 Haziran 1996 tarihinde Tansu Çiller

başkanlığında DYP ile koalisyon kurdu. Bu süreçle başlayan irtica ve laiklik tartışmaları 28 Şubat 1997 tarihinde "irtica ve buna karşı alınacak tedbirler" gündemiyle toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nun yayınladığı kararlar ile askeri bir müdahaleye dönüştü. Akabinde Refah Partisi'nin kapatılması için Anayasa Mahkemesi'ne dava açıldı. Çıkan siyasi krizin sonucu kurulan AK Parti ilk seçimde iktidar oldu. Nisan 2007'de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın partisinin Cumhurbaşkanı adayının Abdullah Gül olarak duyurulmasının ardından TBMM'de seçim süreci başladı. Ancak bu noktada da "Gül'ün seçilebilmesi için TBMM'de en az 367 milletvekilinin bulunması gerekiyor" tezi (Toplantı yeter sayısı) ortaya atıldı. 27 Nisan 2007'nin gece yarısı TSK, 'e-muhtıra' olarak adlandırılan bir bildiri yayınladı. Eşi başörtülü bir Cumhurbaşkanı laikliğe aykırı bulunmuştu. Bu arada Cumhuriyet Halk Partisi, TBMM'deki oturumun iptali için Anayasa Mahkemesi'nde dava açtı. Birinci oturumu, Anayasa Mahkemesi'nin 1 Mayıs 2007 tarihli kararı ile iptal edildi. 6 Mayıs 2007'de TBMM'de yapılan iki yoklamada da toplantı yeter sayısının bulunamayışı yüzünden Gül, Cumhurbaşkanı seçilemedi. Yeniden seçime giden AK Parti %47 oyla iktidara geldi ve MHP'nin desteği ile Gül Cumhurbaşkanı seçildi. Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk defa eşi başörtülü biri Cumhurbaşkanı olmuştu.

Türkiye'nin son on beş yıllık tarihi de maalesef önceki dönemlerden çok farklı olmayacak biçimde katı laiklik tartışmalarıyla geçmiştir. Bu tartışmalar ve siyasal iktidarların karşılaştığı sorunlar 'ne yaparsak yapalım devlet bizi istemiyor' şeklinde bir travmanın oluşmasına neden olmuştur. Bu travmanın muhafazakâr kimliklerde devlete karşı bir hayal kırıklığı yaratması, devlet içinde üst kadrolara gelmek için kimliklerini gizlemesi gibi olguları anlamaya yardımcı olabilir. Buna karşılık bu hal neden muhafazakâr bir iktidar varken ona

karşı şiddet kullanılmıştır sorusunun cevabını vermemektedir. Ayrıca neden aynı baskıları gören diğer cemaatlerin aynı radikalleşmeyi yaşamadıkları sorusu da hâlâ cevapsızdır. Bu da Fethullahçılığın radikalleşmesinde baskıcı laik ilkesine dayanarak gerçekleşen uygulamaların bir etkisi olsa bile yaşanan sürecin tüm sorumlusu olarak yalnızca laikliği hedef göstermek uygun olmayabilir. En azından Türkiye son on beş yılı aşkın süredir muhafazakâr dindar bir iktidar tarafından yönetilmektedir. Süreçleri doğru anlamak, çözümlerin nerede aranması gerektiği açısından oldukça önemlidir.

Bu noktada elinizdeki bu çalışmada, Fethullahçılık meselesini ne laiklik tartışmaları üzerinden ne de muhafazakâr çevrelerin dile getirdiği gibi dinin kötüye kullanımı üzerinden okumayı tercih edeceğim. Uzun yıllar üzerinde çalıştığım radikalleşme teorileri çerçevesinden meseleyi ele almanın daha uygun olacağını düşünüyorum. Hatta radikalleşme çalışmalarının bizi ideolojik yüklü okumalardan kurtararak bu konuda bir uzlaşıya da yöneltebileceğini varsayıyorum. Türkiye'de dini gruplar, yapılar ve grup kimlikleri akademik ve bilimsel bilginin ilgi alanı olmaktan çok ideolojik kamplaşmaların ana malzemesi olmuştur. Uzun yıllar – ki bugün de bu çok değişmiş sayılmaz – dini gruplar, dini yapılar Türkiye'de bilimsel araştırmanın ilgi alanı olmaktan daha çok laiklik karşıtı eylem ve hareketlerin odağı olarak görüldüler ve kriminalleştirildiler. Sosyal bilimler alanı ağırlıklı olarak pozitivist yaklaşımların etkisi ile dini alanı görmezden geldi ya da salt suçlu olarak yaftalamayı tercih etti. Elbette bunda Türkiye'de sosyal bilimler ve güvenlik disiplinine hâkim olan sekülerleşme kuramının önemli bir payı vardır. Klasik sekülerleşme paradigması, bireyselleşme, rasyonelleşme ve modernleşme ile birlikte dinin modern toplumlarda etkisini kaybedeceğini öngörmekteydi. Buna karşın dini arayış ve pratiklerin gide-

rek daha önemli hale gelmesi, yeni dini hareketlerin ortaya çıkması, geleneksel dinlerdeki ihya hareketleri modernleşme, rasyonelleşme ve sekülerleşme ile birlikte kutsalın silinip gideceğini varsayan tezlerin de yoğun bir şekilde eleştirilmesini beraberinde getirmiştir. Din sosyoloğu P. Berger, 1997 yılında yayınladığı "Sekülerizmin Gerilemesi" adlı makalesi ile sekülerleşme teorisinin başarısızlığını açıkça kabul eder.[5]

Tam aksine 21. yüzyılda dinler ve dini söylemler, gündelik hayatın her alanını belirlediği bir yüzyıl olarak anılmaya başlanmıştır. Amerikan ve Fransız Devrimi sonrası Sovyet komünizminin çöküşüne kadar geçen iki yüzyıllık sürede dünya siyaseti sınıf mücadelesi, sosyal adalet, refah, kalkınma, göçmen hakları, vatandaşlık hakları, etnik kimlik gibi siyasal meseleler etrafında dönmekteydi. Bugün ise özellikle Ortadoğu coğrafyasında siyasal alanı, mezhepsel ve dinsel çatışmalar belirlemektedir.

Yeni yüzyıl hem uluslararası ilişkilerde hem de iç siyasette dini topluluklar, cemaatler ve örgütlerin daha aktif olarak siyasal yaşama müdahil oldukları bir yüzyıl olacak gibidir. Bu durum ister istemez araştırmacıları, sosyologları ve uluslararası ilişkiler uzmanları, dini hareketleri, toplulukları, grupları, örgütleri ve bunlar arasında yaşanması muhtemel çatışmalar üzerine düşünmeyi ve daha derinlemesine bilgi sahibi olacak tetkiklere girişmeyi zorunlu hale getirmiştir.

Bununla birlikte Türkiye'de özellikle dini inançlardan daha çok grup davranışları ve örgüt yapıları ile uğraşan uzmanlar, teolojik eğitimle donanımlı olmadıkları için dini toplulukları, grupları ve çatışmaları anlamada sorunlar yaşamaktadırlar. Özellikle uzun yıllar pozitivist yöntemin etkisinde kalmış

[5] Peter Berger, "Sekülerizmin Gerilemesi", *Sekülerizm Sorgulanıyor*, hazırlayan: Ali Köse, İstanbul, 2002, s. 15.

uzmanlar, dini grupları ve yapıları ya görmezden gelmişler ya da bu yapıları arızi, süreç karşıtı durumlar olarak kabul ederek dışlamışlardır. Pozitivist felsefi bilim, bu dünya hakkında gözlem ve deney yöntemiyle evrensel geçerliliği olan bir bilginin elde edilebileceği ve öngörüler yapılabileceği düşüncesine dayandığından dinsel olanı öngörülemez alan olarak sürekli dışarıda tutmuştur. Bugün ise toplumsal ve siyasal alanda daha görünür olmaya başlayan dini topluklar ve grupların nasıl yorumlanacağı tam olarak kestirilememektedir.

Buna karşılık ilahiyat disiplininde ise sorun salt teolojik olarak ele alındığından meselenin sosyo-politik dinamikleri, antropolojik kökenleri ve psikolojik süreçleri ihmal edilmektedir. Çünkü dinlerin daha görünür olması, konuşulur olması, insanların bireysel anlamda daha fazla inançlı oldukları, dini emirlere daha fazla uydukları ya da dinin ahlak ilkelerine daha fazla sarıldıkları anlamına gelmiyor. Dinin daha fazla konuşulur olması, dinin bir iman ve inanç sorunu olarak değil, aslında bir kimlik sorunu olarak geri dönmesinden kaynaklanmaktadır. Bir başörtülü için asıl sorun başörtüsüyle okuyabilmesidir. Yoksa başörtünün temsil ettiği değerlere sahip olup olmaması değildir. Dindar bir erkek için asıl mesele sakalıyla kamuda görev alabilmesidir, sakal onun kimliğinin bir parçasıdır. Bu nedenle dindarlık ile ahlak arasındaki bağ o kadar önemli değilken dindarlık ile kimlik arasındaki bağ daha güçlü hale gelmiştir.

Bunu anlamayan dindar çevreler bu yükselişin toplumu İslamileştireceği gibi oldukça yanlış bir ümide sarıldılar. Bu nedenle de kimlik siyaseti yapan dini grupların davranışlarını anlamakta zorlandılar. Anlaşılması gereken teolojik ve felsefi olarak dinin değil ama gündelik bir yaşantı biçimi olarak dindarlığın alt kimlikler olarak toplumsal ve kamusal alanı zorlayan bir yükselişe geçtiğidir. Maalesef dindarlığın eskile-

rin deyimiyle mahiyetinin, mazrufu çölleşirken; hüviyetinin zarfının aşırı biçimde görünür olmasıyla dünyada istikrarsızlığın, güvensizliğin ve şiddetin yayılışı arasında ironik bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle bireyin siyaseten ve demokratik haklar yönünden güçlü olmadığı, kamusal alanın haklar yönünden garanti altına alınmadığı toplumlarda cemaatler sivil toplumu güçlendirmek yerine daha da zayıflatabilir.

Bununla birlikte kutsalın yeniden dönüşü ya da dindarlığın kamusal alanda daha görünür olması sorunlarımızı çözer gibi görünse de aslında dini düşüncenin geleneksel bağlardan koptuğu yeni bir durum da yaratabilir. Bu durumun bir başka boyutu da dinin siyasallaşması, bireyin hak ve özgürlüklerini kısıtlayacak biçimde dini grupların siyasal alanı kaplamasıdır. Dini birçok kültürel değerden sadece biri durumuna indirgemek, dini ideolojileştirmek ve kimlik sorunu haline getirmek, dini hakikati parçalamak anlamına gelir. Hakikat aşkın bir gerçeklik olarak inşa edildiğinde alt kimlikler flulaşır ve erimeye başlar. Buna karşın hakikatin sosyal, tarihsel ve kültürel etkilerin bir sonucu olarak inşa edildiği tezi hakikati temsil noktasında alt kimliklere de meşruluk kazandırır.

Modernleşme, sekülerleşme ve bireyselleşme karşısında bir sığınak olarak ortaya çıkan cemaatler, dünyevi iktidar peşine düştüklerinde tersine toplumu atomize edebilirler. Böyle durumlarda dinin cemaatlerle temsili ve kimliklerin gruplar aracılığıyla dönüşü; dinin kendisini bireylerin anlam dünyalarını ördükleri ortak bir referans olmaktan çıkarmakta ve inanan tek insan topluluğu kendileriymiş gibi davranmaya itebilmektedir.

Hem dili hem de mekânı atomlarına ayrılmış toplumsal alanlardan oluşmuş bir toplumda, insanlar birbirinden kop-

maktan korkarlar.[6] Modern toplumda bunu aşmak için sınıfsal birliktelikler ve ortak alanlar kurulmuştur. Dini açıdan ise camiler bu yabancılaşmanın ve kopuşun önünde diğeriyle bağ kurmanın imkânını sağlamaktadır. Eğer cemaatler her şeyden önce inanan bireylerin ortak yaşam alanları olarak camileri ayrıştırırlarsa farklı bir gruplaşmaya neden olabilirler. Bu durumda cemaatler eliyle inşa edilen ortak yaşam alanları kent yaşamının bütünleştirici yapısını tahrip eder. İnşa edilen cemaat mahalleleri bir bütün olarak şehirdeki kamusal yaşamı parçalar.

Türkiye bireyselleşemeden, bireyin hak ve özgürlüklerini garanti altına alamadan, kamusal alanı müzakereye açamadan sosyolojik olarak cemaatleşmeye başlamıştır. Hayatımızdaki cemaatler yalnızca dini gruplar değildir, hemşericilik, particilik de bir tür cemaatleşmedir. Modern hayatta bireyi güçlendirecek eğitim imkânı sağlanmadığından, toplumda liyakate dayalı adil rekabet sistemi kurulamadığından cemaat hem bu adil olmayan sistemi aşmanın hem de yeni imkânlara kavuşmanın bir aracı olarak görülmüştür. Türkiye'de kamusal alan maalesef toplumun her kesiminin eşit biçimde paylaştığı bir alan olmamıştır. Bu nedenle ister dini olsun ister seküler olsun cemaatler kamusal alanı güçlendirmek yerine onu yeniden dizayn etmeye çalışan bir araca dönüşmüştür. Böylece cemaat oluşturma çabaları dikkatleri politik yapılardan başka yönlere çevirmiştir. İnsanlar cemaat çıkarlarına kapıldıkça toplumsal düzenin temel kurumlarına dokunmaz olurlar. Bir cemaat olmak için mücadele veren insanlar, birbirlerinin duygularıyla daha önce hiç olmadığı kadar içli dışlı oldukça yerel katılım ve yerel müdahaleye ne kadar isteksizseler, bırakın iktidarın kurumlarına kafa tutmayı, onları anlamaktan bile bir

[6] Bkz. Richard Sennet, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, 1996, *s.* 383.

o kadar uzaklaşırlar. Cemaatçi bir dayanışma güçlendikçe, birey dışarıya karşı sağırlaşır, 'Biz buna karışmayız, bunun size zarar vermesine izin vermeyeceğiz' söylemleri o kadar artar. Öznenin başkalarıyla paylaşabileceği bir benlik duygusu ne denli içe kapalı ise riske girmeyi de o denli az göze alır. Bireyin cemaat dışı istek ve arzuları olursa cemaatin çatırdayacağı varsayılır. Çünkü artık aynı duyguları paylaşmayacaklardır, değişen kişi cemaate ihanet etmiş olur, bireysel sapmalar bütünlüklerin gücünü tehdit etmektedir. Bu nedenle insanların sürekli denenmeleri ve sınanmaları gerekmektedir. Cemaat dışı dünyanın yokluğu, cemaati yanlış anlaması ya da umursamaması aynı şekilde yorumlanır. Biz bu kadar güzel ve iyi işler yaptığımız halde, bizi neden anlamıyorlar sorusunun yanıtı dışarıya bir meydan okuma olmayıp onu reddetmektir. Anlayabilenlerle sürekli bir birini sınamaya dayanan bir paylaşım kurmanın yolu, dışarıya sırtını dönmektir.[7] Böylece cemaat bizden olanlarla bizden olmayanlar arasında yeni bir dünya kurar. Cemaat kendisini ve kendi üyelerini dışarıdakilerden her zaman ayrıcalıklı görür.

Şimdi cemaatsel yapılara ilişkin bu analizi cemaatler üstü bir kimliğin imkânsızlığıyla kesiştirelim. Bu kesite kuşkusuz, küreselleşmenin dayattığı kinik (herkesin kendi yaşamını önemsediği) ahlakı da eklemek zorundayız. Ortaya çıkan tabloda bir taraftan istikrarsızlık, güvensizlik ve şiddet yayılırken bir taraftan da dini kimlik taleplerinde hızla artan yükseliş olacaktır.

Berger'in dediği gibi, yakın zamanlara kadar ABD'de dini grupların çoğu genelde ortak bir ahlakı paylaştılar. Bu özellik, en sekülerleşmiş bölgelerde bile toplumsal hayat yararına çeşitli pratikler sağladı. İşte bu ortak ahlak bazı kritik nokta-

[7] Bkz. Richard Sennet, *age.*, s. 386.

larda bugün tehdit altındadır.[8] Görüldüğü gibi günümüz cemaatçiliği katı bir 'dogmatizm' ya da 'kesinlik duygusu'ndan beslenmez, daha çok hakikatin ancak kültürel kimliklerle ve hatta alt kimliklerle temsil edilebileceği şeklinde postmodern bir durumdan beslenir. Bu nedenle liberal toplum adına cemaatsel yapılar çoğu kez kutsanır. Fakat bu kuramsal olmasa da cemaat içi dayanışma ve dışa kapalılık şeklinde bir yapı oluşturarak ortak kamusal yaşamı tehdit edebilir. Bu tehdit aynı zamanda onu, postmodern yapının kinik iktidarı kutsayan yapısı nedeniyle şiddete karşı duyarsızlaştırır. Berger'in deyişiyle tekelci yapılardan vazgeçmek fikir alanında, hatta ekonomi alanında bir pazara girmek demektir.[9] Pazar çoğu kez fikir ve dini cemaatler açısından da çoğulcu bir rekabeti ortaya çıkarabilir diye düşünülür. Oysa Berger'in unuttuğu, pazarda bir malı doğrudan kötüleyemezsiniz. Ancak pazar payını artıracak uygun ve etkili reklamlar aracılığıyla onunla rekabet edebilirsiniz. Oysa dini grupların rekabeti dünyevilik adına kutsalın kullanılması durumunu da beraberinde getirebilir. Bu durumda 'malım kötü' yerine 'biz cennetliğiz, siz kâfirsiniz' şeklinde bir rekabet tehlikeli sonuçlara yol açacaktır.

Türkiye'de muhafazakâr dindar çevrelerde geliştirilen ve liberallerle ittifak edilen cemaatlere sivil toplum adına övgü aslında tersinden Gülen örgütü gibi yapılara ilginin artmasına neden olmuştur. AK Parti iktidarıyla birlikte esen demokratikleşme rüzgârları ve sivil alanın tahkim edilmesi talepleri, aslında toplumsal alanı cemaatlere öyle güçlü açtı ki 'homo cemaaticus' denilen özel bir türün ortaya çıkmasına bile yol açtı. Adalet ve Kalkınma Partisi ile başlayan demokratikleşme rüzgârları kamusal alanının özgürleştirilmesi konusunda çok

---

[8] Peter Berger, " Dinin Krizinden Sekülerizmin Krizine", *Sekülerizm Sorgulanıyor,* hazırlayan: Ali Köse, s. 83.

[9] Peter Berger, *agm,* s. 91.

önemli adımlar atarken cemaatler tarafından bu demokratikleşme çabası çalınmıştır. Zira küreselleşmeyle birlikte ulus devlete yönelik eleştirilerde sivil toplum ve cemaat türünden kavramlar o kadar dikkatsizce kullanılmıştır ki bu kamusal alanı zayıflatan bir cemaatleşmeye yol açmıştır. Türkiye'de farklılıkları kamusal alana taşıyamayan ulus devletin kendi içinde sorunları vardır ama bunun yolu mikro cemaat alanlarına sonuna kadar yol açmak ya da bir gruba diğerleri lehine aşırı pozitif ayrımcılık yapmak olmamalıdır. Hatta çoğu kez ulus devlet modelinin bu millete dar geldiği, buna karşılık olarak cemaat ve sivil topluma yer açmanın devleti daha da güçlendireceği varsayılmıştır. Kimine göre çoğulcu demokrasinin olmazsa olmazı olarak tek, yegâne gerçek cemaatlere kucak açmaktır. Elbette burada kast edilen sosyolojik anlamıyla cemaatleri kabul etmek değildir. Zaten siz kabul etmeseniz de sosyolojik olarak cemaatler olgusal bir gerçekliktir. Kastedilen, daha çok cemaatlerin kamusal alanda nasıl temsil edileceği sorunudur. Kamusal alanın cemaat kimliklerine açılıp açılamayacağı, açıldığı takdirde bireyin nasıl korunacağı tartışılmadan erken başlayan bir istiladır bizim karşılaştığımız.

Cemaaticusun çok kültürlü toplum ve çoğulcu demokrasi için kaçınılmaz bir gereklilik olduğu iddia edilirken çoğulcu demokrasinin nasıl korunacağı, cemaatlere karşı bireyin nasıl korunacağı gösterilmemiştir. Özellikle Fethullahçılık tarafından fonlanan akademisyen ve yazarlar ona meşruiyet kazandırmak için bu tür akademik yazıları bol miktarda piyasaya sürerken devlet erkini kullanan cemaatlerin karşısında bireyin nasıl dengeleneceğini bize göstermediler. Türkiye'de birçok muhafazakâr entellektikusa türüne göre, cemaat dini bir topluluk anlamına geldiğinden, bu aslında din özgürlüğünün olmazsa olmaz bir koşulu olarak görüldü. Oysa cemaatler dini bir topluluktan çok daha fazla bir gerçekliktir. Bugün

bizi yanıltan şey, Gülen örgütü ve benzeri yapıları salt dini bir cemaat olarak görmemizdir. Bu yapılar genellikle gazetecilikten spora kadar birçok sahada faaliyet göstermekte ve ürün pazarlamaktadırlar. Karşımızda gördüğümüz yapı aslında bir tür FETÖ Inc'ti yani ticari bir işletmedir. Bu nedenle bu yapıları geleneksel olarak kendisini dinin öğretilmesine adanmış yapılardan ayırmak lazımdır.

Gülen örgütü gibi yapılar örgütlenme biçimleri ile daha çok toplumu tabandan İslamlaştırmaya çalışan İhvan gibi İslami hareketlere benzemektedirler. Fakat liderlik kadroları ve örgütün iç hiyerarşisi dikkate alındığında da İslami hareketlerden daha çok batıni ezoterik yapıları anımsatmaktadırlar. Batınilik her şeyin görünenin dışında bir başka gizli anlamı olduğuna ve bu anlamın ancak özel kimseler tarafından elde edildiğini inanan dini grupları ifade eder. Ezoterik ise bu gizli anlamın seçilmiş insanlara verildiğine ve bu gizli anlamı elde etmek için çalışmaya ihtiyaç duyulmadığına inanılan örgüt ve yapılar için kullanılır.

Bu açıdan dini cemaatler bir dini gruptan daha çok siyasi ideolojik ve ticari işletmelere benzemektedirler. Özellikle Gülen örgütü'nün sahip olduğu okul, dershane, yurt, gazeteler, bankalar, medya ajansları ve holdingleri dikkate alındığında bunu salt sivil toplum kuruluşu yahut bir dini cemaat olarak görmek büyük bir yanılgı olacaktır. Bu yalnıza Gülen örgütüne has bir yapı değildir. Bugün DAEŞ denilen örgütün de benzer sosyal ve siyasal kurumlara sahip olduğunu unutmayalım. Bu açıdan bu yapılara uyan en önemli kavram 'devlet-dışı aktör' kavramıdır. Fethullahçı yapılanma bir cemaat olarak başlamış devlet-dışı bir aktör olarak sürecini tamamlamıştır.

Konuyu açıklamak bakımından 'aktör' kavramı üzerinde biraz durmamız gerekiyor. Burada 'aktör' kavramı ile kaste-

dilen, uluslararası arenada varlığını bir süre devam ettirmiş ve belli düzeyde karar verme gücüne ve becerilerine sahip olan; diğer toplumsal kurumlar veya birimler tarafından tanınan (varlığı kabul edilen) ve bunlardan ayrı özerk eylemler geliştirebilen varlıklardır. Uluslararası aktör denildiğinde ise bankalardan çok uluslu şirketlere, sivil toplum kuruluşlarından şehir devletlerine, ulus devletlerden imparatorluklara kadar geniş bir yelpaze karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde ise aktör artık yalnızca devlet ve uluslararası devletlere bağlı kurumlar değildir. Sivil toplum kuruluşları da sahip oldukları network ile devlet-dışı aktör olma ve güç kullanma imkânına kavuşmuştur.

Devlet-dışı aktör kavramı dar ve geniş anlamıyla ele alınabilir. Dar anlamıyla devlet-dışı aktörler; uluslararası örgütler, çok uluslu şirketler ve hükümet dışı örgütler olarak üç gruba ayrılabilir. Geniş anlamıyla ele alındığında da devletlerin kontrolü dışında hareket eden vatansızlar, silahlı gruplar ve ulus ötesi suç örgütleri, ulus ötesi İslami hareketler de devlet-dışı aktör kavramının içine girmektedir. Devlet-dışı aktörler bir devleti temsilen veya bir devlet adına hareket etmeyen kişiler veya gruplardır.[10] Devlet-dışı aktörler zayıf devletler veya kaos anlarında devlet içinde devlet gibi de davranabilmektedirler. Gülen örgütü ulus aşırı ülkelerde örgütlenerek, kurduğu uluslararası ilişkiler ile politika üretme becerisine kavuştuğundan salt bir cemaat olarak değil, devlet-dışı bir aktör olarak görülmeliydi. Özellikle 15 Temmuz sonrası artık şiddet yanlısı devlet-dışı bir aktör ile karşı karşıya kaldığımız çok açıktır.

---

[10] Kemal Başlar, *Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum*, Ankara, 2005, s.173-175.

Bu nedenle dini mezhep, grup ve toplulukların inanç alanlarını nasıl inşa ettiklerini ve sosyal hayatı nasıl anlamlandırdıklarını ve dini gruplar arasında yaşanan çatışmaların neden kaynaklandığını, nasıl devlet-dışı bir aktöre dönüştüklerini metodolojik olarak çalışacak ve açıklayacak "dini radikalleşmelerin" ele alındığı *dini-politik* disiplinlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda dinin toplumsal yansımalarını sadece ilahiyat fakültelerinde öğrenemeyiz ya da öğretemeyiz. Bütün sosyal bilimlerde dinin sosyal, siyasal ve bireysel boyutu müfredatlar da içkin bir şekilde öğretebilmeliyiz. Ancak o zaman dini gruplar ve yapılar hakkında daha sağlıklı yorumlara kavuşabiliriz. Biz bu çalışmada giriş mahiyetinde de olsa hem radikalleşme çalışmaları ile Gülen örgütünün analizinin nasıl bir araya getirilebileceğini hem de bu tür çalışmalardaki teorik yaklaşımı ortaya koymaya çalışacağız. Bu nedenle radikalleşme çalışmaları hakkında kısa bir bilgi ile çalışmaya başlamayı tercih ediyoruz.

2. Radikalleşme Nedir?

Radikal eylemi demokratik hak ve talepleri içeren herhangi bir eylemden ayıran en temel unsur, şiddetin bir yöntem olarak tercih edilmiş olmasıdır. Şiddetin bir yöntem olarak tercih edilmesi meşru kuvvet kullanma hakkıyla karıştırılmamalıdır. Zira şiddet ile kuvvet kullanımları arasında fark vardır; şiddet, bir kimsenin isteğini bir başka kişiye yasaya aykırı biçimde kabul ettirmek için zor kullanımını içerir. Kuvvet kullanımında ise yasaya aykırı olmamak şartıyla kanundan kaynaklanan meşru hakkın kullanımında zora başvurma bulunmaktadır.

Avrupa Komisyonu radikalleşmeyi "bireyin görüşlerinin nispeten ana akım olmaktan uzaklaşarak toplumda esaslı bir değişim amaçlayan bir noktaya gelmesi süreci" olarak ta-

nımlar. *The International Journal of Conflict and Violence* (2011) dergisinin özel sayı editörleri olan Donatella della Porta and Gary LaFree, *Processes of Radicalisation and De-Radicalisation* başlıklı takdim yazılarında yedi farklı radikalleşme tanımına dikkat çeker. Fakat bu tanımların her biri birbirinden farklı anlamlar içerir. Genel bir ifadeyle radikalleşme, siyasi veya sosyal konularda bireyin aşırı pozisyon almasına neden olan eylem veya süreç olarak tanımlanabilir.

Tarih boyunca 'radikalizm' kavramının anlamı çokça değişmiştir. 19. yüzyılda kendini 'radikal' olarak tanımlayan pek çok politik parti, esas olarak kralcılık yerine cumhuriyetçiliği savunma anlamında radikal idiler. Bazı radikaller oy kullanma hakkının mülkiyet sahipliği veya cinsiyete bağlı olmadığını ve demokratik bir sistemde herkesin oy hakkı olduğunu savunuyorlardı. Bunların çoğu elbette devrimci değil, reformcuydular. En azından 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere'de 'radikal' kavramı, 'neredeyse bir liberal kadar saygın' idi. Aslında bu terim bazen Liberal Parti'nin bir kanadını tasvir etmek için de kullanılırdı. Kadınların oy kullanmasını destekleyen toplumsal gösterileri çoğunlukla yasal değildi. Ancak bugünün standartlarıyla kesinlikle gayrimeşru da değildi. Esasen 19. yüzyılın radikal talepleri bugün ana akım hakları haline gelmiştir. Başka bir deyişle, 'radikal' kavramının içeriği yüzyıldan biraz daha uzun bir sürede dramatik şekilde değişmiştir: 19. yüzyılda 'radikal' öncelikle liberal, ruhbanlık karşıtı, demokrasi yanlısı gibi ilerici politik pozisyonları tanımlarken; bugünkü kullanımda 'radikal' kavramı, dini hareketler gibi zıt anlamlar içermektedir: liberal karşıtı, kökten dinci, demokrasi karşıtı gibi.

Radikalizm kelimesi belirsizlik içerdiği ve her zaman şiddeti taşımak zorunda olmadığı için 'aşırılık' (extermism) ya da 'şiddete varan aşırılık' (violent extermisim) kavramları

özellikle terör ve şiddet çalışmalarında tercih edilmektedir.[11] Bununla birlikte radikalleşme kavramı hem şiddete varmayan hem de şiddete varan aşırılığı içeren daha genel bir kavram olarak öne çıkmıştır. Nitekim***** Horgan, terörist eyleme doğru ilerlemede üç noktanın altını çizmiştir. İlk aşama yasal aktivizm, ikinci aşama olan terörizme yardımcı olan küçük eylemlere katılmadır (kuryelik, gözcülük gibi). Üçüncü aşama çatışmaya girme ve bomba yerleştirmeye doğru tedrici olarak gerçekleşir.[12] Genel bir ifadeyle radikalleşme çalışmalarının en temel özelliği bize bireyin ya da grubun yasal muhalefetten şiddete varan aşırılığa doğru nasıl evirildiğini anlamamızı sağlar.

Clark McCauley ve Sophia Moskalenko 'aktivizm' ile 'radikallik' arasında bir ayrım getirmişlerdir.[13] İlkini 'yasal olan ve şiddet içermeyen politik eyleme hazırlık' ve ikincisini de 'yasal olmayan ve şiddet içeren politik eyleme hazırlık' olarak tanımlamışlardır. Bu tür bir ayrım iyi karşılanmış olsa da 'yasal olan' ve 'yasal olmayanın' hangi standartlara göre ölçüldüğü sorusu oldukça net bir sınır çizgisi sunmamaktadır. Eğer bu standartlar uluslararası hukuka (insan hakları yasası, uluslararası suç hukuku) dayanıyorsa burada tüm dünya için geçerli evrensel bir standardın hâlâ kabul edilmediğini hatırlatmak yerinde olur. Bu açıdan her aşırılık bir radikalleşme içerse de her radikalleşme şiddet içermeyebilir. Bireysel olarak toplumun genel kabullerinin dışında hareket etme,

---

[11] Bkz. Astrid Bötticher, "Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism", *Perspectıves On Terrorısm*, cilt: 11, sayı: 4, ss. 73-78.

[12] J. Horgan,"The psychology of terrorism". London, United Kingdom: Routledge, 2005. .

[13] Clark McCauley and Sophia Moskalenko, "Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism", *Journal Terrorism and Political Violence*, clt: 2, sayı: 3, 2008, ss. 415-433.

bazen radikal bir eylem olarak görülebilir. Türk toplumunda bir dönem, bir kesim için erkekte uzun saç, küpe veya dövme radikal bir eylem olarak görülmüştür. Batı toplumunda ise sözgelimi peçe radikal bir eylem olarak kabul edilebilir. Yukarıdaki örnekler, yaşam tarzına bağlı tercihler olduğundan radikalleşmenin konusuna dâhil edilemez.

Yine bazen bir topluluğun inanç biçimi içinde yaşadığı toplumun genel kabulleri ve inançları dışında da olabilir. Örneğin ABD'deki Mormon cemaati ve Batı ülkelerindeki Selefi tebliğci gruplar buna örnek olarak verilebilir. Amerika'da Utah eyaletinde yaşayan, çok eşliliği ve cemaat halinde yaşamayı savunan sofu, püriten dindar olan bu topluluk başkalarını ötekileştirmediği, nefret söyleminde bulunmadığı ve yaşam alanlarına saldırıp şiddet kullanmayı meşru görmediği için şiddete varan radikalleşme içinde değerlendirilmemektedir. Aynı durum kuşkusuz katı, püriten dindar olan Selefi davet cemaatleri içinde geçerlidir.

Radikalleşme sosyal ve siyasal anlamda bir sorun olarak görünse bile şiddete varmadığı sürece tolere edilebilir. Burada temel ilgi alanımız daha çok *şiddete varan radikalleşmedir.* Benim en çok tercih ettiğim tanım, "Bomba patlamadan önce ne oldu?" sorusuyla ilgilenen ve bombanın patlamasına giden süreci tanımlar. Bu açıdan şiddete varan radikalleşme: "*Devlet dışı bir harekete dahil olmak suretiyle, bireyin veya grubun ideolojik olarak şiddet kullanımını meşrulaştırdığı sosyal ve psikolojik süreç*" olarak kabul edilir. Burada radikalleşmeden şiddete varan bir süreç mevcuttur. Sürecin sonunda birey, terörist bir grupla temasa geçer ve terörist faaliyette bulunur. Genel bir ifadeyle radikalleşme, *"bireyin normal hayatını yaşarken bir gruba dâhil olması ve bu grubun savunulması adına şiddeti göze alması için geçirdiği değişim süreci"* olarak tanımlanabilir.

McCauley ve Moskalenko'nun tanımı ise şöyledir: *"Radikalleşme kişilerin aşırı politik, sosyal veya dini fikirler ve amaçlar edinmeye ve belirlenen hedeflere ulaşmak için gelişigüzel şiddeti meşru göstermeye başladığı, kişisel bir süreçtir."*[14] Bu süreç Moghaddam tarafından *"terörizm merdiveni"* adlı çalışmasında yukarı doğru giderek daralan altı basamaklı bir merdiven şeklinde bir metaforla açıklanmıştır: Birinci basamak: Adaletsizlik ve göreli yoksunluk algısı, İkinci basamak: Seçenekleri ne yapabileceğini araştırma, Üçüncü basamak: Adaletsizliğin failine karşı duyulan öfke, Dördüncü basamak: Terörizmi meşrulaştırmaya ahlaki yakınlaşma, Beşinci basamak: Bir terörist gruba katılma, Son basamak: Sivilleri şiddetin meşru hedefleri yapma yani düşmanlaştırma."[15]

Bu konudaki çalışmaların çoğu radikalizme doğru aşamalı bir geçişin altını çizer. Söz gelimi *Radical Islam Rising: Muslim Extremism in the West* başlıklı kitabında ünlü terör uzmanı Quintan Wiktorowicz dört aşamalı bir radikalleşme modeli öne sürer: Birincisi bireysel kopuş tecrübesi (çözülme), İkincisi bireysel mağduriyet (ayrımcılık), üçüncüsü grup mağduriyeti (Müslümanlara baskı) ve son aşama da yeni insanlara ve fikirlere algısal açıklıktır. Teröristler ve radikaller belli bir seviyede toplumsal dışlanma tecrübesi, devlete güvensizlik, dış politikaya duyulan nefret ve içinde yaşadıkları bölge halkından kopuş konularında benzerlikler taşırlar. Bu açıdan radikalleşme terimi özellikle 1980 sonrası terörün nedenleri üzerine yapılan çalışmalarda, bireyin yaşadığı çevre ve etkileşime girdiği ideolojilere dikkat çekmek üzere çokça kullanılmaya başlanmıştır. Radikalleşme son zamanlarda kamusal

---

[14] Bkz. Süleyman Erdem, *Cihatçılar El Kaide ve IŞİD'e Katılanların Hikayesi,* İstanbul, 2006,, s. 83 vd.

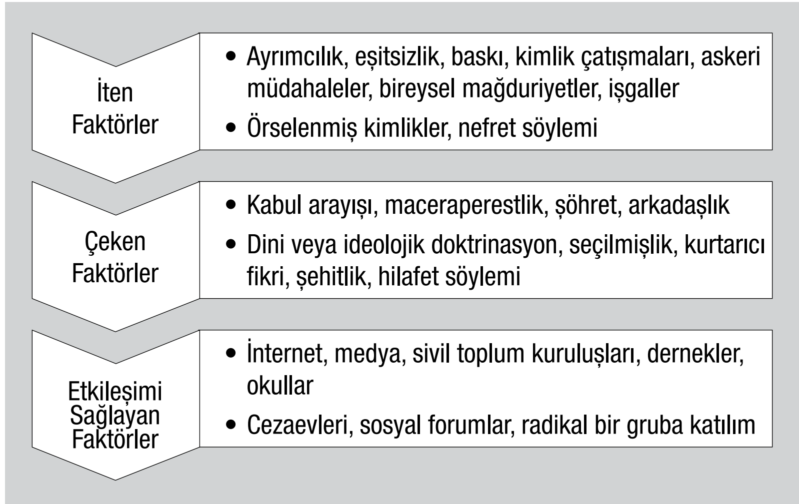
[15] Fathali M. Moghaddam, "The Staircase to Terrorism A Psychological Exploration", *American Psychologist*, cilt. 60, sayı:.2 (2005), ss. 161-166.

ve akademik tartışmaya esas olarak genelde politik İslam ve kısmen de Selefi cihatçılarla yüzleşen ulusal güvenlik kuruluşlarınca dile getirilmiştir. Kavram özellikle Batılı devletlerin ikinci ve üçüncü kuşak Müslüman diasporadan daha çok 'homegrown' yani kendi arka bahçelerinde yetişmiş eylemcilerin terörize edilme nedenlerini ve buna ilişkin problemleri belirtmek için de kullanılmasıyla daha da şöhret bulmuştur.

Diaspora durumundaki bu gruptan insanlar arasındaki radikalleşmenin sebepleri oldukça çeşitli ve tartışmalıdır. Bununla birlikte radikalleşme teriminin Batı literatüründe kendi topraklarında yetişmiş ikinci, üçüncü nesil Müslümanların ya da yeni Müslüman olmuş gençlerin yabancı topraklarda savaşmak üzere terör örgütlerine katılmalarıyla gündeme geldiği görülmektedir. Yabancı savaşçılar ve 'homegrown' teröristler konusunda üzerinde durulan en temel mesele, yukarıda da görüldüğü gibi farklı coğrafya ve farklı kültürdeki bireylerin nasıl olup da aynı kimliğe bürünerek farklı bir coğrafyadaki Müslümanlar adına ya da kendi ülkelerinde onlar adına terörist faaliyete katıldıklarıdır. Radikalleşme ve radikalleşmeden şiddete varan bir aşırılığa geçişin bir süreç aldığını biliyoruz. Terörist organizasyonların bireyleri nasıl kendilerine çektikleri veya onları radikalleşmeye iten nedenlerin neler olduğu hâlâ bu konuda çalışan uzmanların temel ilgi alanlarını oluşturuyor. Bu sürecin nasıl gerçekleştiği konusunda birçok farklı açıklama modelleri ortaya konmuştur. Bu modeller içinde özellikle Clark McCauley ve Sophia Moskalenko, Fathali Moghaddam'ın siyasal radikalleşmenin mekanizmaları üzerine yaptıkları çalışmaları ile J. Horgan'ın terör psikolojisine ilişkin yaptığı çalışmalar oldukça dikkat çekicidir. Bireyin normal hayatını yaşarken bir gruba dahil olması ve bu grubun savunulması adına şiddeti göze alması için geçirdiği değişimi radikalleşme süreci olarak adlandırabiliriz.

Şu halde bu değişiklik nasıl meydana gelir? Bireyler, gruplar ve kitleler, çatışma ve şiddete nasıl yönelirler? Soruları radikalleşme çalışmaları için en temel sorular olarak kabul edilir.

Öncelikle belirtmemiz gerekir ki bu süreç oldukça kompleks olabildiği gibi bazen de çok yalın ve basit olabilir. Bu zamana kadar yapılan çalışmalar terör eylemlerine katılan bireylerin farklı sosyal geçmişlerden geldiklerini, oldukça farklı radikalleşme süreçlerinden geçtiklerini ve farklı motive edici kaynaklardan etkilendiklerini ortaya koymaktadır. Radikalleşme kuramlarında her olay ve her durum için evrensel, genel geçer bir açıklama modeli olmasa da mevcut çalışmaların, şiddete varan radikalleşmenin nedenlerini üç kategoride ele alabiliriz:

Şekil 1: *Radikalleşmeye yol açan faktörler*

Dolayısıyla bireyin bir gruba katılımını sağlayan faktörler çeşitli olduğu gibi bireyin o gruba aidiyet duymasını sağlayan faktörler de farklı olabilmektedir. Radikalleşmeyi tek nedene indirgeyen yaklaşımlar oldukça sığ ve sorunludur. Fethullah-

çı yapının da radikalleşmesi bir süreç içinde ve oldukça farklı faktörlerin sonucu olarak gerçekleşmiştir.

Cemaat kavramı, Gülen örgütü için sosyolojik olarak tercih edilse de aslında kastedilen daha çok bir grup kimliği kazanma ve grup içinde radikalleşme sürecidir. Gülen örgütünde birey uzun süre grup içinde kaldığı ve tüm yaşamını grup içinde sürdürdüğü için bireysel radikalleşmeden daha çok bir grup radikalleşmesinden bahsetmek daha doğru olur. Radikalleşme "şiddete daha yatkın olan gruplara ve aşırıcı ideolojilere katılım imkânlarının yaratıldığı uzun dönemli bir süreçtir." Bu dönüşüm süreci boyunca bireyler ve parçası oldukları gruplar, siyasi amaçlarının peşinden giderek artan şekilde şiddet eylemlerine yatkın hale gelirler.

Grup radikalleşmesi – önceden barışçıl olan bir muhalif grubun terörizme angaje olması – grubun güçlü sosyal baskısı içerisinde oluşur. Bu anlamda terör örgütleri sadece farklı bireylerin bir araya toplanması değildir; üyeleri üzerinde güçlü baskılar kuran ve güçlü ödüller sunan birlikteliklerdir.[16] Bu bağlamda Gülen örgütü sahip olduğu devasa imkânlarla bireyi, anaokulundan üniversiteden mezun olacağı hatta iş kuracağı ana kadar saran geniş bir grup kimliği yaratmayı başarmış bir organizasyon olarak kabul edilebilir.

Ayrıca radikalleşme çalışmaları ilahiyat disiplinlerinin aksine dini salt inanılan, itaat edilen ve uyulması gereken bir hakikat ve dini pratikler bütünü olarak değil, sosyal ve siyasal olayların etkili bir figürü ve faili olarak görmeyi tercih edecektir. Tanrısal buyruğun ve iradenin yatay bir düzlemde insan eliyle gerçekleştirildiğini, siyasal olayların dizgesiyle şekillendiğini ve toplumsal bir davranışa dönüştüğünü dikkate

[16] Eteri Tsintsadze-Maass – Richard W. Maass, "Groupthink and Terrorist Radicalization", Terrorism and Political Violence, 26:5 (2014), s. 736.

alarak dini toplulukların inanç, ideoloji ve siyaset biçimlerini sosyal bir süreç olarak analiz etmeye ve açıklamaya çalışacaktır. Çağımızda toplumlar sosyal ve siyasal olayları politik teoloji diliyle anlamlandırmaya çalışıyorlar. Bu insanları anlayabilmek için politik teolojinin dilini yorumlamak gerekiyor. Bu ise ancak bu dilin anlaşılmasını sağlayacak çok disiplinli radikalleşme çalışmaları ile mümkün gözüküyor. İçinde yaşadığımız coğrafyada hatta muhtemelen dünyanın birçok yerinde insanların dinlerini ve inançlarını siyasal teolojik bir dile dökmelerinin ne türden değişimleri tetiklediğini ön görebilmek için bu tür disiplinlere yer verilmesi gerekiyor.

Bu disiplin hem uluslararası ilişkiler alanında hem de siyaset bilimi alanındaki çalışmalara yardımcı olacaktır. Bu disiplin yöntem olarak, eleştirel gerçekçiliğin temel varsayımlarından hareketle bir yol haritası belirleyebilir kanaatindeyim. Zira dini gruplar ve topluluklar insan düşüncesinin dışında yapılanmış, derinliği ve katmanları (stratified) olan bir gerçeklik olarak görülür ve bu gerçekliği ortaya çıkarmak ve açıklamak amaçlanır. Bilindiği üzere eleştirel gerçekçilik neyin bilgi olup olmadığı sorusundan ziyade, bu bilginin temelini ve konusunu oluşturan yapılar, mekanizmalar ve ilişkilerle, daha doğrusu ontolojik unsurlarla ilgilenir. Dolayısıyla Dini-Politik dini grup ve toplulukların epistemik doğruluğu ile değil onların tarihsel yapıları, mekanizmaları ve ilişkileri ile ilgilenir.

3. Sosyal Çevre ve Radikalleşme

Radikalleşmede iten ve çeken faktörler bir sosyal çevre içinde etkileşime girer, bundan dolayı itikadi ideolojik bir bilinçlenme ve bu öğretilerin gömülü olduğu bir çevre gerektirir. Bu bağlamda Stefan Malthaner bize radikalleşmenin gizli şiddet grupları ile ortaya çıktıklarını, sosyal ve sembolik ola-

rak da ona bağlı olduklarını, radikal çevre olarak adlandırılan yakın sosyal çevre arasında bir ilişki olduğunu gösterir.[17] Radikalleşme kendine özgü toplumsal bağlam ile radikal aktivistler ve sosyal çevre arasındaki etkileşim dinamikleri ile yönlendirilen faktörlerle şekillenir. Dolayısıyla genelde uzmanların üzerinde durduğu bireysel yollar da bu radikal çevreler tarafından biçimlendirilmiştir. Donatella della Porta'nın 'gizli şiddet grupları' üzerine çalışmasını temel alan Stefan Malthaner, radikalleşme sürecinde della Porta'nın çalışmasının özellikle gizli grupların, sosyal hareketler ortamında nasıl oluştuğu, protestoları nasıl yükselttiği, radikalleşme süreçlerini şekillendiren çekirdek mekanizmalar setinin nasıl tanımlanacağı üzerine oldukça önemli analizlerde bulunduğunu ifade eder. Burada uygulanabilecek radikalleşmenin yakın sosyal çevresi ile gizli grupların rolü için iki mekanizma önerir: İlki, militan ağının oluşumuna katkıda bulunan ve siyasi şiddete katılan bireylerin yönergelerini paylaşan aile bağları, militan aktivizm ile ilişkili arkadaş grupları, politik gruplara önceki üyelik gibi unsurları içeren 'militan ağının hareketliliği' olarak adlandırdığı şeyin rolüdür. Böylece bireysel radikalleşme yollarında önemli bir rol oynayan militan ağlar radikal uygulamalar ve bilişsel radikalleşmeye gömülü olan belirli çevrelerin şeklini alabilir. Çevrenin, radikalleşmenin bireysel yollarını şekillendirdiği ve şiddet gruplarının gelişimini etkilediği için, siyasi şiddetin süreçlerinde dikkate değer bir öneme sahip olduğu açıkça görülüyor.[18]

---

[17] Stefan Malthaner, "Contextualizing Radicalization: The Emergence of the "Sauerland-Group" from Radical Networks and the Salafist Movement", *Studies in Conflict and Terrorism*, 37:8 (2014), ss. 638-653.

[18] Stefan Malthaner-Peter Waldmann, "The Radical Milieu: Conceptualizing the Supportive Social Environment of Terrorist Groups", *Studies in Conflict and Terrorism*, 37:12, s. 980.

Diğer mekanizma ise organizasyonel parçalanma veya bölümlenmedir. Bu mekanizma ya şiddetten uzaklaşma ya da daha alt grupların yer altına çekilerek şiddete gömülmesi şeklinde gerçekleşir. İkincisinde, bu grupların radikalleşmesi daha geniş bir hareketten kademeli bir izolasyon süreciyle birlikte gitgide kapanan ve daha fazla radikalleşme eğilimi gösteren yeraltı gruplarının doğmasına eşlik eder.[19] Şiddet gruplarının ortaya çıkması, onların gömülü olduğu radikal çevre ile etkileşim süreci olarak gerçekleşir. Çünkü bu radikal çevre bir rol olarak işlev görür. Yani bu radikal çevre aracılık eder ve bu geniş çevreyi gizli gruplar üzerine transfer eder. Bu açıdan bakıldığında çevre, ortak bir perspektif ve kolektif kimlik kavramlarını etkileşime sokan ve geliştiren bireylerden oluşan bir ilişkisel yaşam alanı olarak görülebilir.[20]

Buna karşılık örgütlü grup hareketleri çoğu kez eleman temin etmek, hedef ve amacını gizlemek, toplumsal taban kazanmak için legal yapıların arkasına gizlenme ihtiyacı hisseder. Radikal örgütler legal görünümlü yapıların arkasına gizli organizasyonları gömmeyi başarırlar. Sosyal çevre, bir örgütün varlığına vücut veren varlık evrenidir. Her örgütün var olduğu siyasal ve sosyal ortam, bu çevrenin ana eksenini belirler. Örgüt ilişkiler ağını bu sosyal çevrenin imkânlarına göre kurar. Legal yapılar sosyal çevrenin sağladığı imkânlara göre oluşturulan sivil veya kamu destekli organizasyonlardır. Dershaneler, okullar, yurtlar, yardım kuruluşları, gazete ve televizyonlar Gülen örgütünün legal görünümlü sosyal çevre inşası olarak görülebilir. Bu yapılar toplumsal meşruiyet kazanma, eleman temin etme, kara para aklama ve temel amacını gizlemek için 'makyajlama' faaliyeti olarak işlev yapmakta-

[19] Stefan Malthaner, *agm,* s. 639-641.

[20] Stefan Malthaner-Peter Waldmann, *agm,* s. 983.

dır. Gülen örgütü liderinin dile getirdiği gibi bu aslında *tedbir* olarak adlandırılan gizlenmenin bir yolundan başka bir şey değildir.

Kitlesel eğitimsel yayılma, iktisadi örgütlenme, servet elde etme ve devlet içinde kadrolaşma toplumsal hareketliliği temin etmede oldukça etkili bir çevre sunar. Bu çevre aynı zamanda kendi dışında muhalif bir söylemin ortaya çıkmasını da baskılar. Gülen örgütünün kurduğu sosyal ağlar gündelik hayatı cemaat anlayışı ile maskeleyen kitlesel bir toplumsal harekete dönüştürmüştür. Basın ve medya ile gösterişli bir güce dönüşen cemaat, etrafına topladığı sanatçı, gazeteci ve siyasetçilerle toplumu cemaatleştirmeyi yani dönüştürmeyi başarmıştır. Legal görünümle aslında yaygın ağlar ve taban faaliyetleri aracılığıyla ideolojik bir altyapı inşa edilmiştir. Türkiye'de orta kesim muhafazakârların hem maddi ihtiyaçlarını hem de manevi doyumlarını karşılamayı sağlamıştır. Görünürde toplumsal ihtiyaçları gidermek adına yapılan bu yardım ve hayır faaliyetleri aslında sivil topluma sızarak kendi ideolojik tabanı için yaygın bir ağ oluşturmak amacına hizmet etmektedir. Dini cemaatlerin çoğunda ortaya çıkan toplumu yeniden biçimlendirmek ve bireyi korumak düşüncesi onları sürekli alternatif ibadet yerleri, okullar, sosyal refah kurumları açmaya yönlendirir.[21]

---

[21] Nancy J. Davis Robert V. Robinson, *Dinsel Hareketler ve Sosyal Refah, mısır, İsrail, İtalya ve ABD,* çev. Hasan Şen ve Balım Sultan Yetgin, İstanbul, 2014, s. 42.

4. Radikalleşme Süreçleri

Radikalleşme genel olarak dört aşamalı bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu süreçleri şu şeklide isimlendirebiliriz:

a. Toplumsal Ayrışma

Bu aşamada birey kendisini yaşadığı toplumun inanç, değer ve kültüründen ayırmaya başlar. Bunun birçok nedeni olabilir. Bireyin inanç ve kültürü ile toplumun inanç ve kültürü arasında yaşanan çatışamadan kaynaklanabilir. Özellikle modernleşme süreçlerinde geleneksel toplumlarda bu tür çatışmalar sıklıkla yaşanır. Türkiye'de din-devlet ilişkileri, laik-anti laik tartışmaları, kültürel haklardaki tartışmalar bu türden ayrışmalara yol açan ana sorunlar olarak görülebilir.

Toplumun kurumsallaşmış yapılarının tercih ettiği politikalar bireyi dışlamış marjinalleştirmiş de olabilir. Bu durumda birey kendisini toplum dışına itilmiş olarak görmeye başlar. İşini kaybetmesi, sevdiklerini kaybetmesi gibi bireyin yaşadığı travmalar, bireyi toplumda yalnızlığa itebilir. Bu tür çaresiz hissedilen dönemlerde birey kendisini yaşadığı toplum tarafından dışlanmış olarak görebilir.

Toplumsal ayrışmayı ve şiddeti besleyen bir başka etken de aşağılanmadır. Bireyin ya da bir grubun aşağılanması hem toplumsal ayrışmayı hem de bireyin ya da grubun radikalleşmesine giden süreci başlatır.[22] Türkiye'de kamusal alanda muhafazakâr dindar yaşam tarzının sürekli tehdit görülmesi, başörtüsü nedeniyle kızların eğitim hakkının engellenmesi bir tür aşağılanma duygusu yaratmıştır. Bu duygunun Gülen hareketine doğru toplumun itilmesinde ve bu harekettin için-

---

[22] McGauley, C., "Toward a Psychology of Humiliation in Asymmetric Conflict", American Psychologist, 73 (3), 2017, ss. 255-265.

deki öfke birikiminde önemli olduğunu düşünebiliriz. Zira toplumdaki siyasi kültür ve rekabet birbirini dışlayıcı ötekileştirici bir dille yapılıyorsa ve özellikle kimlik siyaseti sertleşmiş ise bu kültür içinde bireyler arası diyalog kurma imkânı azalır ve ayrışma kolaylaşır.

FETÖ gibi yapılarda sosyal ayrışma çok erken bir yaşta başlayabilir. Ergenlik döneminde cemaat evlerinde, yurtlarında kalmanın ve dershanelerde endoktrine olmanın çok fazla olduğu düşünülürse karşımıza oldukça sorunlu bir alan çıkar. Radikal örgütlere katılım yaşının çok düşük olduğu ender durumlarla karşılaşırız. Oysa Gülen örgütünde bireyin grupla tanışması çok erken yaşlarda başlamıştır. Gülen örgütünün dershane ve okulları neredeyse okul öncesi dönemlerden itibaren bireyin endoktrinasyon sürecinin başlamasına neden olur. Erikson, kimlik keşfi konusunda ergenin aşk, iş ve dünya görüşü olmak üzere üç temel alanda denemelerde bulunduğunu ve bu denemelerin kimlik keşfi sürecinin motoru olduğunu söyler.[23] Kimliğin biçimlenmesi daha çok ergenlik döneminde gerçekleşir. Erikson'un Psiko sosyal Gelişim Evreleri kuramına göre, ergenlik "Ben kimim" sorusunun cevabının arandığı en önemli dönemdir. İşte bu kimlik dönemini FETÖ evlerinde geçiren birey aslında toplumda ve ailesinde kendisinden beklenen kimliğin tam zıddında bir grup kimliğine sahip olmaya başlar. Bu da onu toplumundan ve ailesinden koparır.

Bu yüzden Ünlü terör psikolojisi uzmanı Vamık Volkan ergenliğin, geniş grup kimliğinin ilk iki öğesinin kazanılmaya başladığı dönem olduğunun altını çizer.[24] Bunlardan ilki,

---

[23] Erikson EH. *Identity: Youth and Crisis*. New York, W.W. Norton Company, 1968.

[24] Vamık D. Volkan, *Körü Körüne İnanç Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri,* çev. Özgür Karaçam, İstanbul, 2012,s 59.

olumlu duygularla birlikte paylaşılmış somut imgeler deposu, ikincisi ise paylaşılmış "iyi" özdeşimlerdir. Dolayısıyla ergen, iyi olana ve kendisine örnek aldığı rol modellere bu dönemde sahip olur. Volkan'a göre ergenlik döneminde bireyin inşa ettiği "biz-lik" duygusunun daha sonra değişmesi oldukça zordur. FETÖ evlerinde tek tip kitap okuma, ders yapma, sesli ve görsel medya araçlarıyla elde edilen "biz-lik" bilincinin kamusal alanda değiştirilmesi oldukça zordur. Geniş grup kimliğinin üçüncü ilmiği, "ötekilerin fena özelliklerini" kabul etmedir. Bu "biz"i ötekilerle bağlantılandırır, dışarıya karşı olan tutumlarımızın sınırlarını çizer. Ergenlik dönemi ve sonrasında FETÖ evlerinde, günah ve imana zarar veren hususlar ile deccal imgesi "biz-lik" duygusuna karşı "ötekinin" şeytanlaştırılmasını sağlar. İlahiyat fakültesinde sıralarda Gülen cemaatinden olan arkadaşların imanlarına zarar vereceğini düşündükleri hocalarımızın dersinde yok yazılmamak için gelip kulaklıklarını takarak Kur'an dinlemelerini şimdi daha iyi anlıyorum. Bu davranış bireyin kimliğini dışsallaştırması, ötekini tanımlaması olarak görülebilir.[25]

Kuşkusuz dini cemaatlerin çoğu aslında bir grup kimliğine sahiptirler. Cemaat üyeliği bir gruba bağlı olan üyelerin takabildiği bir benzerlik maskesinin ve bu üyelerin birbirlerini kolladıkları bir dayanışma şemsiyesinin simgesi olarak görülebilir. Cemaat içinde paylaşılan simgeler bir aidiyet duygusu meydana getirir. Bu nedenle bir cemaat içinde olmak, diğer cemaat üyeleriyle paylaşılan ortak biz duygusunun yer aldığı bir uzay olarak kavramsallaştırılabilir. Burada temel sorun, bir cemaatin kendisini ne kadar diğerlerinden farklı gördüğüdür. İşte tam bu noktada cemaatlerde ve geniş grup kimliklerinde çok belirleyici olan lider fonksiyonu devreye girer.

---

[25] Volkan, *age*, s. 61.

Ayrıca bu tür dışa kapalı, ideolojik olarak homojen, karizmatik lider merkezli gruplarda yenilmezlik, dışarıya kaşı önyargılarla beslenmiş düşman algısı gibi birtakım belirtilerin çıkması çoğu kez karşılaşılan bir durumdur.[26]

Geniş grup kimliği elbisesinin dördüncü ilmiği liderlerle örülür. 18 yaşla başlayan süreç sosyal bağların ergenin kendini daha iyi tanımlamasına ve kendini bir topluluğa ait hissetmesine yol açtığı dönemdir. Bu dönemde bir grup içinde bulunan birey artık grup kimliğiyle özdeşlemeye başlar. Özellikle bu dönemle başlayan süreçte Che Guavera, Usema bin Ladin veya Gülen gibi "dönüştürücü" ya da "karizmatik" bir lider, politik yalnızlık içindeki yüzlerce, binlerce insanı yıkıcı yeni bir tür politik katılım için bir araya getirebilmektedir.[27]

b. Siyasal Radikalleşme

Kendisini toplumun büyük kesiminden ayrı ve farklı görmeye başlayan birey bunu ifade edecek siyasal oluşumlara veya geniş grup kimliklerine ilgi duyar. Eğer toplumsal yapı bu tür siyasal örgütlenmelere müsaade ediyor ve marjinal görüşler kendisine siyasal yollarla ifade imkânı buluyorsa öncelikle tercih bu örgütler olur. Fakat ayrışma keskinleştikçe bu yapılar bireyin istediği değişimi karşılayamadığından, öfkesini boşaltma imkânı bulamadığından birey legal ama sistemle bütünleşmeyi reddeden, toplumda devletle paralel düzeyde örgütlenmiş sivil toplum kuruluşlarının dini mekânlarına, mescitlerine, kitabevlerine ya da derneklerine katılarak sosyalleşmeye başlar. Radikal çevrelerdeki sosyalizasyon bireylere grup aidiyeti ve siyasal kimlik sunar.

---

[26] Eteri Tsintsadze-Maass – Richard W. Maass, *agm,* s. 738-739.

[27] Volkan, *Körü Körüne İnanç Kriz ve Terör,* s. 64.

Gülen örgütü gibi yapılarda, siyasal ayrışma daha çok grup kimliğinin ve lider kültünün içselleştirmesi ile başlar. Buna geniş grup kimliğinin dördüncü elbisesinin giyilmesinin tamamlanması süreci de diyebiliriz. Özellikle birey toplumdan kendisini ayrı görmeye başladığında geniş bir grup kimliğinin elbisesini giymeye başlarsa bu elbisenin dördüncü aşamasında lider kültünün kazanılması ve onun siyasallaşmasını sağlar. Çünkü Volkan'ın dikkat çektiği gibi dönüştürücü ya da karizmatik liderler topluluk içindeki görünümleri, yaptıkları konuşmalar, dile getirdikleri tercihler ve nefretler ve hatta giyinme tarzları ile grubun fikirleri içinde yer alan duyguları yansıtırlar.[28] Fethullahçı diye tanımladığımız üniversite arkadaşlarımızın hepsinin birer Gülen kopyası olması bunu ifade eder. Dördüncü elbisenin giyilmesi ve liderin bireyin iç dünyasını fethetmesi ile 'biz-lik' duygusu ile 'öteki'nin yansıtıcı yönleri etkileşime girer ve bu durum yeni politik ideolojiler yaratır, dini duyguları kamçılar. Gülen artık bir kült kişiliğe dönüşür.

Siyasal radikalleşme süreci ile itikadi ideolojik radikalleşme arasında bireyin geniş grup kimliğini kazanmasını sağlayan beşinci ve altıncı elbise, Volkan'ın *seçilmiş zaferler ve seçilmiş örselenmeler* olarak adlandırdığı hususlardır.

c. İtikadi İdeolojik Radikalleşme

Birey artık kendi kimliğini ifade edeceği kavramlarla konuşmaya başlar. Tarihten seçilmiş zaferleri ve çeşitli dini sıfatları tercih eder. 'Hizmet eri', 'altın nesil' 'Kur'an nesli' ya da Selefi örgütlerdeki 'muvahhid'[29] yaygın olarak kullanılanlar arasındadır. Ayrıca birey kendini ifade edeceği bir aile,

---

[28] Volkan, *Körü Körüne İnanç Kriz ve Terör*, s. 64.

[29] Allah'tan başka hiçbir şey görmeyen, kendini de çevresini de bu uğurda unutan kimse.

bir grupta bulmuştur. Cemaatleşme süreci olarak da tanımlanacak bu süreçte topluluk kendisini cahiliye ve tağut diye isimlendirdiği dış çevreden soyutlamaya başlar. Kendi dışındakileri tanımlayacağı bilinçli kavramlara sahiptir. Tağut düzen, kafir, müşrik, hasım cephesi bunlar arasındadır. Bu süreç bireyin koza dönemidir. Artık uçmak için gerekli olan süreci tamamlamaya ve cihat için hicret edeceği vakti beklemeye başlar.

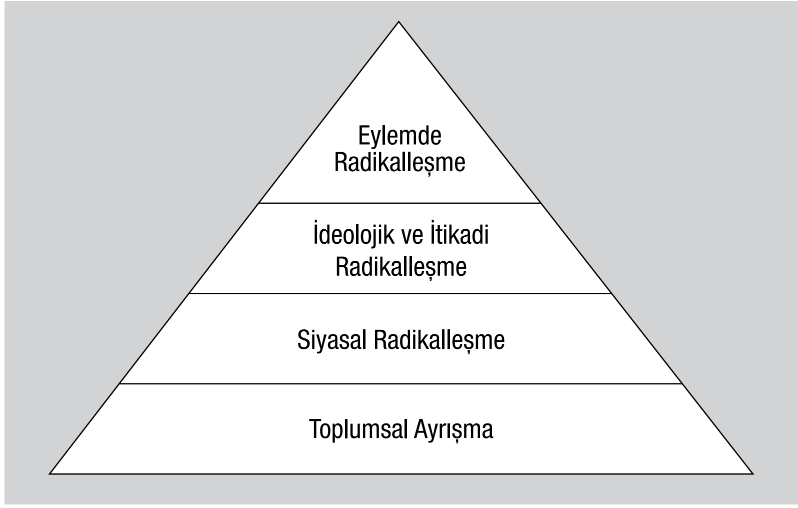
Geniş gruplar olaylara ilişkin ya olmamış zaferler kurgular ya da olanı büyüterek seçilmiş zaferler inşa ederler. Bu grup üyeleri arasında paylaşılan bir başarı ve zafer duygusunu da içeren zihinsel bir tasarımı sürdürmeyi sağlar. Seçilmiş zaferler, tarihten anıların yeniden canlandırılması ve Hz. Peygamber'in hayatı, sahabe gibi kutsal şahıslarla özdeşleştirme sembolik bir anlam dünyası yaratarak, birleştirici ve bağlayıcı gruba dahil olan bireyleri sıkı sıkı birbirine bağlar. Bu nedenle Gülen örgütü gibi yapıların en çok başvurduğu, menkıbe türü anlatılardır. Grup belleğinin en önemli özelliği hatırlama gücüdür. Seçilen mekânlar, tarihi kahramanlar ve sembollerle ortak yaşanan bir hatıralar deposu kurulur. Bu depo, grup belleğinin oluşumunda önemli bir işlev sağlar. Çünkü grup kimliği ortak bir dilin konuşulmasına simgesel bir sistemin kullanılmasına ve ortak belleğe katılıma dayanır. Bu yüzden radikal örgütler toplumsal belleğe paralel ancak onun yanlışlarının da düzeltildiğine inandıkları yeni bir bellek inşa ederler.

FETÖ özellikle seçilmiş zafer örneklerini hep tarihten ya da kendi hareketi ile özdeşlik kurduğu İslam düşüncesindeki topluluklardan verir. Bu, anı şeytanlaştırmanın bir başka yoludur. Özellikle asr-ı saadetten seçtiği İslam'ın yayılması için katlanılan zorluk ve çilelere karşı dayanıklılık tabloları hem grubun özbenliğini yükselten coşkulu duygular sağlar hem de kendi hareketini yüceltmiş olur.

Geniş grup kimliğinin ve onun kaynaşmışlığının devamını sağlayan ve bireyin itikadi ideolojik olarak radikalleşmesinde etkili olan altıncı elbise, seçilmiş örselenmelerdir. Toplumların hayatında hızlı değişimlere yol açan, insanları şiddetle sarsan, onları aşağılatan, büyük acılar çekmesine yol açan olayların nesiller üzerinde oluşturduğu etkiye "örselenme" diyoruz. Türkiye'de devlet-toplum, laik-anti laik gibi çatışmalar kuşaklar içinde belirli örselenmeler yaratmıştır. Gülen bu örselenmeleri sürekli öne çıkararak geniş grup kimliğinin sıkılaştırılmasında ve grup dışının şeytanlaştırılmasında sürekli kullanmaktadır. Buna ilerde ayrıca değinilecektir. Burada şunu söyleyebiliriz, Gülen örgütü gibi yapılarda cemaat kozası içinde birey hızla ayrışmakta, içe kapanmakta ve geniş grup kimliğinin ilmeklerini sıkı sıkıya dokumaktadır. Bu nedenle bireyin kendini gruba adaması aslında kaçınılmaz bir sondur.

d. Eylemde Radikalleşme

Artık hizmet eri ya da muvahhid mücahit olarak savaşmak için ya kendi dışında bir başka toprak parçasına hicret eder ya da kendi toplumunda iki aşamalı mücadele süreci başlatır. Birincisi tebliğ, ikincisi cihattır. Tebliğ bireyleri bilinçlendirerek örgüte katmak ya da dışarıda yapılan cihada maddi destek sağlamak amacıyla yapılabilir. Cihat ise bir yere saldırmak veya bombalı bir eylemde bulunmak ya da devrim veya darbe yaparak düzeni teslim almak şeklinde gerçekleşir. Aslında geleneksel İslam düşüncesinde cihat terimi bireyin kendisini istenmeyen arzu ve isteklerden arındırmasından tutun da vatan savunmasına kadar oldukça geniş bir yelpazeyi ifade eder. Buna karşılık radikalleşen bireyler için cihadın tek anlamı vardır, o da silahlı mücadeledir.

Şekil 2: *Radikalleşme merdiveni*

5. Dini Motifli Radikalleşme

Bireyin ya da bir grubun dini bir ideoloji üzerinden toplumsal düzen oluşturmak adına şiddet kullanımını meşrulaştırdığı sosyal ve psikolojik süreç olarak tanımlanabilir. Radikalleşmede ve terörizmde ideolojinin rolü çoğu kez ihmal edilir. Özellikle dini motifli terör örgütleri söz konusu olduğunda oldukça sorunlu bir alan ortaya çıkarır. İnsanlar radikalleşmede ideolojinin etkisini tartıştıklarında bağlam, çoğu kez din hakkında ya da dinin kutsal metinleri hakkında konuşmaya kayar. Din ve dini metinlere özgü, insanları şiddet eyleminde bulunmaya motive eden ve onları diğer dünya görüşlerinden veya öğretilerinden daha fazla şiddete eğilimli hale getiren bazı temel nitelikler mi vardır gibi oldukça felsefi ve teolojik tartışmalara kapı açılmaktadır.

İdeoloji hakkında konuşmak ile din ve teoloji konuşmanın oldukça sık karıştırıldığı bir alanın sınırlarını çizmek önemli gözüküyor. Çünkü dinin sahih, doğru bir yorumu hakkında

ortak bir görüş birliğine varmak kolay değildir. İnsanlar çoğu kez olay, vaka ve radikal eylem ile ideoloji arasındaki bağı açıklamak yerine, kendi kafalarındaki dini yorum üzerinden eylemin tutarsızlığına karşı tarafı ikna etmeyi tercih ederler. Burada din ya da dini metinler üzerinde değil, bir eyleme anlam veren değerler sistemi üzerinden konuştuğumuzu kabul etmemiz gerekir. Amaç, bu değerler sisteminin şiddete varan radikal eylemi nasıl motive ettiğini, grubu diğerlerinden nasıl ayırdığını, dost ve düşmanlarını nasıl tanımladığını anlamaya çalışmaktır. Bu açıdan dini radikalleşmeyi teo-politik gibi oldukça hatalı bir kavramsallaşma altında değil, dini-politik çalışmalar başlığı altında çalışmayı öneriyorum.

Çünkü biz dini değil ama dini metinlerden elde edilen yorum, kurgulanan din dili, sembolik ve kategorik temsil sistemleri, zihinsel çerçeveler, tanımlar ve bunların politik bir dizge içindeki işlevlerini konuşacağız. Bir dini ideolojiye sahip grubun kendilerini, birbirlerini ve kendi dışındakileri nasıl tanımladıklarını, dünyayı nasıl mantıklı hale getirdiklerini sorgulayacağız. Aslında bu yönüyle ideolojilerin dini, seküler, milliyetçi veya anarşist olabileceğini, ancak yine de gruplar ve bireyler için benzer bir işlev gerçekleştirdiğini görmüş olacağız.

Terörün öncelikle ideolojik bir altyapısının olması gerekir. İdeolojik unsur, örgütün hareket noktasını oluşturur. Örgüt, benimsediği ideoloji doğrultusunda hareket etmekte, stratejisini buna göre belirlemektedir. Terör örgütlerinin siyasi eğitim adını verdikleri faaliyetlerin amacı, örgütün dayandığı temel ideolojiyi örgüt mensuplarına benimsetmek ve örgütün hedefleri doğrultusunda bilinçlendirmektir. Dini radikalleşmede ise, bu ideoloji öğrenilen bir bilgi olmaktan daha çok inanılan ve iman edilen bir bilgidir. Dolayısıyla bu itikadi ideolojiyle inanan birey artık yalnızca enforme olmaz aynı

zamanda bir 'mümin' de olur. Burada radikalleşme sürecini izah ederken 'insanlar bir ideolojiyi kabul ediyor ve buradan da silahlı eyleme koşuyorlar' şeklinde "tek nedensel" bir ilişki (monocausal) kurma girişimini kastetmiyoruz. Radikalleşme sürecinde ideolojinin göstergelerinin ölçülemez olduğunu ve ideolojinin önemli olmadığını savunan uzmanlar da bulunmaktadır. Ya da Clark Mccauley, Sophia Moskalenko'nun son çalışması olan *"Friction: How Radicalization Happens to Them and Us"* adlı eserde Vehhabilik üzerine değindiği gibi, bir ideoloji hem şiddeti tetikleyici hem de onu tutan bir mekanizmaya sahip olabilir. Gerçi burada yazarların kanımca atladığı şey, Vehhabiliğin gölgeleneceği bir devleti olmasaydı aynı şeyi söyleyebilir miydik, bundan kuşkuluyum.

Sorgulanması gereken teröristlerin otomat gibi internette okudukları herhangi bir şeyden hemen sonra bu fikre hizmet uğruna hareket edip etmediği değildir. Bundan ziyade anlaşılması gereken husus, dini veya ideolojik etkenlerin hem terörist radikalleşmeye hem de terörist faaliyetlere yönelik tutarlı izahlar sunmaya yardımcı birer işlev olarak gözüküp gözükmediğidir.

Daveed Gartenstein-Ross ve Laura Grossman, 2009 tarihli "*Homegrown Terrorists in the US and UK: An Empirical Examination of the Radicalization Process*" adlı çalışmasında dini ideolojinin terörist radikalleşmedeki rolünü ortaya koyan birtakım somut ölçütler ortaya koymaktadır. Bu araştırma da ABD ve İngiltere doğumlu 117, "homegrown" teröristin örnekleri verilir. İdeolojinin şahıs üzerindeki tesirini gösteren beş etken incelenir: İslam'ın kuralcı bir yorumunu benimsemek, sadece belirli (selefi cihadi) dini otoritelere güvenmek, Batı'nın ve İslam'ın itikadi sebeplere istinaden uzlaştırılamaz olarak algılanması, itikadi sapma olarak algılatılan inançlara aşırı derecede tahammülsüzlük göstermek ve kendi dini inançlarını

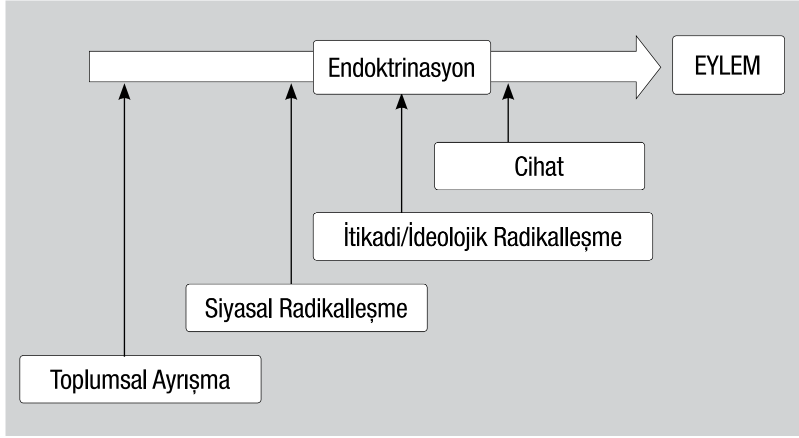
başkasına dayatmaya çalışmak. Örneklerde bu etkenlere sıkça rastlanılır.

İlki, yukarıda tespit edilen ideolojik etkenlerin çok geniş bir yelpazede homegrown teröristlerde ölçülebileceğidir. İkinci bulgu ise dini ideolojiyi benimsemenin siyasi radikalleşmeden önce gerçekleştiğidir. Araştırmaya göre, siyasi radikalleşme belirtileri gösteren homegrown teröristlerin %40,7'sinde dini uyanış siyasi uyanıştan önce gerçekleşmiştir. Buna karşılık siyasi radikalleşme sadece %11,6'sında dindarlaşmadan önce gerçekleşmiştir. Diğer kalan %47,7'de ise dini ideolojinin mi yoksa siyasi ideolojinin mi önce gerçekleştiği belli değildir.

Görüldüğü gibi yabancı savaşçılar ya da homegrown teröristlerin radikal çevrede edindikleri ilk gerçeklik dini ideolojik radikalleşmedir. Fakat benim kanaatim sonradan İslam'a girmemiş bireylerde bu süreç siyasal radikalleşme sonrası kazanılan bir süreçtir. Buna karşılık bu çalışma bize radikalleşme için birtakım ölçekler ve tanımların saptanabileceğini göstermektedir. Burada temel sorun dini radikalleşme sürecinde dini ideolojik söylemi ve itikâdî dilin gramerini kavrayacak teolojik ve politik bir bilgiye sahip olan uzmanların bu çalışmaya dâhil edilip edilmemesi ile ilgilidir. İdeolojik söylem analizi hem radikalleşme çalışmalarına hem de istihbarat çalışmalarına batı dünyasında dâhil edilmiş olmasına rağmen Türkiye bu konuda oldukça yetersizdir. Dolayısıyla eğer savaş kazanmak araziyi tanımayı gerektiriyorsa radikalleşme sorunu ile baş edebilmek de insan alanını ve kaynağını tanımayı gerektirmektedir. Dolayısıyla radikalleşme çalışmalarında teoloji dini tartışmayı değil ama dini yapıları, sembolleri, grup kimliklerini ve ideolojik işlevlerini analiz etme anlamında önemli katkılar sunabilecektir.

Radikal örgütlere katılan elemanların örgütün gizli, örtük hedeflerini içselleştirip şiddete başvurması bir anda olup bi-

ten bir süreç değil, aksine zamana yayılan bir süreçtir. Dini motifli örgütlerde radikalleşme, ideolojik, dini ve itikadi bilinçlenme sürecini ifade eder. Birey örgüte sempati duyarak, önce gönlünü kaptırır sonra zamanla örgütün fikir ve ideolojilerine ve empoze edilen grup kimliğine aklını kaptırır ve fikirde radikalleşmeye başlar. Son aşama ise örgütün dini ideolojisine hizmet etme, gerektiğinde canını vermeyi göze alma ve suç içleyerek kanunları ihlal etmeyi meşru sayma sürecidir:

Şekil 3: *Radikalleşme Süreci*

Dini motivasyonlu bir terörist için şiddet, teolojik talep ve zorunluluklar karşısında doğrudan başvurulan birincil ve en öncelikli kutsal eylem veya görev olarak meşrulaştırılır. Terörizme başvurmanın aşkın bir kaynaktan gelen bir talep olduğu varsayıldığından, ona başvuranlar da kendilerini siyasi, ahlaki ve pratik kısıtlamalardan muaf görürler. Dini motivasyonlu teröristler bu tür şiddetin sadece ahlâken meşru olmadığını, aynı zamanda amaçlarına ulaşmak için gerekli bir vasıta olduğunu da kabul ederler. Böylece siyasal ve ideolojik propaganda süreci yalnızca şiddeti meşrulaştırmaz aynı zamanda tek ve yegâne hedef olarak da kutsallaştırır. Bu açıdan

radikalleşmenin fikirde radikalleşmeden eylemde radikalleşmeye doğru akan bir nehir olduğunu ve bu iki küme arasındaki bağın kesilmesi ve akışın durdurulmasının en önemli mesele olduğunun anlaşılması gerekir. Fikirde radikalleşmiş bireylerin radikal kimliklerini ve muhalefet yapma taleplerini karşılayacak toplumsal ve siyasal ortam oluşturmak bu bağın kesilmesi açısından önemlidir.

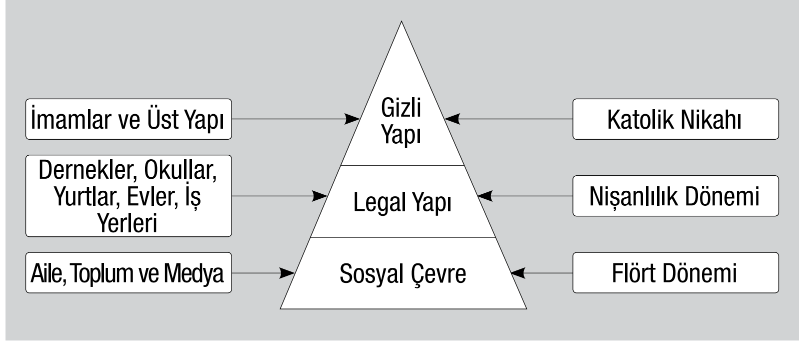
6. Radikal Örgüt Mekanizmaları

1. Örgüt Hiyerarşisi

Radikal örgütler legal görünümlü yapıların arkasına gizli organizasyonları gömmeyi başarırlar. Sosyal çevre bir örgütün varlığına vücut veren varlık evrenidir. Her örgütün var olduğu siyasal ve sosyal ortam bu çevrenin ana eksenini belirler. Örgüt ilişkiler ağını bu sosyal çevrenin imkânlarına göre kurar. Legal yapılar sosyal çevrenin sağladığı imkânlara göre oluşturulan sivil veya kamu destekli organizasyonlardır. Legal yapılarda örgüte kazandırılan militanlar örgüte karşı güçlü bir aşkla bağlılık gösterirler ki ben bunu nişanlılık dönemi olarak adlandırıyorum. Bununla birlikte bireyin bu süreçten geri dönmesi, örgütü terk etmesi mümkündür. Radikalleşme, itikadi ideolojik bir bilinçlenme ve bu öğretilerin gömülü olduğu bir çevre gerektirir. Radikal çevre ise bu ideolojiyi organizasyonlar aracılığıyla inşa eder. Bu organizasyonlar radikal çevrenin aktörlerince yönetilir, kişi bu radikal çevreye nüfuz eder ve bu çevreye gömülü ideoloji aracılığıyla da bu organizasyonun bir parçası haline gelir.

Bu legal yapıların arkasında ise güçlü ve gizli organizasyonlar yer alır. Gizli yapılar bir suç kardeşliği gibidir. Gizli organizasyona dahil edilen bireyler, örgüt adına bir suça da iştirak ederler. Bu onların örgütten çıkmasına da engel olur. Bunlar sır saklama, gizlenme, istihbarat toplama, eylem yap-

ma konusunda eğitilmişlerdir. Bu yapıda bulunanların ayrılması asla kabul edilemez. Bu örgütün varlığı için de bir tehdit oluşturur. Bu nedenle örgütten ayrılmak isteyenler ya tehditle, şantajla susturulur veya infaz edilir.

Şekil 4: *Radikal Örgütlerin Kurumsallaşması*

Endoktrinasyon, belirli tavırların ve inançların bireylere, onların zihni hürriyetlerini ortadan kaldıracak ve yeni grup kimliğine tamamen teslim olacak şekilde aşılanması için yapılan bilinçlenme sürecidir. Endoktrinasyon bir bilgilendirme değil, daha çok bireyin eleştirel tutumlardan uzaklaşarak dogmatik bir kimliği ölümüne savunur hale gelmesini sağlamaktır. Bu ise eğitim süreçlerinde en etkin biçimde kendini gösterir. Fethullahçılığın en büyük yatırımlarını eğitime yapması, oldukça genç yaşta çocukları bu eğitim süreçleri içinde kullanması endoktrinasyonel uygulama imkânı sağlamıştır.

Bu legal yapıların arkasında ise güçlü ve gizli organizasyonlar yer alır. Legal yapılar radikal grupların maskeleri olarak işlev görür. Endoktrine olmuş, değişime uğramış bireyler, legal yapıların arkasına gömülü illegal örgütlenmelere kabul edilirler.

El Kaide'de olduğu gibi Gülen örgütü yapılanması da kolay deşifre olmasını engellemek için üzüm salkımı modeline

göre örgütlenmiştir. Bu tür yapılarda örgüt elemanları, ortak bir kökten büyüyen üzüm salkımları gibi organize olurlar. Bireyler her takımda geçici olarak çalışırlar ve her hücre bağlı olduğu liderliği bilir. Böylece bir hücre çözülse bile köke bağlı yüzlerce hücre canlılığını devam ettirir. Gülen örgütü için her mahalle, bir dal gibidir. İl veya ilçede bir dala tutunur, o biraz daha kalın bölgedeki bir dala bağlıdır, böylece mahalle ev sorumlularından il imamlarına doğru bir hiyerarşi kurulur. Bu hem gizliliği sağlar hem de cemaat içindeki otoriteyi güçlendirir.

2. Radikal Örgütlerin Anatomisi

Radikal örgütlerin anatomisinde beş kadro vardır. Bu kadrolar radikal örgütlerin hiyerarşisine göre belirlenmiştir.

i. En üstte, gizli yapıda bulunan yöneticiler yer alır. Kurmay heyet, istişare heyeti, ülke, bölge sorumluları, tayin veya görevlendirme heyeti, para ve ekonomik kaynak sağlayıcılar bir örgütün beyin takımıdır.

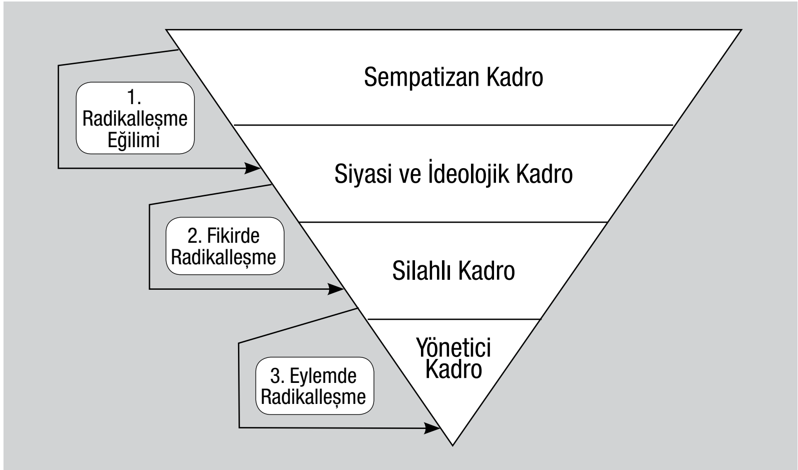
ii. Silahlı kadro; istihbarat sağlayanlar, operasyon grupları ve eylem yapanlardan oluşur. FETÖ'de asker ve polise sızan yapı bunu temin etmiştir.

iii. Siyasi ve ideolojik kadro; örgütün ideolojisine, amacına ve eylemlerine meşruiyet kazandıran siyasiler, gazeteciler, akademisyenler, bürokratlar, sanatçılar, sosyal medya uzmanları ve din adamları örgütün en önemli gücünü oluştur. Üçüncü sırada ifade edilmesi silahlı kadrodan daha geniş olmasındandır. Önem açısından ikinci sırada yer alır. Ayrıca yönetici kadrodan talimat alırlar.

iv. İşbirlikçi kadro; bu kadroda yer alanlar aslında örgütün ideolojisini paylaşmayabilirler ama ya kişisel veya grup çıkarları için ya da ortak düşmana karşı bu örgütle işbirliği-

ne giderler. Örgüte lojistik, kadro, ekonomik güç veya prestij sağlarlar. Bunun karşılığını da aynı biçimde geri alırlar.

v. Sempatizan kadro; örgütün legal kurumlarında çalışanlar, dershanesine okuluna öğrenci gönderenler, dini kaygılarla örgütün çalışmalarına destek verenler veya örgütün pazarlamasına ve albenisine, cazibesine kapılanlardan oluşur. Sempatizanlar "herkes bu ürünü alıyor" pazarlamasına kapılan geniş halk kitleleridir. Aşağıdaki şema bunları göstermektedir.

Şekil 5: *Radikal Örgütlerin Kadroları*

Radikal örgütlerin hiyerarşisini ve anatomisini çözmek onlarla mücadeleyi kolaylaştıracaktır. Radikal bir örgütle ya da terör yapıları ile mücadelenin genelde kabul edilen üç aşaması bulunmaktadır. Bunlar, önleme, bastırma ve rehabilitasyon süreçleridir. Önleme; bir örgütün ideolojisini, eleman kazanma yöntemlerini, finans kaynaklarını, bireylerin neden terör örgütüne katıldığını anlamayı gerektirir. Bu nedenle de önleme faaliyeti örgüt propagandasını etkisiz kılma, finans kaynaklarını kesme, toplumu bilinçlendirme, ideolojik ve kültürel mücade-

leyi geliştirmek gibi kültürel ve ideolojik bir karşı mücadeleyi içeren bir dizi çalışmaların yapılması ile yerine getirilebilir.

Bastırma ise; terör eylemine karışmış, örgüte katılmış bireyi yani eylemciyi tanıma, etkisizleştirme, eylemi ön görme, teröristi yok etme, askeri ve polisiye önlemler alma gibi bir dizi emniyet ve güvenlik önlemlerini içerir. Bir yönüyle bu çalışma örgütün silahlı kadrolarının yok edilmesi veya etkisizleştirilmesidir.

Rehabilitasyon ise; örgüte giden teröristi ikna etme, yakalanan teröristi veya şiddete karışmamış eylemciyi topluma kazandırma, gitmeyi kafasına koyanı ikna etme gibi süreçleri içerir. Görüldüğü gibi radikal örgütlerle mücadele yöntemi sadece hukuki ve güvenlik güçleriyle mücadeleyi değil sosyo-kültürel süreçleri de kapsar. Radikal örgütlerle mücadelede sıklıkla yapılan yanlış önleme faaliyeti ile kazanılabilecek bireylerin aşırı güç kullanılarak terörize edilmesidir. Bu açıdan bakıldığında FETÖ ile mücadele de, örgütün sempatizan kadroları ile örgütün silahlı ve şiddete katılmış kadroları arasında ayrım yapmak çok önemli gözükmektedir.

7. Post-İslamcı Bir Hareket Olarak Fethullahçılık

Post-İslam, son dönem literatürde çokça tartışılan bir kuramdır. Bu tartışmaya öncülük eden ünlü İslamcılık uzmanı Oliver Roy'nın 1994'te yayımladığı *Siyasal İslam'ın İflası* başlıklı kitabıdır. Roy, daha sonra Patrick Haenni ile birlikte, *La Post Islamisme* başlıklı bir çalışma yayımladı. Bu bakış açısı, İslamcılığın artık mevcut sistemler içinde daha ziyade kültürel, sosyal, ahlaki yönelişlere odaklandığını ve siyasal iddiasının geriye çekildiğini vurguluyordu. 2000'li yıllarda, bu yaklaşım farklı terimlerle de olsa çok taraftar buldu. İslamcıların, özellikle şiddeti reddeden ve liberal ekonomiyle barışan yorumları baş tacı edilmeye başladı.

15 Temmuz gösterdi ki post-İslamcı bir hareket olan Gülen örgütü için asıl amaç, demokratik bir çerçevede siyasal tartışma ve yarışa katılmak değildir. Aksine demokrasiyi iktidar devrinin bir aşaması olarak görüp, toplumu kendi anlayışları çerçevesinde algıladıkları İslam'a uydurmak için bir araç olarak kullanmaktır. Yani, mesele bir 'otoriter siyaset algısı' meselesidir. Post-İslamcı denilen hareketler veya çevrelerin iddiası, birçok liberal demokratın algıladığı türden 'demokrasi' değil, kendi algıladıkları çerçevede bir düzeni kurmak iddiasıdır. Asaf Bayat'ın post-İslam'a yönelik şu saptamasının oldukça yerinde olduğunu söylemeliyim:

> *"Post-İslamcılık sadece bir durum değil, aynı zamanda bir proje ve bunun yanında sosyal, siyasi ve entelektüel alanlarda baskın olan İslamcılığın yöntemleri ve mantığı için ayrıntılı planlar oluşturmak ve kavramsallaştırmak için bilinçli bir girişimdir. Fakat post-İslamcılık ne İslam karşıtıdır, ne İslam dışıdır, ne de sekülerdir."*[30]

Bu yönüyle post-İslamcı yapılar bünyesinde farklı kültür ve inançların unsurlarını birleştiren (senkretik) melez ve seçilmiş parçaları bir araya getiren eklektik yapılardır. Ne düne aittirler ne de bugüne. Ne dünden kopukturlar ne de bugünden. Onları muhtemelen güçlü yapan yön de budur. Bu yüzden kırılgan, belirsiz, akışkan kimlikler için oldukça sağlam bir sığınak oluştururlar.

Gülen örgütü liderinin hem İslamcı hem de milliyetçi söylemleri birlikte kullanıma sokması, onun bu postmodern ve eklektik karakterini anlamak açısından oldukça önemlidir. Gülen'in 1980'den önce giydiği ilk kimlik, milliyetçi-muhafazakâr kimlik olmuştur. Bu açıdan 1950'lerden sonra yük-

---

[30] Asaf Bayat, http://mirasreddi.blogspot.com.tr/2012/07/asef-bayat-post-islamclk-nedir.html

selen İslâmcılığın ana karakteri milliyetçi-muhafazakâr bir karakterdir ve ılımlı modernleşme tezine bağlıdır. Özellikle 1970'lere kadar cemaatlerin ve tarikatların öne çıkan liderleri Süleyman Hilmi Tunahan, Sami Ramazanoğlu, Zahid Kotku, Hüseyin Hilmi Işık belirli bir düzeyde etkin olan şahıslardır. Bunların hemen hemen tümünün ortak özelliği, milli ve manevi değerlere önem veren bir dini anlayışa sahip olmalarıdır. Ancak 1970'lerden itibaren Mısır, Pakistan ve daha sonraları 1979'da İran'da gelişen devrimle birlikte Türkiye'deki dini anlayışın millî karakteri ümmetçiliğe doğru evirilmeye başlamıştır. Ümmetçilik din bağını tüm bağların üstünde ve yerel olandan bağımsız olarak tek ve yegane kimlik olarak görmektir. Buna karşılık Gülen hem ümmetçi fikirlere karşı yerelliği hem de modernleşmeye karşı muhafazakârlığı temsil eden bir konum alarak daha karlı bir yatırım yapmayı başarmıştır. Komünizmle mücadele derneklerinde başladığı mücadelesini söylem bazında da sürekli canlı tutan Gülen dindar toplumların ruhundaki şeytana karşı onları savunduğunu her durumda hissettirmek istemiş ve dönemin şartlarına uygun olarak muhafazakâr ve milliyetçi gençleri kendisine doğru çekmek istemiştir:

> *"Komünistler, yıllar yılı bu memlekette hep bunu yaptı. İnsanın mahiyetindeki kin, nefret ve öfkeden müteşekkil kötülük ruh hâletini kullandılar. Ölene ağıt yakıp, 'intikam' dediler, öldüreni de alkışlayıp etrafında toplandılar ve milleti sokağa döktüler. İşte bu, bir cinnet aksiyonudur ve kat'iyyen yol değildir."*[31]

Bu dönemde Gülen'in kullandığı ikinci kimlik ise İslamcılıktır. İslamcılık Gülen'in bu dönemdeki katı dindarlık algısında da etkilidir. Sızıntı dergisinin yayımlanan ilk sayıların-

[31] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 1*, İstanbul, 2011, s. 69.

da canlı resmi kullanmanın dinen caiz olmadığını düşünen cemaat, resimlerde baş ile beden arasında görünen bir çizgi çekmeyi ihmal etmez. Suret resmi basmaktan imtina eden cemaatin daha sonra yazı ve görsel medyada nasıl bir değişim yaşadığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Gülen ilk çıkış anlarında ayağını muhafazakâr, milliyetçi ve İslamcı kitle üzerine basarak yükselmiştir. Onun İslamcılığı İslam'ı sağ sol ideolojilerinin arasında bir üçüncü yol olarak ideolojileştirmesiyle görünür hale gelir. İslamcı hareketlerin gözde olduğu dönemlerde İslamcılığın kıyısında bulunmuş olmalıdır. İslamcı ideolojinin ve siyasal hareketlerin canlanma gösterdiği bu süreç, anlaşılıyor ki Gülen'de de çok önemli bir etki yaratmıştır. Onun söyleminde de Seyyid Kutub'un *Sosyal Adalet* ve *Yoldaki İşaretler'in* etkisi açıkça görünür:

"İslâmiyet, müstakil ve 'nev'i şahsına münhasır' bir sistemdir. Sağ ve soldan biri liberal iktisadî anlayışı, diğeri ise devleti ma'bud derecesine çıkarıyor; bu anlayışlardan hiçbirinin İslâm ile özde alâkaları yoktur ki, İslâmiyet'i onlarla bağdaştırmaya çalışalım."[32]

Bu sözlerin içerdiği anlam ile Seyyid Kutub'un *Yoldaki İşaretler* adlı eserindeki şu ifadeler arasında çok fazla farklılık yoktur: *İslâm, insanlık, hayatını buna göre düzenlesin diye Allah›ın gönderdiği bir sistemdir.*

İslam'ı bir sistem olarak tanımlanması, İslamcı jargonun en temel özelliklerinden biridir. İslamcı hareketlerde gördüğümüz beşeri sistemler ile İslam karşıtlığı da Gülen'in başvurduğu çatışmalardan biridir:

"Beşerî sistemlerin hiçbirinin yenilik, değişim ve dönüşüm adına vadettiği bir şey yoktur. İnsanlık kapitalizmi yakından tanı-

[32] Gülen, *age* s. 252.

dı. Liberalizmi tanımak hiç de zor değil. Komünizm ve sosyalizm zaten sahneden silindi. Binaenaleyh yeni dünyaya bunlar ve benzeri sistemlerin vaadedecekleri hiçbir yenilik olamaz."[33]

Seyyid Kutub'da da gördüğümüz bu dikotomiye göre, din sistem kurucu değerleri ve ilkeleri veren ilahi bir mesaj olmaktan öte bizatihi kendisi bir sistem olarak kabul edilmiştir. Kutub bunu şöyle dile getirir: *"Beşeri sistemler, teorik yollar ve düzenler bozguncu ve yozlaştırıcıdır."* Beşeri sistemler ile İslam arasında var olduğunu düşündükleri zıtlık FETÖ liderinin zihninde de tıpkı Kutub gibi oldukça keskindir. Gülen *Prizma 4* adlı eserinde birçok kez ismini anarak atıf yaptığı Seyyid Kutub'dan ve beşeri sistemler ile İslam karşıtlığından benzer biçiminde bahseder:

"Komünizm, kapitalizm gibi beşerî sistemler, kendi düsturlarındaki çarpıklıkların meydana getirmiş olduğu dengesizlikleri önleme çabası içine girdiklerinde, beşer, sosyal adalet kavramı ile tanıştı. Bu safhadan sonra, Müslüman bilim adamları "sosyal adalet" kavramı üzerinde düşünmeye ve araştırmalar yapmaya başlayarak, ona ait esasları İslâmî nasslardan çıkarma faaliyetlerine giriştiler. Seyyid Kutub merhum, bu isim altında müstakil bir eser bile yazdı."[34]

Gülen'in *Fasıldan Fasıla* adlı serisinde, Seyyid Kutub'a açık atıfları ve ondan övgüyle bahsetmesi ondan etkilendiğinin açık işareti olarak kabul edilebilir:

"Bu arada Seyyid Kutup, Elmalılı, Râzi, Bediüzzaman ve benzeri devâsâ şahsiyetlerin eserlerinin Kur'ân'ı kavramada bizler için çok önemli olduğuna inanıyorum"[35] Hatta Seyyid Kutub, Elmalı ve Bediüzzman'ı yan yana zikretmesi zihin dünyasının ne ka-

---

[33] *Age*, s. 49.

[34] M. Fethullah Gülen, *Prizma 4*, İstanbul, 2011, s. 177.

[35] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 4*, İstanbul, 2011, s. 72.

dar eklektik olduğunu ifşa eder. Türkiye'de Gülen'in kimliği her ne kadar İslamcı hareketler içinde değerlendirmeye pek müsait gibi durmasa da aslında onun modernite ile kurduğu ilişki ve İslam'ı ideolojileştirmesi İslamcı kodlarını ortaya çıkarmaktadır. Gülen'deki muhtemelen İslamcı kültürün köklerini Fethullah Gülen'in tanınmasında önemli rolü olan Yaşar Tunagür'ün 1962'de Seyyid Kutub *İslam'da Sosyal Adalet* kitabını yazmasına kadar götürebiliriz.

Bununla birlikte Gülen'in zihin dünyasının tamamen İslamcı ideolojiyle örtüştüğünü söylemek yanlış olacaktır. Gülen'in bir diğer özelliği de yerelliğidir. Arap dünyasında İslamcılık seküler milliyetçiliğe karşı bir muhalefet hareketi olarak ortaya çıkmış iken Gülen'de İslamcılık etkisi ile milliyetçi tezler bir araya gelebilmektedir. Bu da ileride daha geniş biçimde ele alacağımız gibi bu hareketin ne kadar yapay ve suni bir alaşım olduğunu göstermektedir. Gülen'in fikir dünyasında birbiriyle uzlaşmaz ideolojik parçalar çok kolay biçimde bir araya gelebilmektedir. Bu nedenle Gülen bu kadar farklı ve birbiriyle uyumsuz referanslarda bulunarak arabesk bir kitle oluşturmayı başarabilmiştir. Böyle İslamcı, muhafazakâr ve milliyetçi ruhların hepsine birden hitap edecek bir şeyler sunmuş olur. Bazen İslam'ı bir ideoloji olarak kullanır bazen Türk tarihinin şanlı sayfalarından verdiği örneklerle milliyetçi ruhları okşar:

Hatırlarsan bir başka zaman, orduları arkana takmış ve çok uzaklara açılmıştın. Kabına sığmıyordun. Ateştin. Tufandın.[36]

"Bu zafer, kendinden ümit edilenleri getirdiği takdirde, Türk'ün zaferler hanesinde en mualla yeri işgal edecektir. (Böyle bir ilk tefahhus ve sezişe, başka bir yazımızda selam durulmuş ve gaziler ocağının yiğit eri Mehmetçiğe teşekkürler sunulmuştu."[37]

---

[36] M. Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil 1*, İstanbul, 2011, s. 16.

[37] *Age*, , s.112.

12 Eylül 1980 Askeri Darbesi öncesi İslamcı tezler 1980'den sonra milliyetçi ve devletçi tezler, 1990'dan sonra ise Post-İslamcı tezler bir hegemonya aracı olarak kullanılmış olduğu görülmektedir. Özellikle cemaatler için bulunmaz bir fırsat sunan postmodern politikaların revaçta olduğu 1990 sonrası dönemde ve 11 Eylül sonrası siyasal İslam'ın terörle birlikte anılmaya başlandığı küresel konjonktürde Post-İslamcı ılımlı ideolojiler cazibe merkezi haline gelmişti.

Türkiye'de hem dindarlar hem de sekülerler dini kültürle sağlıklı bir ilişki kurmayı başaramamıştır. Din çoğu kez potansiyel bir tehdit olarak görüldüğünden dindar ve laik insan gerçekliği postmodern yollarla aramak durumunda kalmıştır. Muhafazakâr çevreleri Gülen örgütü gibi yapılara iten faktörlerden birisi de laikliğin Türkiye'de dini alanı kontrol altına alan sert uygulamalarıdır. FETÖ ya da diğer dini örgütlenmeler bu uygulamaya karşı bir muhalefet hareketi olarak kendilerine meşru bir alan bulabilmişlerdir. 28 Şubat Dönemi uygulamaları, başörtülü öğrencilerin üniversite kapılarında yaşadıkları trajediler ruhlarda derin bir öfke ve nefret birikimine sebep oldu. Radikalleşme çalışmaları özellikle öfke ve nefret duygusunun toplumsal ayrışmayı başlattığını ve bireyi yaşadığı toplumla arasına mesafe koymaya yönelttiğini göstermektedir. Dini kimliklerin kamusal alanda görünür olmasına ilişkin hak taleplerinin arttığı bir dönemde Türkiye'de bu hak taleplerinin sert biçimde engellenmesine yönelik 28 Şubat uygulamaları muhafazakâr kesimi daha fazla post-İslamcı hareketlere doğru itmiştir. Devlete karşı bireyin güvenini ve inancını kıran bu uygulamalar örselenmiş kimliklerin, kendilerine var olmak için alan açan yapılara daha kolay katılımını sağlar. Bireydeki en önemli içgüdü nasıl hayatta kalma güdüsü ise, kimliklerdeki en önemli güdüde de hayatta kalmaktır. Kimlikler kendilerini tehdit altında gördüklerinde hayatları-

nı devam ettirecekleri güvenilir limanlara doğru akarlar. 28 Şubat sürecinden en az hasarla çıkmış olan Gülen hareketi, bu süreçte kamuda var olmak, devlet kademelerinde görev almak için de en güvenilir liman olmayı sürdürdü. Cemaat ve tarikatlara yönelik baskıların arttığı, yurtlarının kapandığı bir dönemde yurtları ve okulları nedense açık kaldı, faaliyetleri artarak devam etti.

28 Şubat nasıl postmodern bir darbe olarak anıldıysa, bu darbe aynı zamanda muhafazakâr ve İslamcı kesimde de post-İslamcılığın yeniden karşılık bulmasına hizmet etti. Post-İslamcılık Turgut Özal sonrası ikinci canlanışını 28 Şubat sonrası yaşadı. İşte tam bu bağlamda postmodernist tezler yeni sınırların belirlenmesinde İslami hareketlere ve cemaatlere oldukça kullanışlı bir zemin hazırladı. Yalnız bu zeminin, yeni sınırları belirlemenin ötesinde aslında geleneksel cemaat yapılarını da yerle bir ettiği fark edilemedi. Söz gelimi, kadının yalnızca erkeğe hizmet eden ve evinde çocuk yetiştiren bir birey olarak temsili ile modern hayatta özgür ve dilediğini yapma imkânı bulan kadın imgesi arasındaki çelişki nasıl aşılacaktı? Gülenci yapı bunu hizmete adandığı sürece günahların bağışlanacağı bir kurtuluş doktrini ile aşmaya çalışacaktır. Kurtuluşu garanti eden şey, cemaate adanmışlıktır yoksa yapıp ettiklerimiz değildir. Hristiyanlıkta kiliseye bağlı olmanın kurtuluşu sağladığı inancı gibi cemaatte bağlılık da kurtuluş sebebi olarak görülür. Dinde bireysel olan kurtuluş inancı cemaatler eliyle toplumsal kurtuluşa dönüşmüştür.

İleride görüleceği gibi Gülen kendi hizmeti ile Mesihi hareket arasında sürekli bağ kurar ve cemaatine hizmetin cenneti garantileyeceğini söyler. Geleneksel yapılarda kurtuluş iman ve salih amelin bir sonucu olarak Tanrısal inayetle kazanılır. Tanrı inayetini bir gruba ya da cemaate değil bireye yönlendirir. Birey toplumsal sorumluluk sahibi olsa bile, kurtuluş bi-

reyseldir. İman akli bir tefekkürle elde edilen, doğrulanması gereken bir bilgidir. İslam düşünürlerinden ve Ehli Sünnetin önemli imamlarından biri olan İmam Matüridi'nin dini taklit ile bilmenin geçersizliği üzerine söylediklerini yeniden hatırlamak önemlidir. O dini bilgiyi elde etmenin ancak, soru sormaksızın, manevi bir önder veya bir âlimin görüşlerine uymakla elde edilebileceğine inanan gruplara yönelik eleştiride bulunur. Çünkü bu durumda, taraflar, biricik hakikate sahip oldukları iddiasıyla karşı tarafa akli olarak bütünüyle karşı çıkarken şu basit temele dayanırlar: "şöyle şöyle denildi", "Benim uyduğum imam şunu dedi". Bu tür iddialara çok sayıda insanın inanmış olması, tek başına hiçbir zaman o iddiaya haklılık kazandırmaz. 'Taklit' hiçbir bir inancın doğruluğunun delili olamaz. Böyle bir durumda iki iddia arasında karar da verilemez. Geleneksel İslam düşüncesinde iman en azından teorik olarak bireyin akli çıkarımlarıyla elde edilmesi gereken bir bilgi olarak görülmüştür. Oysa postmodernizm dini bilgiyi tecrübî olarak Tanrı ile karşılaşma ve her tecrübenin kendi başına bir delil oluşu ve yanlışlanamayacağı ilkesi üzerine kurmuştur.

Modernizmin Tanrı hakkındaki bilginin doğrulanamayacağı iddiası, postmodernizmde Tanrı'nın akli tefekkür dünyasının dışında batıni bir inanca dönüşmesine yol açtı. Akli olarak inanamayacağımız Tanrı'ya gönülden bağlılık duyabilirdik ve bu laik aklın da hoşuna gitti. Din artık bildiğimiz anlamıyla felsefenin, sanatın, fiziğin konusu olmaktan çıkmış gizemin, büyünün, sırların konusuna dönüşmüştür. STV'de yıllarca yayınlanan "Sırlar Dünyası" daha sonra da "Sır Kapısı" olarak yayınlanan diziler hafızalarımızdan silinmiş olsa bile, medyanın bu kadar çeşitli olmadığı bir Türkiye'deki etkisi göz ardı edilemez. Öte dünyadan haberlerin alındığı, rüyanın, dua eden bir kutlu zatın kudretini vurgulayan ve hizmete yardımla her şeyin affedilebileceğini düşündüren imgelerle

dolu bu diziler aslında postmodern dindarlığımızın bir tezahürü olarak oldukça kullanışlı veri setlerine sahiptiler.

28 Şubat sonrası süreçte 2000'li yıllardan itibaren çokça karşılaştığımız kült ve ezoterik dindarlık yalnızca Türkiye'de değil gerçekte tüm dünyada ciddi bir çıkış yakalamıştır. Bu yıllardan sonra dini ve sihir temalarının sinema, TV ve edebiyat dünyasında da çokça yer almaya başladığı görülecektir. Harry Potter romanları bütün dünyada milyonlarca kişi tarafından okunmakta, Matrix'de ise paranormal-mistik temaların dini ve felsefi içeriklerle iç içe işlendiğini görmekteyiz. Özellikle son yıllarda film ve TV endüstrisinde paranormal temalara sıkça yer verildiğini, çok ciddi ve pahalı yapımlarda belirleyici biçimde kullanıldığını şahit oluruz. Türkiye'de Okul (2004), Büyü (2004), Dabbe, (2005), Araf (2006), Küçük Kıyamet, (2006) gibi paranormal içeriği olan filmler çevrilmeye başlanmıştır. Doğal olarak FETÖ'nün dini kültleştiren ve paranormal temaları işleyen söylemi ile dönemin ruhu arasındaki kesişme oldukça ilginçtir. Zaman aslında bu cemaatin lehine işlemektedir ve meydanda dini bilgi alanını dolduracak farklı temsiller yeterince bulunmamaktadır.

11 Eylül 2001 saldırısı ile birlikte Batı kamuoyunda çokça işlenen İslam terör eşleştirmesi genel anlamda tüm dünyada dinin kamusal alanda görünürken dile getirdiği siyasal taleplerin baskılanmasına yol açmıştır. Çünkü bu tür talepler şiddetle sizi terörle birlikte anılma tehdidiyle baş başa bırakabilir. Aslında dini alan bu süreçte hızla şiddet ve terör söylemiyle baskılanırken kendisine daha romantik, ezoterik, ılımlı bir alan bularak oraya doğru akmaya başlamıştır. Gülen hareketinin dünya konjonktüründe bu kadar rağbet bulması ve üzerine yazılan Batılı tezlerin artmasına neden olan da bir yerde bu süreç olmuştur. El Kaide ideolojisi tersinden Gülenci türünden ılımı İslam hareketlerine daha fazla itibar kazandır-

mıştır. Müslüman bireyler terör mü laiklik mi ikileminde kuşkusuz batini, ezoterik dindarlığı seçmeyi tercih edeceklerdir. İslam'ın şiddetle anılması, dine yönelik taleplerde bir azalma yaratırken birey dindarlık diye bu sefer kendisine sunulan, piyasada pazarlanan ve cazibe oluşturan cemaate doğru daha kolay yönelebilecektir. Bu nedenle modernizmden kurtulurken daha muhafazakâr, Müslüman hatta laik bireyler geleneksel yapılardan da koptular. Ama bu sefer de paranormal, mistik ve büyüsel inanış ve uygulamalara, ruhçu eğilimlere, fal ve astrolojiye doğru savruldular. İster dini duygusu güçlü olsun ister olmasın Türkiye toplumundaki büyü, fal, astroloji gibi fenomenlere karşı güçlü bir ilginin olmadığını sanırım kimse söyleyemez. Hemen hemen her çağda bu konulara karşı zaten genel bir ilginin olduğu söylenebilir. Fakat burada asıl sorun, geleneksel toplumlarda bu kadar güçlü laik ve seküler söylemlerin bulunmamasıdır. Modern toplumda dinin kamusal alandaki temsiline karşı dindarlık sır, gizem, büyü ve ezoterik inançlar aracılığıyla aslında kamusal duvarları aşmıştır.

Laik insan kutsalla olan bağını yeniden inşa edememiş, modernizmin getirdiği anlam krizi kendisini farklı yönelimler şeklinde dışa vurmuştur denilebilir. Aşırı mekanik, deneysel ve bürokratikleşmiş bir dünyada yetişen ve hayatın anlamını seküler bir tarzda yorumlama yetisine sahip bireyler El Kaide türünden ideolojilere karşı Gülenci türden ortaya çıkan kurtuluş, şifa, huzur ve mutluluk teklifleri ile karşı karşıya kaldıklarında oraya kolayca yönelebilmişlerdir.[38] Weberyen bir perspektiften konuyu ele alırsak katı disiplin, denetim, işbölümü ve uzmanlaşmaya dayalı bürokrasiler iş görenlerin yaratıcılıklarını köreltir. Bu türden bir bürokrasi, yaşamımı-

[38] Peter Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği.* çev. A. Coşkun, İnsan Yayınları, 1993, s. 204

za anlam katan insani değerleri dışlayan bir süreçtir ve insan yaşamının en mahrem alanlarına dek uzanır. Giderek, yaşamımızın efendisi haline gelerek, bizi "demir kafes"te tutar.[39] Demir kafesteki bireylerin bu türden maneviyatçı gruplara katılımı aslında onlar için bir kaçış ya da nefes alma olarak yorumlanabilir.

Gerek radikalleşmedeki artışta gerekse batini, ezoterik kült hareketlerindeki kabarmalarda gelenekle toplumla bağını koparmış, toplumsal olarak kendini dışlanmış veya yaşadıkları sistemle değer çatışmasına giren bireylerin bulunması bu durumu anlaşılır kılmaktadır. Alternatif tıp, paranormal fenomenler, alternatif din, gizemci ve büyüsel eğilimler, doğu mistizmi gibi geniş ilgi alanlarına sahip yeni ruhsal ve dinsel eğilimler bu açıdan Gülenci hareketin çekim gücünü ve sosyalleşmesini kolaylaştırmıştır. Bu düşünceler ve pratikler modernizmin yarattığı sorunlara karşı güçlü bir alternatif gibi görülmektedir. Sekülerleşme tezi yanlışlanırken kutsala dönüş retoriği bize oldukça farklı bir manzara sunmaktadır. Türkiye'de uzunca süredir dinlediğimiz hikâyelerin aksine bireyselleşme ve modernizmin yarattığı anlam krizi, artan terör ve şiddet tehditleri yerini kamusal alanda ilişkileri sağlıklı bir şeklide tanımlanmış, bireye özgürlük alanları açan bir dindarlığı görünür kılmamakta aksine oldukça karmaşık problemlere yol açmaktadır.

Unutmayalım ki insan ne olursa olsun içindeki sonsuzlaşma arzusunun bir temayülü olarak kutsalla bağ kurmak ister. Laik insan kutsalla olan bağını yitirdiğinden, yerini daha laik bir insan almıyor. Aksine kutsala olan susuzluğunu gidermek için onun aklın dışına atarak tecrübe etmeye de çalışan daha mistik veya radikal bir insana dönüşüyor. Öyle ki radikal cihatçılığın

[39] Max Weber, *Sosyoloji Yazıları*, çev. Taha Parla, İstanbul, 1993.

atası kabul edilen Abdullah Azzam'ın bile rüyalarla amel ettiği, duygusal olarak coşkulu din yorumu bize bu gerçeği gösterir.

8. Gülen Örgütünün Küreselleşmesi

Sonuç olarak Türkiye'de Gülenciliğin 1980 öncesi ve 1980 sonrası olarak iki dönemde ele alınabileceğini ve Soğuk Savaş'ın bittiği 1991 sonrası döneminden itibaren Gülenciliğin büyük bir dönüşüm ve değişim yaşayarak ulusaşırı hegemonyanın tarihsel bloğuna katılarak konjonktürel hegemonyasını kurduğunu düşünüyorum. Gülenciliğin yaşadığı bu dönüşüm ve değişim, kültürelci yaklaşımlarla da açıklanamamaktadır. Zira Gülen 1990 sonrası karşı olduğunu iddia ettiği birçok yapı ve fikirle iç içe geçerek karşıtı olan Batı değerlerinin temsilcisi olabilirken aynı zamanda kendi gücünü de koruyabilmiştir. Bundandır ki İslamcılığı hegemonya kuramları çerçevesinde anlamayı daha uygun görüyorum. Toplumsal değişimleri uluslararası ve yerel hegemonya krizleri ve hegemonya inşalarına dayalı olarak konumlandırmayı gerektiren bu yorumları daha kuşatıcı bulduğumu ifade etmeliyim.

Buna göre 1990 öncesi hegemonya kendini modernleşme eylemi ile kurmuş ve Gülen de bu hegemonyanın diline uygun olarak 'siyasal İslamcı' olarak konumlanmışken 1980 sonrası yaşanan hegemonik krizle hegemonya kendini postmodern bir eylemle kurmuş ve Gülen de buna karşılık kendisini muhafazakâr olarak yeniden inşa edebilmiştir.

Gülen 1980 öncesi dönemde hegemonyasını kuracak ana toplumsal sınıftan yoksundur. 1980 öncesi dönem, 1950'lerden itibaren ABD hegemonyasının modernleşme projesinin kültürel ve siyasal iktidar olma sürecidir. ABD'nin modernleşme projesi ve oryantalizmin diline göre Doğu'nun sahip olduğu kültürel değerler Batılı değerlerden yoksundur ve Doğu'nun sahip olduğu bu kültürel değerler onu yoksulluğa ve geriliğe

mahkûm etmiştir. Buna karşılık muhafazakâr ve İslamcı tez bu geriliğin tarihsel olarak değişmez bir nitelik olmadığını savunur. Gülenciliğin kalkış evresi olarak adlandıracağım bu evrede Gülen, Batı'nın üstünlüğünün, onun bilimi, teknolojisi ve maddiliğinde yattığını ve buna talip olduğunu gösterir.

1980 sonrası dönem ise Gülenciliğin manevra evresidir. 12 Eylül askeri rejimin ardından, siyaset sahnesinde yeni aktörler, dinamikler ve söylemler devreye girmiştir. Milliyetçi ve sol siyaset ve aktörleri bu süreçte fazlasıyla örselenmiş ve siyaset sahnesinden özellikle ideolojik anlamda, neredeyse tamamen tasfiye edilmişlerdir. Gülen bu boşluğu muhafazakâr, demokrat ve modernleşme yanlısı tutumuyla dolduracaktır.

Hegemonik emperyal eylemin kuruluş süreci olan 90 sonrası süreçte Gülen artık bir karşı-modernleşme olmaktan çıkacak Batı Medeniyeti'yle ittifak kurma sürecine girecektir. Rusya'nın dağılması Orta Asya Cumhuriyetlerinin bağımsızlığını kazanması, Gülen'in Orta Asya açılımıyla birleşecektir. Gülen artık küresel bir partner olarak Orta Asya'da Batılı değerlerin ana taşıyıcısı rolündedir. Bu süreç çoğul medeniyetler sürecinin Batı medeniyetine eklemlenme sürecidir. Avrupa Birliği politikaları ile hız kazanacak, bu süreçte Gülen artık kültürel muhalefetini kaybedecek, dahası Batı medeniyetinin taşıyıcı mazrufu haline dönecektir.

Kalkış evresindeki çatışmacı ve polemik sosyal ve siyasal ortamdan kaynaklanan aktif söylem, 1990 sonrası küreselleşme ve liberalleşme rüzgarından sonra bireysel pasif söyleme doğru kaymıştır. Turgut Özal'ın liberal politikalarıyla küresel kültür ve ekonomiye eklemlenmesiyle değişen sosyal yapıyla birlikte, apolitize olmanın başladığı ve popüler kültürün tam anlamıyla hâkim olduğu, halkın sosyal ve siyasal meselelerden çok ekonomik meselelerle ilgilendiği bir dönemde, popüler İslami romanlar da bu sosyal ve siyasal yapıya biraz daha

eklenmiş, muhalif söylemini, çatışmacı yapısını uzlaşmacı bir yöne kanalize etmiş, moderniteyle daha iç içe bir görüntü sergilemiştir. Bu durumun romanlardaki bariz yansıması karakter yapılarında görülür. İkinci dönem ürünlerin kahramanları, artık eskiler gibi toplumu kurtarmaya girişen, İslam'ın müdafiliğine soyunan 'mücahit' taraflarıyla değil de daha çok kendi yakın çevrelerinin inancını korumaya çalışan, fıkhî ilkelerden çok ahlaki ilkelere vurgu yapan 'masum' yönleriyle belirginlik kazanır.

28 Şubat sonrası dönem ise Gülenciliğin varış evresidir. Gülenciliğin güçlü bir toplumsal tabanla iktidar değişimi sonrası İslamcı hareketlere karşı hegemonyasının toplumsallaştığı ve kurumsallaştığı yeni bir dönemi başlar. Bir hegemonya inşasında din, ekonomik dinamikler, siyasi kurumlar, devlet ve sivil toplum birbiriyle bağıntılı olarak hareket etmektedir. Bunları bir gizli el bir araya getirmez, bir grup aktör tarafından bir araya getirilirler. Türkiye'de Gülenciliğin aktörleri dünyada yaşanan kriz anlarında, konjonktürel olarak bu dinamikleri yeniden örgütlemeyi başararak hegemonyaya dâhil olabilmişlerdir. Türkiye Turgut Özal döneminde liberal politikalara açılırken cemaat, sivil toplum ve Alevi açılımına sahip çıkarken 28 Şubat'ın sert uygulamaları döneminde ise ılımlı İslam politikalarını uygulamaya sokmayı başarmıştır.

Öncelikle yeni hegemonyanın en önemli ayaklarından birini oluşturan sivil toplum alanında Gülenciliğin ciddi bir birikimi ve örgütlenme gücü oluşmuştur. Sivil toplum gündelik yaşamı, zaman ve mekânı kullanmayı ve insanların ekonomiyle ilişkilerini düzenleyen, kayıt dışı ağları, toplumsal hareketleri ve dernekleri kapsar. Kurulan hegemonyada tahakküm ve eşitsizlikler için toplumsal rızanın oluşumunda ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında sivil toplum ile devlet kurumları arasında güçlü bir bağ inşa edilmiştir. Bu

bağ hegemonik tahakkümü toplumsal rızaya dayalı bir meşruiyete dönüştürmüştür. Gülenciliğin toplumsal tahakküm kurmadaki en temel becerisi, sivil toplum ile siyasal toplum arasındaki ilişkiyi örgütleyebilmesidir. Hegemonyanın inşasında en önemli yönlerden biri, günlük yaşamın ve pratiklerin kontrol edilebilmesidir. Günlük yaşam ve pratiklerde medya ve iletişim araçlarıyla ve tüketim kültürünün kontrol edilmesiyle davranış şekilleri, hayat tempoları, zaman kullanımı, sınıflandırma kalıpları, bilgi külliyatları ve ritüelleri zerk edilerek rıza sağlanır.

Bu açıdan Gülen'in bir cemaat, dini bir grup ya da bir tarikat olarak anılması sorunu anlamak açısından oldukça naif kalacaktır. Bu hareket post-İslamcı bir yapı olarak modern bir ideolojik kült hareketidir. Her kült hareketinde gördüğümüz ve radikal hareketlerde karşımıza çıkan ezoterik, apokaliptik öğretiler ve sıkı grup kimliği bu yapıda da karşımıza çıkar. Bu nedenle aşağıda okura bu yapının ezoterik ve kült karakteri hakkında bilgiler sunmaya çalışacağız.

İKİNCİ BÖLÜM

Ezoterik Bir Kült Hareketinin Anatomisi

1. Ezoterizmin Karakteri

FETÖ lideri Gülen'in tüm metinlerinde kullanılan dilin en büyük özelliği oldukça sembolik olmasıdır. Sembolik dil, gün boyu kullandığımız konuşma dilinden ve yazı dilinden farklı bir mantığa sahiptir. Bu dilin mantığında kelimeler, bilinen anlamın dışında, daha çok bilinç dışı çağrışımlara ve metin altında gizlenen başka anlamlara sahiptir. İnsanlar dönemlerinin kendilerine göre özel ve gizli kalması gereken bilgilerini semboller aracılığıyla anlatmışlardır. Mitler, efsaneler, anlatılar ve çeşitli sanat eserleri sembollerin nesiller ve kültürler arasında aktarımını sağlamıştır. Özellikle mistik düşünce soyut, belirsiz, dolaylı ve genel olarak sezgiye ya da duyguya dayandığından dolayı hakikati çoğu kez mecaz yoluyla anlatmak zorunda kalmıştır. Mistik tecrübenin İslam geleneğinde temsil edildiği Tasavvufta bilgi, zâhir (dış/açık) ve bâtın (iç/örtülü) olarak ikiye ayrılır. Bâtın anlamın zâhir anlama dönüştürülmesi, örtülünün açığa çıkarılması veya soyutun somutla açıklanması gereksinimi sembollerin kullanımını da beraberinde getirir.[40]

Bâtın kavramı aynı zamanda, bâtınî ameller olarak zikredilen hâl ve makâmlara yönelik kalbe ait amellerin bilgisi olarak da kullanılır. Buna karşılık bazen de âyet ve hadis metinlerinin zâhirine bakınca anlaşılamayan ve manâlarının Allah tarafından seçilen kimselere (havâs) verildiği birtakım bâtınî bilgiler içinde bu kavramın kullanıldığına şahit oluruz. Tasavvufta "bâtın" ve "bâtınî ilim" kavramı her iki anlamda da

[40] Muhammed Shalan, "Sûfi Uygulamaları ve Bireyleşme Yolu Arasındaki Bazı Paralelikler", *Sufi Psikolojisi*, Hazırlayan: K .Sayar, İstanbul, 2000, s. 158.

kullanılmaktadır. Sûfiler "bâtın" kavramından hem kalbin ıslahına yönelik birtakım kalbî amelleri hem de kalbe ilkâ edildiğine inanılan genel anlamda birtakım sırların özel anlamda naslara dair sırların bilgisini anlamışlardır.

Bu sırların birtakım özel kimselere verildiği ve zahir olanın dışında, ondan çok farklı batıni anlamların bulunduğu iddiasının bazen aşırıya götürüldüğü de olmuştur. İşte Bâtın kelimesine nispetle "bâtınî" ve "bâtıniyye" kavramları da özel anlamda İslâm tarihinde İslam'ın herkes tarafından kabul edilen temel görüşlerinden uzaklaşan, sapan gruplara verilen bir isim olarak doğmuştur. Bâtıniyye mezhebine ve başta İsmâilî ve Karmâtiler olmak üzere bu mezhebin çeşitli kollarına verilen bir isimdir. Bu anlamda "bâtıniyye" kavramı siyâsî ve mezhebî bir boyuta sahiptir. İslâm düşünce tarihinde bâtıniyye kavramı, nasları zâhir-bâtın ayrımına tâbi tutarak te'viller yapan, İslâm'ın temel hükümlerini bütün Müslümanların anlayışından farklı olarak yorumlayıp din anlayışlarını inkar veya ibâha sınırına kadar götüren itikadi fırkalar için kullanılmaktadır. Bu anlamda "Bâtıniyye", her zâhirin bir bâtını olduğunu ve Kur'ân ile hadislerin ancak te'vil ile anlaşılabileceğini iddia eden fırkaların tümü için kullanılan ortak bir isim ve lakaptır. İlk etapta "bâtınî yorum" denildiğinde akla gelen söz konusu bu fırkaların yorumlarıdır.[41]

Tarihte Bâtinî hareketler çoğu kez farklı kültür ve inanç çevrelerinden derledikleri sembol ve anlatımlarla İslam'ı yorumlayarak ona farklı ve sapkın bir biçim kazandırmışlardır. Özellikle mitolojik ve ezoterik unsurların İslam tasavvuf kültürüyle mecz edilerek senkretik ve eklektik bir yapının ortaya çıktığını inkar edemeyiz. Bâtinî ezoterik hareketler ile

[41] Ahmed Ateş, "Bâtıniyye" maddesi, *İslam Ansiklopedisi* , MEB Yayınları, İstanbul, 1993, c. II, s. 339.

tasavvufi öğretileri birbirinden ayıran en önemli unsur batin bilginin elde edilme ve kimlerden elde edileceği konusudur. Ezoterizm (Bâtıniye), kadim bilgelikle günümüze kadar gelen ve gerçeğin yalnızca seçkin ve söyleneni anlayacak kişilere verilebileceği anlayışına dayalı bir öğreti biçimidir. Tasavvuf ile arasındaki fark tasavvufta bu bilgiye sahip olmak için bir mürşide bağlı olarak ve onun terbiyesinde çalışmak, nefsini arındırmak gibi birtakım yol ve yöntemlere başvurmak şart iken ezoterizmde bir kimsenin ani bir aydınlanma yaşayarak seçkin biri haline gelmesi mümkündür. Bu nedenle, ezoterik cemaatlerde lider birinin devamı ya da birinin talebesi değildir adeta lider olarak doğmuş, gönderilmiş biridir.

Seçkincilik, ezoterik yapıları tasavvufi mistik yapılardan ayıran en önemli unsurdur. Halkın içinde Hak ile beraber olmak, ilkesini benimseyen tasavvufi düşüncenin seçkinci olmadığı aşikârdır. İslam tasavvuf düşüncesinde tasavvufi topluluk kimseye kapalı değildir, girmek de çıkmak da bireyin yetkinliğine ve becerisine bağlıdır. Ezoterik tarikatlarda ise bireyin seçilmişler arasına girmesi asla kendi çabasıyla mümkün değildir. Bir ışık nasıl aynaya yansıyorsa ve aynanın ışığı yansıtmama gibi bir seçeneği yoksa Gülen de Tanrı'nın kendisini seçtiği bir prizmadır yalnızca: *"Şayet Allah, kendi katından göndermiş olduğu bir kısım ışınları, onun üzerinde kırıp, başkalarına yansıtıyorsa, bu yüce ve kutsî iş için o insanın, kendisini seçen Rabbi'ne karşı şükran duyguları ile iki büklüm olması gerekmez mi?"*[42]

Ezoterizmi muhtemelen mistizme yaklaştıran onun bilgi öğretisidir. Ezoterizme göre bilgi öğrenilmiş, kişisel çabayla elde edilmiş, akli tefekkür yoluyla kazanılmış ya da içtihadi bir bilgi değildir. Bir tür ilham, aydınlanma ya da vehbi ola-

---

[42] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla* 4, İzmir 2009, s. 108

rak elde edilmiş bir bilgidir. Bununla birlikte ezoterizme göre, bu bilgi sırdır ve adaylara derece derece verilir ve her derece için yeniden ahit yapılır; ahde vefa ise en önde gelen değerdir. Ezoterik bilgilere göre sırrı dışa vurma kâmillikten yoksun olma anlamına gelir. Bu yüzden ezoterik öğretiler sırrı, sır tutmayı, hiyerarşik bilgiyi önemserler. Sırrın saklanması için gizliliği, sembolik bir dil kullanmayı, kelimelere yükledikleri çift anlamlılığı bir taktik olarak kullanırlar. Mistizmde ise sır gizlilik, saklanması gereken ve asla dışa vurulmaması gereken bir şey değildir.

Toplumsal yapıda yaratılacak büyük bir dönüşüme hazırlık için, dünyevi hayata karşı tamahkar olmamak, zühd hayatı, ezoterik örgütlerin en çok tercih ettikleri yaşam biçimidir. Ezoterik dönüşüm bireyin içsel yolculuğu, seyr-i sülükü, daha ahlaki ve kamil bir rütbeye ulaşması anlamanı taşımaz. Aksine ezoterik öğretinin dünyevi saltanatı için toplumsal değişimin sağlanması anlamına gelir. Bu yüzden tarihte çıkmış büyük ezoterik akımlar tıpkı masonik örgütler gibi ya dünyevi bir saltanatı kurmaya ya da dünyevi bir saltanatı ele geçirmeye çalışmışlardır. İslam ve Hristiyan dünyada ortaya çıkan Maniheizm ya da İslam dünyasını sarsan Hasan Sabbah'ın Nizarilik hareketi bu türden örnekler arasında sayılabilir.

Bu nedenle mistik bir hareket ile ezoterik bir hareket arasındaki en önemli fark, mistik bir hareket gerçekten kalplerin fethine yönelirken ezoterik bir hareket kalpleri kazanarak dünyevi iktidar alanlarını yönetmeye taliptir. Bu yüzden de kullandıkları semboller genelde güç ve iktidar ilişkisi içinde anlamlı hale gelir. Dünyevi gücü talep eden, onu kutsayan sembollere özel önem verirler. Bu nedenle ezoterik örgütler aslında bilinen mistik yapılar, züht ve insanın kemalini sağlayan ahlaki cemaatler değil, toplumu ezoterik liderlik aracılığıyla kurtuluşa eriştirmeye çalışan radikal yapılardır.

2. Kült Cemaati ve Ezoterik Bir Kült Kişiliğin İnşası

Terör örgütlerinin, örgütsel yapılarında örgüt kültürü, iletişim, vizyon, eleman temini kadar önemli olan bir diğer unsur da liderliktir. Liderlik, listelenen bu özellikler içinde bütün ortamı değiştirebilecek güce sahip tek değişkendir. Liderler örgüte çizdikleri vizyon, hedef, örgüt üyelerine kazandırdıkları özgüven ve ödüllendirme gibi yöntemlerle örgütü ayakta tutarlar. Özellikle dini motifli örgütler veya kült örgütleri için karizmatik bir liderlik, bu yapıların en özgün yönlerini oluşturur. Kült kelimesi (Cult) Batı dillerine tapınma anlamındaki Latince cultus kelimesinden girmiştir ve Türkçe'de de Batı dillerindeki gibi tutku, ilahlaştırma derecesinde aşırı saygı anlamlarını taşır. ABD'de 1979 yılından bu yana, sosyal psikolojinin bu özel dalında faaliyet gösteren Uluslararası Kült Araştırmaları Derneği[43] kült tanımında şu özelliklere dikkat çeker; *"Bir "kült" karizmatik ilişkilerle bir arada tutulan, yüksek seviyede adanmışlık talep edilen ideolojik bir örgüttür. Kültler üyelerini aşırı derecede manipüle ve suiistimal eden bir yapıya dönüşme riski taşırlar."*

Bu derneğe göre şu beş niteliğin hepsini birden taşıyan gruplara "kült" denir: i. Üyelerini psikolojik baskı ile devşirir, beyinlerini yıkar ve gruba bağlılıklarını sağlar, ii. Seçkinci totaliter bir yapısı vardır, iii. Kurucu lideri kendi kendini atamış, dogmatik, Mesihlik veya mehdilik iddiasında, kimseye hesap vermez ve karizmatik bir kişidir, iv. Üyeler "gaye vasıtayı meşru kılar inancıyla" para ve üye toplamada her yola başvurabilir, v. Toplanan servetten grup üyeleri faydalanamaz.[44]

---

[43] http://www.icsahome.com/aboutus.

[44] http://cultinformation.org.uk/question_what-is-a-cult.html.

Üyelerine 25 binden fazla makaleyi ve araştırmayı sunan bu dernek kült çalışmalarında oldukça ilginç bilgiler sunar. Bunlardan birisi de kültlerin ve kült grupların ana özellikleridir. Buna göre çoğu durumda, kült gruplarındaki liderler ve takipçiler, yaptıklarının doğruluğuna ısrarla inanırlar ve bu inancı dışarıya yansıtmaya büyük gayret gösterirler. Bu tür grupların birçoğu toplumda meşhur sanatçılar gibi çekici, zeki, insanları kazanırlar ve bunları meşruiyetleri için reklam aracı olarak kullanırlar. Grup, bazen şiddet yoluyla (örneğin, insanlığın kurtuluşunu sağlayacağı, barış uğruna dünyayı aydınlığa kavuşturacağı veya adaletsizliklere çözüm bulacağı gibi) yüce hedeflere ulaşabileceğini iddia eder. Fakat bu gruplara yakından bakıldığında bunun servet elde etmek ya da liderin narsist egosunu tatmin etmek adına maske olarak kullanıldığı görülecektir. Grup liderinin ana özelliğinin takipçilerinin tapınma ihtiyacını ve sonsuzluk açlığını gidermek olduğu anlaşılır. Liderler, takipçilerinin onlara bağımlılığını zorunlu kılmak için elindeki tüm araçları (göz korkutma, baştan çıkarma, ödül ve ceza sistemleri) kullanırlar. Bu liderler kendilerini ihtiyaç duydukları her şeye ulaşan ya da aşkın, metafizik, ruhani varlıklar olarak sunarlar. Takipçiler genellikle, iş, para veya daha fazla takipçi kazanmak olsun olmasın, manevi ve maddi ihtiyaçlarının tümünün ancak liderin isteklerine tam olarak uymakla karşılanabileceğine ikna edilirler.[45]

Bu ifadelerin birçoğunun hem Gülen için hem de oluşturduğu yapı için ne kadar doğru ve anlamlı olduğunu okur ilerleyen satırlarda görecektir. Zira Gülen örgütünde liderlik anlamında ezoterik bir karizma ve kült kişilik oldukça önemlidir. Ezoterizm kavramını Gülen örgütünün özellikle İslam

---

[45] http://www.icsahome.com/articles/characteristics-of-cults-and-cultic-groups.

tasavvuf geleneğinden aldığı birtakım kavram ve değerleri Batıni, aşırı bir yoruma tabi tutması karşılığında kullanmayı tercih ediyorum.[46] Dolayısıyla ezoterizm Gülen'in gelenekle ilişkisini gösterirken kült kavramı da onun İslam dışı geleneklerle ilişkisini göstermektedir. Zira kült kavramı, toplumda yaygın bir kabul gören, kurumsallaşmış yerleşik Ortodoks dini gruplardan ayrı birtakım inançlar ve ibadet şekillerini ve bunları benimseyen insanların bir araya gelmesiyle oluşan toplulukları ifade etmek için kullanılmaktadır.[47] Psikologlar ise, "kültü bir dogma yahut dini öğretiye dayalı, genelde toplumun kabul görmüş inanç ve değerleriyle karşıtlık gösteren inanç ve ritüeller sistemi" olarak tanımlamaktadırlar.[48] Yine kült kavramı özellikle Batı'da ortaya çıkan yerleşik dini öğretilerin dışında sivil alanda örgütlenen *yeni dini hareketler* içinde sıklıkla kullanılmaktadır. Bu hareketlerin içinde Japonya'da 1995 metro saldırısını düzenleyen *Aum Shinrikyo* Tarikatı, Amerika'da toplu intihar vakasıyla tanınan *People's Temple (Halkın Tapınağı)* Tarikatı gibi şiddete varan radikalleşmiş gruplar bulunduğu gibi şiddete meyletmeyen *Dünya Kardeşlik Birliği Mevlana Yüce Vakfı Tarikatı* ve *Scientoloji Tarikatı* gibi örgütler de bulunmaktadır.

Diğer taraftan kült örgütlerin ve toplulukların dini olması gerekmez. Bazen siyasi bir kimlik, lider de kült topluluğunun baş aktörü haline gelebilir. Bir topluluk içinde liderin tartışılmaz, eleştirilmez, mutlak itaat edilmesi gereken bir karizmatik kişiliğe dönüşmesi de bir tür kişilik kültünün oluşumu

[46] Hilmi Demir, "FETÖ'nün Radikalleşme Süreci: Bireyin Ezoterik Yolculuğu", Teorik ve Sosyolojik Kökleriyle 15 Temmuz Sempozyumu, Çorum, 2017. (Tebliğ Sempozyum kitabında yayınlanacaktır)

[47] Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü*, İstanbul, 2004, 136.

[48] Kemal Sayar, Kült Psikolojisi, (http://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/kult-psikolojisi/)

olarak kabul edilir. Çünkü kültler genellikle yüksek karizmatik liderler ve onların yeni bir hayat anlayışına ilişkin etkileyici mesajları etrafında oluşur. Bu nedenle Fransız ve Alman literatüründe 19. yüzyılın ortalarında rastladığımız 'Kişilik Kültü' tabiri, 20. yüzyılın ilk yarısında siyasette Lenin, Stalin, Hitler ve Mussolini için sıklıkla kullanılır olmuştur.[49] Bazen bir terör örgütü lideri içinde aynı biçimde 'Kişilik Kültü' oluşumundan bahsedilebilir. Bunun Türkiye içindeki en iyi örneği, Stalinist çizgideki PKK terör örgütü lideri Öcalan'dır. Bilindiği gibi PKK'nın kurucu lideri Öcalan'ın her dediği sorgusuz kabul edilmiştir ve örgütün hemen bütün ideolojik yayınları kendisi tarafından kaleme alınmıştır. Örgüt elemanlarının PKK'nın kendi yayınları dışında yayınlar okumaları yasaktır. Ajan olabileceği kuşkusu yaratılarak dostluklar önlenmektedir. Belki de bu etkinin göstergesi olarak örgüt uzun dönem "Apocular" olarak tanınmıştır. Öcalan'a muhalefet edenler infaz edilmiştir.[50] Bu açıdan bakıldığında FETÖ yapılanması ve FETÖ lideri Gülen'in cemaat içindeki konumu "kült kişiliği" oluşumuna oldukça uymaktadır. FETÖ için tüm yayınlar örgüt lideri Fethullah Gülen tarafından kaleme alınmıştır, örgüt içinde yalnızca onun kitapları okunur, vaazları dinlenir ve örgüt halk arasında Fethullaçılar olarak anılmaktadır. Şiddete varan ideolojik radikalleşmede örgüt liderine körü körüne bağlılık, yüceltme önemli bir rol oynar.

Kültler, güvenilirlik ve meşruiyet kazanmak için sıklıkla yerleşmiş dini kitaplardan ve inançlardan yararlanırlar. Bu açıdan FETÖ'de İslam kültür ve inanç alanında kendisi-

---

[49] Carol Strong, Matt Killingsworth, "Stalin the Charismatic Leader?: Explaining the 'Cult of Personality' as a Legitimation Technique", *Politics, Religion and Ideology*, 2011, sayı: 12, s. 4,

[50] Cenker Korhan Demir, "Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK", *Uluslararası İlişkiler,* cilt 5, sayı: 19 (Güz 2008), s.68.

ne meşruiyet kazandırmak için tasavvuf ve İslam tarihinden örnekleri sürekli kullanması gayet doğaldır. Fakat bu onun tamamen geleneğin bir devamı olduğu anlamına gelmez. Bu yapılar daha çok eklektik ve senkretik bir yapı arz ederler. Farklı hatta birbirine zıt sistemlerden seçerek, iktibaslar yaparak çeşitli felsefe tezleri telif ederek yeni bir felsefi sistem meydana getirirler. Bazen de birbirinden ayrı düşünce, inanış ve öğretileri kaynaştırmaya çalışarak senkretik bir yapı oluşturmaya çalışırlar. FETÖ için konuştuğumuzda bu durum, daha anlamlı bir hale gelir. İslam geleneğinden, tasavvuftan ve Hristiyanlıktan aldığı parçaları Yunan mitolojileri ve ezoterik sembollerle bir bütünlük içinde kullanması bu eklektik yapının iyi bir örneğini oluşturur. FETÖ lideri Hz. Muhammed (s.a.v.)'in risalet nurunun ve Mesih'in manevi şahsiyetinin kıyamete doğru bir kişinin zatında tecelli edebileceğini ima eder. Gülen'in eserlerindeki büyük anlatının ana kahramanı Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ve Mesih'in manevi mirasına sahip olan kendisidir. Hem Peygamberin nuru hem de Mesih'in manevi şahsiyeti ile tahkim edilmiş böyle bir zatın artık kozmik olayları yönetme ve yönlendirme becerisine sahip olması da kaçınılmaz olacaktır.

Dini doktrin, metafizik dünya görüşünün ötesinde şiddeti vurgulayan gelenek ve mitleri de içermektedir. Bunlar, dünyadaki büyük dinlerin merkezi unsurlarıdır. Hepsinde de şiddetin haklı gösterilmesinde kullanılabilecek kutsal metinler, öğretiler ve yaşanmış olaylar vardır. Yeniden yorumlanan bazı olaylar yeni bir kurgu içinde dini kimliğin bir parçası hâline getirilir. Kısaca dini doktrin, şiddet içeren gelenek ve mitler ile metafiziksel dünya görüşü yoluyla kişiyi mücadelede yer alması için zorunlu kılan ezeli ve ebedi şartları hazırlar. Bu durumda çatışmadaki şiddet de yasallaşmış olur. Dini doktrin hem mücadeledeki başarıyı hem de kendisini feda

eden kişinin alacağı ödülü garanti ettiği için, inançlı kişiyi çatışmaya katılması konusunda kolayca motive eder.[51]

Dini motivasyonlu bir terörist için şiddet, teolojik talep ve zorunluluklar karşısında doğrudan başvurulan birincil ve en öncelikli kutsal eylem veya görev olarak görülür. Dini motifli terörizmin doğaüstü bir boyuta sahip olduğu varsayıldığından[52] ona başvuranlar da kendilerini siyasi, ahlaki ve pratik kısıtlamalardan muaf kabul ederler. Bu tür örgütlerde örgütün ideolojisi kutsal bir inanca dayandığından üyeler kendilerini dünyevi ideolojilerden ve kanunlardan muaf görmeye yatkındırlar. Seküler teröristler genellikle rastgele kullanılan şiddetin ahlak dışı ve karşı tepki yaratma özelliği olduğunu kabul ederlerken dini motivasyonlu teröristler bu tür şiddetin sadece ahlaken meşru olmadığını, aynı zamanda amaçlarına ulaşmak için gerekli bir vasıta olduğunu kabul ederler.[53]

Gülen örgütünün örgütünü inşa ettiği, elemanlarını motive ettiği ideolojisi oldukça eklektik bir karakter gösterir. Kullandığı semboller, anlatılar, kahramanlar bazen İslam geleneğinden alınmadır bazen de Hristiyan ve Yunan mitolojisinden esinlenilmiştir. Özellikle FETÖ liderinin örgüt içindeki merkezi kimliği ve başat rolü dikkate alındığında kendisini ezoterik ve karizmatik bir lider olarak yapılandırdığı gözlerden kaçmamaktadır. Bu yapıları bilinen sert radikal örgütlerden (DAEŞ gibi) ayıran özellik, radikalleşme için daha yumuşak

---

[51] Susanna Pearce, "Religious Sources of Violence", ed. James J. F Forest, *The Making of A Terrorist: Recruitment, Training and Root Causes*, Westport, *Praeger Security International*, 2006, 115-117.

[52] David C. Rapoport, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *The American Political Science Review*, Cilt 78, Sayı 3, Eylül, 1984, 674.

[53] Bruce Hoffman, "Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative", *Studies in Conflict and Terrorism*, Cilt 18, 1995, 272.

araçlar kullanmaları ve kitlelerini daha uzun hedefler için hazırlamalarıdır. Ezoterik radikal örgütlere katılan elemanların örgütün gizli, örtük hedeflerini içselleştirip şiddete başvurması bir anda olup biten bir süreç değil aksine zamana yayılan bir süreçtir.

Gülen kitleyi liderliğine ikna etmek için sürekli paranormal olaylara başvurmaktadır. Bunun için bu dünyanın perdelerinden sıyrılıp aşkın âleme geçerek Hz. Peygamber ile Cibril ile hatta Allah ile bile görüşülebileceğini iddia eder:

"Yani insan, mahiyeti itibariyle zaman üstü, mekân üstü olabilir. Dünü yarınla beraber görebilir. Doğrudan doğruya huzur-i risaletpenâhiye ulaşabilir ve Efendimizi dinleyebilir. Hz. Cibril'i Kur'an okurken duyuyor gibi olabilir. Zât-ı uluhiyyetin bikem u keyf kendisine konuştuğunu duyabilir. Buna binaen ehlullahtan bazıları Efendimizden ve sahabeden hadis aldıklarını söylüyorlar. Hatta ben tabiindenim diyen insanların sayısı az değildir… Doğrudan doğruya efendimizden emir aldım diyenlerin sayısı da az değildir."[54]

Gülen kendisinin olağanüstü bir kült kişiliğe sahip olduğunu göstermek için Allah'tan mesajlar, Hz. Peygamber'den iltifatlar aldığını, metafizik âlemle irtibata geçtiğini saklamaz. Öyle ki bir vaazında adeta alnını Hz. Peygamber'e öptürecek kadar kutsal bir kişiliğe bürünmektedir:

"Resûl-i Ekrem'e arz olunduğum zaman ifadelerim ayrı bir hüviyet kazandı. Cemaatimin önünde söylediklerim ayrı bir hüviyet kazansa da hiçbir zaman nifakımı hatırdan çıkarmadım. Nefsim namına alnımı uzatıp Resûl-i Ekrem'e öptürdüysem onu nefsim namına ve Kur'an ve imana hizmet yüklenenler namına yaptım. Cemaatimin önünde, Ashab-ı

---

[54] M. Fethullah Gülen, *Sohbet-i Canan*, İstanbul 2013, s. 21-22.

kehfin kıtmirinin önünde bir varlık olmadığımı hatırdan çıkarmadım… Rabbim ahir zamanda enfasıyla teneffüsatıyla insanlığa nefhedecek mesihin merkebi yaptı, onu şeref bilecek onunla cennete girme ümidine kapılacağım."[55]

Bu vaazda dikkat çeken diğer bir konu ise Gülen'in kendisini "Mesih'in merkebi" olarak sunmasıdır. Bu ifadesiyle o, Kitab-ı Mukaddes'te geçen bir tabir olarak "Mesih'in merkebi" (Kitab-ı Mukaddes, Zekeriya 9/9) benzetmesine gönderme yapar. Yahudi anlayışında "Mesih'in merkebi" önemli bir semboldür. Bu sembol, kendilerini ahir zamanda gören radikal Yahudilerin, Mesih'in geleceğini beklediklerini ve bu gelişe dışarıdan hizmet edenlerin Mesih'in merkebi hükmünde olduklarını ifade etmektedir. Mesih kavramı, Gülen'in birçok konuşmasının ana merkezini oluşturur. O ya Mesih'in manevi şahsiyetidir ya da Mesih'in hizmetçisi rolündedir.

Hz. İsa'nın kıyametin sonuna doğru yeryüzüne döneceği şeklindeki inanç, İslam düşüncesinde ve geleneğinde farklı şekillerde ele alınmış ve tartışılmıştır. İslam inancını ve itikadını konu alan eserlerin büyük çoğunluğunda bu konu doğrudan ele alınmamış ve merkezi bir konu haline getirilmemiştir. Genelde Hz. Peygamber'in hadislerinin aktarıldığı rivayet türü eserlerde bu konuda bazı anlatılara rastlamaktayız. Fakat bu nakiller de çoğu zaman temel bir inanç konusu olarak görülmemiştir. Gülen'in farkı, Mesih inancını tüm eserlerinin anahtar kavramı haline getirmesi, kendisi ve gönüllüler arasında sürekli bu inanç ile ilgili tematik anlam bütünlükleri kurmasıdır. Söz gelimi İslam düşüncesinde büyük bir etkiye sahip olan ve tasavvuf da dâhil olmak üzere birçok disiplinde söz sahibi olan İmam-ı Gazali'nin eserlerinde bu konuda çok

---

[55] *Kendi Dilinden FETÖ Örgütlü Bir Din istismarı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2017, s. 41.

fazla bir bilgiye rastlanılmaması oldukça dikkat çekicidir. Gelenekte eğer eser sahibi bu konuda gelen rivayetleri savunma ihtiyacı hissetmiyorsa durup dururken Mesih konusuna pek değinmezdi. Bunun aksine biri yazdığı eserlerin ana merkezine Mesih inancını koyuyorsa bunun anlamı aslında kendisi ile Mesih arasında bir özdeşlik kurma ihtiyacıdır. Daha doğrusu bu 'ben Mesih'im' demenin bir başka yoludur. Gülen'e göre, zaten Mesih tarihsel olarak Hz. İsa'nın geri dönmesi olarak da anlaşılmayabilir. *Prizma I* adlı kitapta, *"Mesih'in ahir zamanda mutlaka yeryüzüne nüzul edeceği ancak bunun şahs-i manevide muhtevi bulunduğu mana ve ruha nüzül edecektir şeklinde yorumlanmaktadır"* diyerek bu konuya açıklık getirmektedir. Buna göre, Hz. İsa kıyamete yakın tarihsel İsa olarak değil ama onun temsil ettiği manevi mirasın birisinde tecelli etmesi, onda şahıslaşması şeklinde yeryüzüne gelebilir.

Hatta Gülen "Ruhun Dirilmesi"[56] başlıklı parçada Mesih'in baba olmadan doğmasıyla kendi kurduğu cemaat arasında da özdeşlik kurmakta ve cemaatin dünyaya açılmasını fizik ötesi yani sebep-sonuç ilişkisi olmadan meydana geldiğini ve bu iki hadiseyi birbirine denk gördüğünü iddia etmektedir:

> *"Mesihi ruhun bir başka yanı da, onda kozalite'nin, yani sebep-netice münasebetinin aşılmış olmasıdır. (…) Meselâ, bugün dünyaya açılmanız, matematiğe göre milyarları aşan ihtimal hesaplarıyla bile izah edilemez. En az on ihtimal aynı anda zuhur – ediyor ve buna göre siz dünyaya açılıyorsunuz. Bunun apaçık bir inayet olduğu ortadadır."*[57]

Görüldüğü gibi, Gülen sadece kendisini değil kurduğu cemaati de kutsamakta ve tanrısal bir iradeye bağlamaktadır.

---

[56] M. Fethullah Gülen *Fasıldan Fasıla 2*, 2. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul, ty, s.11-14
[57] *Age*, s. 13-14.

Böylece Gülen buradan hareketle kendi kitlesini konsolide etmek istemektedir. Nitekim "Fasıldan Fasıla" adlı kitabındaki şu sözleri bu duruma bir örnek olarak gösterilebilir:

> *"(…) Yani vazife ve hizmetlerde esbap-üstü olma gibi bir hususiyetin varlığıdır. Bunu şimdiye kadar çok arz etmişimdir. Cenab-ı Hakk'ın, bugünkü mürşitleri muvaffak kılıp, inayetiyle yürüttüğü hizmetlerinde, 'illetler"le "malûller", "sebepler"le "neticeler'i, "mebde"' ile münteha'yı tenasüb-ü illiyet, yani sebep-netice uygunluğu prensibine göre izah etmemiz mümkün değildir. Meselâ, bugün dünyaya açılmanız, matematiğe göre milyarları aşan ihtimal hesaplarıyla bile izah edilemez. En az on ihtimal aynı anda zuhur – ediyor ve buna göre siz dünyaya açılıyorsunuz. Bunun apaçık bir inayet olduğu ortadadır."* [58]

FETÖ liderinin kült kişiliği ve karizmasının oluşmasında vaizliği de önemli bir rol oynar. Lider bir din adamı ve vaiz kimliğindedir. Örgüt lideri kendi varlığına ilahi ve yüce bir misyon çizmek için vaizlik kavramına oldukça farklı bir anlam yükler. Vaizlik kavramı ile Kudsîler diye tanımladığı ve özel görevle seçilmiş kimseler arasında bir benzerlik kurar. *Prizma* adlı ezoterik[59] içerikli mesajların yer aldığı kitabında, "Kudsîlerin hizmetlerinde ve hayatlarında sohbetlerin önemli bir yeri vardır" sözünü izah eder misiniz? Başlığı altında vaaz ve sohbet ilişkisinden hareketle "Kudsîler"in görevini şöyle açıklar:

---

[58] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2*, 2. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul, ty, s.13-14. Sonraki 2011 baskısında bu bölüm şöyle değiştirilmiştir: "Bu bilginin mutlaka marifet eksenli temrinlerle, ibadetlerle takviye edilmesi gerekir. O Mesihî rûhun bir başka yanı da onda kozalite'nin, yani sebep-netice münasebetinin aşılmış olmasıdır."

[59] M. Fethullah Gülen, *Prizma I,* Nil yayınları, İstanbul, 2011, s. 148.

"Evvelâ, Allah'ın bizleri kudsîlerden kılmasını, sonra yaptığımız şeylerin kudsîlerin yaptığı şeylerden olmasını dileriz... Bilindiği gibi Seyyidina Hz. Mesih, Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) ve cemaatini "kudsîler" sözüyle müjdelemiştir. Kudsîler; mukaddesler, yani dünyanın isine pasına, kirine küdûretine girmemiş ve eteklerine "belva-i âmm" nev'inden dahi olsa pislik bulaşmamış ve tabiî dünya karşısında hiçbir zaman yenik düşmemiş insanlar demektir...". "Kudsîler denince akla, ahir zamanda imana ve insanlığa hizmet gibi ulvî bir mefkûreyi yeniden omuza alan ve gezdiği her yere, tıpkı Hızır'ın gezdiği yerler gibi canlılık götüren bir umumî ihya hareketinin mümessilleri gelmelidir..."[60]

"Bir de geçmiş kitaplarda bazı işaretler var. Ahir zamandaki dirilişin önemli bir yanını mev'izeler teşkil edecek diye.. evet, ahir zamanda ümmet-i Muhammed'e diriliş üfleyecek zevatın önemli unvanlarından biri de "Nâsih" unvanıdır. Bu yönüyle de nasihat buudlu, mev'ize derinlikli sohbetler çok önemlidir."[61]

Bilindiği gibi "*Nâsih*" öğüt veren, nasihat söyleyen anlamındadır, burada vaiz anlamına geldiği açıkça görülmektedir. Örgüt lideri üç aşamalı bir strateji ile vaizi basit ve yalın anlamından çıkartarak Peygamberlerin ashabı, Hz. İsa'nın havarileri yapmakta ve ahir zamanda görevlendirilecek kişilerinde bu unvanı taşıdığı algısını yaratmaktadır. Böylece dolaylı olarak kendisinin vaiz olmasının bir rastlantı olmayıp ilahi olarak seçilmiş, görevlendirilmiş bir misyon olduğunu belirtmektedir. FETÖ örgüt liderinin örgüt içindeki karizması da bunu göstermektedir.[62] Karizmatik özellikler sıradan

[60] Gülen, *age,* s. 150.

[61] Gülen *age,* s. 152.

[62] Karizma Yunancada "ilahi ilham yeteneği" anlamını taşır. Dilimizde bir tür "ilahi ilham yeteneği veya ilahi hediye, "kutsal ya da Tanrı vergisi" anlamına gelir.

özellikler olmadığı gibi, aynı zamanda sıradan insanların ulaşamayacağı, ilahi kökenli özelliklerdir. FETÖ lideri de doğrudan olmasa da dolaylı olarak kurduğu ilişkilerle sürekli kendisinin üstünlük ve farklılığı algısını oluşturmaktadır.

3. Rüyalarla Yöneten Lider

Gülen örgütü liderinin karizmasını ve cemaat kültünü inşa etmek için kullandığı bir diğer araç da kendisinin insan üstü güçlere sahip olduğu aşkın, metafizik alanla sürekli temas halinde olduğunu gösteren birtakım ezoterik inanışlara yer vermesidir. Ezoterikle herkese açık olmayan, öğrenilmemiş, doğrudan elde edilen gizli bilgileri kastediyoruz. Bu algıların yerleştirilmesi için; birtakım metafizik olaylar, büyü, cin, akıl ötesi kurgular ile rüyalar kullanılır. Gülen'in bu konulara ilgisi sanırım komünizmle mücadele derneklerindeki eğitimlerinde başlamış olmalı. Zira bu konuda yazdığı eser "*Varlığın Metafizik Boyutu Ruh, Melek, Cin ve Şeytanların Varlığı ve Mahiyetleri* adını taşımakta ve bu eserin girişinde bir eserden bahsetmektedir. Eser Rusya'da Tanrı'ya Dönüş" (Psychic discoveries behind the Iron Curtain, 1st edition 1970), adıyla ruhsal ve gizemli örgütler olarak bilinen ZigZag mensubu Kanadalı iki bilim insanı Sheila Ostrander ve Lynn Schroeder tarafından çıkarılmıştır. 1970'li yıllarda komünizmin materyalist felsefesine karşı ruhun varlığı gibi dini fenomenleri savunan akımlar için kullanılan spiritüalizm özellikle ABD'den destek buluyordu. Bunlar genelde delillerle Tanrı'nın varlığını kanıtlamaya çalışan çalışmalar yapıyorlardı. Bu çalışmaların önemli bir kısmı da ruh çağırma, ölmüş ruharla iletişim kurma, telepati yoluyla haberleşme, bilinmesi mümkün olmayan gaipten haber verme şeklindeki parapsikolojik çalışmalardan oluşuyordu. Ama asıl amaç komünizmle mücadele için ruhu inkar eden materyalist felsefenin iddilarını bilimsel olarak çü-

rüttüklerini ispatlamaktı.[63] Soğuk Savaş döneminin ideolojik mücadelesinin bir türü olarak okunabilir. Bu açıdan bakıldığında Gülen'in bu eseri de Sheila Ostrander ve Lynn Schroeder çalışmasının bir kopyasıdır. Gülen bunu reddetmez: *"Bir ara elime "Rusya'da Tanrı'ya Dönüş" isimli bir kitap geçti. Onunla bazı sorulara güzel cevaplar verme imkânım olmuştu."*[64] Bu eserden muhtemelen de komünizmle mücadele derneklerindeki spirütüalist eğitimden beslenen Gülen, "Hipnoz, Ruh Çağırma ve Cinleri İstihdam Etme" başlıklı parçada [65] *"İstesek biz de cinlerle meşgul olabilir ve onları bazılarının üzerine salar, hatta akılları ile de oynayabiliriz",* derken aslında materyalist felsefeye karşı oluşturulmuş bir düşünceyi kendi kült kişiliğini sağlamlaştırmak için kullanmaya başlar. İstese bunu yapabilecek güçte ve sıra dışı bir kahraman konumunda olabileceğini ima ederken aynı zamanda cinleri istihbari işlerde kullanabileceğini dile getirir:

> *"Cinler ile konuşmanın sağlanması, emniyet teşkilatlarının da işine yarayabilir. Meydana gelen veya gelişme safhasında olan faaliyetler ve grup olayları anında merkeze bildirilip, kontrol altına alınabilir. Kim bilir belki o zaman, cinlerden de komiserler ve emniyet müdürleri olacaktır. Ve gün gelecek, milletlerin gizli bir şeyi kalmayacak, cin ve şeytanlar bütün kapalı şeyleri, milletlerin sırlarını ve gizli yanlarını açığa çıkararak, herkesin en gizli yönlerine muttali olma imkânını sağlayacaklardır."* [66]

---

[63] Bkz. *Science, Religion and Communism in Cold War Europe*, editörler: Paul Betts, Stephen A. Smith, Palgrave Macmillan UK, 2016, s 14.

[64] M. Fethullah Gülen, *Varlığın Metafizik Boyutu Ruh, Melek, Cin ve Şeytanların Varlığı ve Mahiyetleri*, İstanbul, 2011, s. 3.

[65] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2*, Nil Yayınları, ty, s.99

[66] https://www.fgulen.com/tr/fethullah-gulenin-butun-eserleri/iman/fethullah-gulen-inancin-golgesinde/709-Fethullah-Gulen-Cinler-Gelecekte-Calistirilabilir-mi. (erişim: 31.04.2017)

Bu konuları ele aldığı *Varlığın Metafizik Boyutu Ruh, Melek, Cin ve Şeytanların Varlığı ve Mahiyetleri* adlı yazısında, aynı bağlamda devletlerarası gizli yazışmalar için cinlerin kullanılacağından bahseder: *"Meselâ, devletlerarası haberleşme alanında cinleri kullanmak, hem daha süratli, hem de daha emin bir yol olabilir. Bilhassa bir kısım gizli haberleşmelerde telsiz, telgraf veya telefonların şifre ve kodlarının çalınma ihtimaline karşılık, cinlerin kullanılmasında böyle bir riziko söz konusu olmayacaktır. Bu yönüyle cinler, ileriki zamanın belki de en emin ulakları olacaklardır. Yarınlar kim bilir daha nice harikalar karşımıza çıkaracaktır."*[67]

Gülen örgütü lideri komünizmle mücadele için özel olarak üretilmiş ruhçu yaklaşımları kendi grubuna karşı kullanarak *örgütüne kendisine gelen bilgilerin kurumların içine sızan örgüt elemanlarından değil, bu türden olağanüstü güçlerle irtibatından geldiği algısını oluşturmak* ister. Böylece aslında kendisini örgüt içinde en üst zirveye taşıyarak, tartışılmaz ve sorgulanmaz konuma getirmektedir. Basit, sıradan insanlar nasıl olur da böyle üstün vasıflı bir insanı sorgulayabilir ki? Dinler bile genellikle bir dereceye kadar tartışmalara ve eleştirilere izin verirken kültler liderlerini, inanç sistemlerini, ideolojilerini ve uygulamalarını mutlak hakikat olarak değerlendirir ve tartışmalara kapalı tutarlar. Kuşkusuz bunu da özellikle kült kişiliği olan üstün ve karizmatik liderlik formunu inşa ederek sağlarlar. FETÖ örgütü bunun dünyada ki en ilginç örneklerinden birini yansıtır. Gülen kendisine rüyada haberler verildiğini, kendisine gelen saldırılar karşısında ilahi bir el tarafından korunduğunu söyler. Amacı, kitlesini üstün bir insan olduğuna ve kendisine mutlak itaat edilmesi gerektiğine inandırmaktır kuşkusuz.

---

[67] M. Fethullah Gülen, *Varlığın Metafizik Boyutu Ruh, Melek, Cin ve Şeytanların Varlığı ve Mahiyetleri*, s. 198-199.

"Birkaç defa rüyamda Ashab-ı Bedir'i[68]* *görmüşümdür. Kampta da öyle oldu. Hatta bir iki defa da rüyamda kendimi onların içinde harbe gidiyormuş gibi görüyor ve "Allah Allah! Ashab-ı Bedir'in içinde bulunuyorum ama, ben onlardan çok sonra geldim, nasıl olur da onlarla beraber olurum?" diye düşünüyor ve hayret ediyordum. Zannediyorum onların bazılarını seçebiliyordum da; ama kamptaki müşâhedemde fertleri tam seçemiyordum. Her hâlde sadece Hz. Hamza'yı tanıyabilmiştim."*[69] Sonra bu rüyanın kendisine yönelik bir saldırı düzenlendiğine yönelik bir işaret olduğunu şöyle açıklar:

> *"Daha sonra meydana çıktı ki tam o dakikalarda, kampa baskın yapmak isteyen bir grup, tam yol ayrımına gelince trafik kazası yapmış ve arabaları cayır cayır yanmış. Daha sonra bu arabayı biz de gördük. Zaten yolumuzun üstündeydi. Demek ki, o demir kalemin atılması, misal âleminde bu neticeye işaretmiş. Kapının görünmesi ise, inayet altında olunduğunun emaresiymiş. Yani bu mini rüyada sahabe, sanki oradakilere: "Siz inayet ve koruma altındasınız. Dava, düşünce, duygu bir olunca, aynı Nebi'nin arkasında da bulununca, zaman ve asırlar bizi sizden ayıramaz. Birimiz dünyada, birimiz ukbâda, birimiz şarkta, birimiz garpta da olsak yan yanayız"* [70] *demektedir.*

Rüyadan haberler almanın, ilahi bir el tarafından korunduğuna inanmanın, kendilerini birtakım olağanüstü güçler atfettikleri karizmatik bir lidere teslim olmanın nasıl toplum-

---

[68] * Hz. Peygamber'in Medine'ye gittikten sonra Mekkeli Müşriklerle ilk karşılaştığı savaştır. Bu savaşa katılanlara verilen isimdir. Bu savaşa katılanların cennetlik olduklarına ve savaşa katılanların isimlerinin okunmasının da birçok hastalığa ve derde şifa olduğuna inanılır. Cemaat de bu isimlerin yazıldığı muskaları taşımanın, bu isimlerin okunduğu duaların şifalı olduğuna inanır.

[69] Gülen, *Varlığın Metafizik Boyutu*, s. 76.

[70] *Agy.*

sal bir cinnete yol açtığını yeni dini hareketlerden biliyoruz. Söz gelimi *İlahi Işık Misyonu*, *Nichiren Shoushu* ve *Hare Krishna* fanatik üyelere sahip hareketlerden birkaçıdır. Bu tarz fanatik hareketlere üyelik, Tanrı, Krishna veya Lotus Sutra gibi farklı şekillerde tanımlanan nihai güç ve hakikat kaynağını kutsamakla başlar. Bu kutsal güç, her zaman ve her yerde var olan aşkın bir gerçekliktir. Onunla ilişki kurabilmek için inançtan başka hiçbir vasfa ihtiyaç yoktur. Ancak bu kutsal gerçekliği daha iyi algılamak ve ona olan bağlılığı kuvvetlendirmek için toplu ritüellere katılmak gereklidir. Moonculuk[71]* hareketinde olduğu gibi hafta sonu kamplarında diğer grup üyeleriyle birebir görüşmelerin gerçekleştirildiği başlangıç düzeyindeki ritüellere katılmak önem arz etmektedir.[72]

Rüyaların İslam geleneğinde, özellikle de Hanefi-Matüridi gelenekte dini konularda ya da dini anlama ve yorumlama da kesinlikle delil olmadığı bilindiği halde örgüt lideri ezoterik yapılanmasını sürekli rüyalar ve kendisine ilham olunduğu varsayılacak kozmik bilgiler aracılığıyla yapacağında rüyanın kesinliğini konusunda bir algı yaratmaya çalışmaktadır.[73]

---

[71] * Moonculuk Kuzey Koreli Sun Myung Moon tarafından Güney Kore 'de kurulmuş bir harekettir. Moonculuk hareketi 1959'da Amerika'ya taşınmış ve burada da gelişmeye devam etmiştir. Hareketin dergi, ticaret, gazete, silah fabrikaları gibi oldukça geniş bir ticari ağı vardır.

[72] Frederick Bird, "The Pursuit of Innocence: New Religious Movements and Moral Accountability", *Sociological Analysis*, XL/4, 1979, s. 336-338.

[73] Rüyanın dinde delil olamayacağına ilişkin görüşler için bkz. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî (333), Kitâbu't-Tevhîd, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Daru's-Sadr, Beyrut, s. 69; Ebu'l-Muîn Meymûn b. Muhammed en-Nesefî (508), Tabsıratü'l-edille fî usûli'd-dîn, thk. Hüseyin Atay, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1993, c. I, s. 34-35; Ebu's-Senâ Mahmud b. Zeyd el-Lâmişî el-Hanefî el-Mâtürîdî, Kitabu't-temhîd, li kavâidi't-tevhid, thk. Abdülmecid Türkî, Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1995, s. 44; Ebu'l-Feth Alaiddîn Muhammed b. Abdulhamid es-Semerkandi el-Üsmendi, *Lübabü'l-kelam*, thk. Muhammed Said Özervarlı, İstanbul, 2005, s. 43-44.

Ona göre: *"Eğer herhangi bir arızadan hâli olarak görülürse her rüya misal aleminde bir tenezzühtür. Ve rüyalar kıyamete yakın yalan söylemez olur. (…)* İlham rüya tabirine apayrı bir buud ve mana kazandırır. İlhamsız yapılan tabirler sathîdir. Zorlama ile yapılmıştır. Bilhassa mübarek yer ve zamanlarda içimize gelen esintiler mühimdir. Ben şahsen abdest alırken ve namaz kılarken içime gelen esintilere önem veririm." [74]

Birçok eserinde Nurculuğun Mesih'in manevi şahsiyesinin kıyamete doğru tezahür edeceği anlayışı ile tasavvufun Nur-u Ahmediyye anlayışını iç içe kullanarak, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in risalet nurunun ve Mesih'in manevi şahsiyetinin kıyamete doğru bir kişinin zatında tecelli edebileceğini ima eder. Hem Peygamber'in nuru hem de Mesih'in manevi şahsiyeti ile tahkim edilmiş böyle bir zatın artık kozmik olayları yönetme ve yönlendirme becerisi olması kaçınılmaz olacaktır.

4. Beden ve Gücün Sembolü Herkül

Gülen örgütü liderinin düşünce, fikir ve videolarının yayınlandığı sitesinin ismi de *Herkül'dür.* Herkülname olarak bu sitede birçok propaganda metinleri yayımlanır. Sembolik dilin çift anlamlılığından istifade eden FETÖ elemanları 15 Temmuz sonrası kendilerine gelecek eleştirilerden kurtulmak için sitenin gerçek adının Herkül değil, "her-kul" olduğunu söylerler. Oysaki FETÖ liderinin 2002 yılından itibaren yayınlanmaya başlayan ve bu sitenin başlangıç dönemine denk gelen *Kırık Testi* adlı kitabında sitenin isminin açıkça Herkül olacağı yazmaktadır, şöyle denilmektedir:

[74] M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla I, 1993, s.192-93. Bu bölüm kitabın 2011 baskısında yer almamaktadır. Prizma adlı eserin birinci cildinde kıyamete doğru rüyaların doğru haber verdiğini şöyle vurgular: "Ahir zamanda en sadık olan şeyler rüyalardır".

"Evet, işte bu ve buna benzer sözleri, hakikat derslerini, hikmet incilerini bulabileceğiniz Kırık Testi'yi bir kitap hâlinde sizlere arz etmenin uygun ve yararlı olacağını düşündük. Kırık Testi'nin bir bölümü daha önce www.herkul.org adresinden ulaşılabilen Herkül İnternet Dergisi'nde neşredilmişti. Bu kitapta hiçbir yerde neşredilmemiş önemli ilaveler de bulacaksınız. Bu kitap her şeyden önce bir mahviyet, ubûdiyet, hicran ve hasret kitabıdır."[75]

Ayrıca dördüncü kitapta da aynı konu şu şekilde okurlara duyurulmaktadır:

"Daha sonra, anlatılanları eksiksiz ve değiştirmeden aktarmak için ses kayıt cihazı kullanmaya başladık. Kaydettiklerimizi tebyiz, kompoze ve tashih ettikten sonra, ortaya çıkan metinleri kıymetli okuyucularımıza sunmak için İnternet'te www.herkul.org adresinden ulaşılabilen Herkül adlı bir elektronik dergi açtık…"[76]

Yukarıdaki açıklamaların yanında Herkül sitesindeki açıklamada aynı şekilde sitenin isminin internet ortamında "herkul" ama gerçekte ise Türkçe Herkül olduğu açıkça beyan edilmektedir.

Bu açıklamalar, FETÖ liderinin yayınları için kurulan site gerçekte Herkül olarak düşünüldüğünü göstermektedir. Bunun nedeni ise Gülen'in kitaplarının birçok yerinde açıkça Herkül ismini kullanması hatta onu kendine bir rol model olarak istihdam etmesidir. Bilindiği gibi Herkül, Yunan mitolojisinde Tanrı Zeus'un oğludur. En güçlü Tanrı, baba rolleriyle karşımıza çıkan Zeus bütün Tanrılar arasında en güçlü, en üstün olandır. Diğer Tanrılarla karşı karşıya geldiği

---

[75] M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi I,* İstanbul, 2011, s. 11.

[76] M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi 4,* İstanbul, 2011, s. 4.

durumlarda, ona karşı çıkılsa ya da ona karşı planlar yapılsa da her seferinde son sözü o söyler ve onun karşısında hiç kimse gerçek bir tehdit değildir. Zafer hep onun yanındadır.[77] Yunan mitolojisinde Herkül, Zeus'un oğludur. Mitolojinin en bilinen karakterlerinden biri olan Herkül ya da Herakles, bütün dünyada gücün sembolü olarak görülmüştür. Bu noktada 1832'de ABD Kongresi, heykeltıraşı Horatio Greenoug'un George Washington heykelini Zeus şeklinde yapması figürün önemini ispatlar niteliktedir.[78] Amerikan çizgi filmlerinde, donanmalarında sürekli Herkül (Hercules) simgeleriyle karşılaşırız. Zeus ve Herkül âdeta Amerika'yla özdeşleşmiş gibidir. FETÖ liderinin Herkül sembolüyle Amerika'nın güçlü bir eli olduğunu göstermek isteyip istemediğine dair net bir şey söylemde bulunmak güçtür. Ancak bu adın tercih edilmesinin bir sebebinin olması da kaçınılmazdır. Zira FETÖ lideri ilginç bir şekilde kitaplarında Herkül'e seslenmekte, onu çağırmakta adeta ona kurtarıcı bir rol biçmektedir.

> *"Ey ümmet-i merhume (ölü ümmet), beklediğin subh-u kıyamet (Kıyametin sabah vakti) değilse ellerini boynundan çöz, Herakles'in Promete'nin imdadına koştuğu gibi, şeytanın ateşine çarpılmış gençliğin imdadına koş."*[79]

FETÖ liderinin *Çağ ve Nesil* serisinin 1982 yılından itibaren yayınlanmaya başladığını düşünürsek, Herkül sevdasının aslında zihninde çok önceden yerleştiğini görebiliriz. Ayrıca FETÖ liderinin kas ve beden gücünü temsil eden ve hiçbir ahlaki misyonu olmayan bir yarı Tanrıya olan hayranlığı oldukça düşündürücüdür. Şehvet, arzu ve fiziki gücün Tanrı-

---

[77] W. Burkart, *Greek Religion*. çev. J. Raffan, Cambridge, Massachesetts, Harvard University Press, 1985, s. 126.

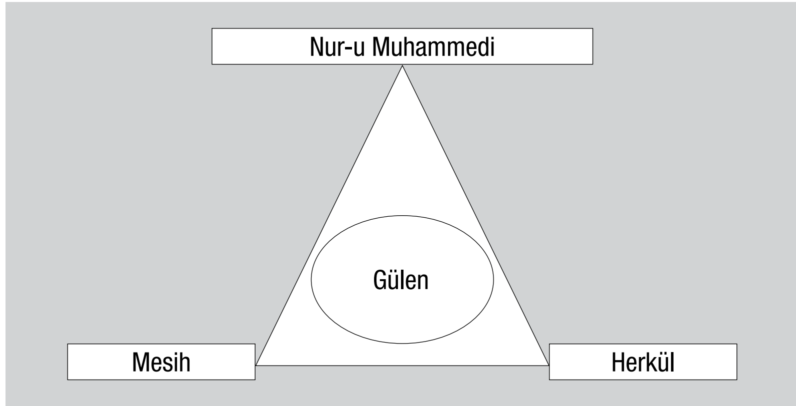
[78] Bkz. http://americanhistory.si.edu/press/fact-sheets/landmark-object-george-washington-statue-1841.

[79] M. Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil* 1, İstanbul, 2011, s. 20.

sına aynı kitapta milletin bir Herkül beklediğini söylediği şu çarpıtıcı cümlelerle seslenmesi dikkate değerdir:

> *"Hâlbuki o, bir Herkül bekliyordu. "Seksen küsûr senelik hayatımda dünya zevki namına bir şey bilmiyorum..." diyen ve onu bu Cehennem görünümlü hayattan söküp atacağı âna kadar, tavrını değiştirmeyen bir Herkül... Bırakın, Cennet kasırlarına gönül kaptırmadan neslinin ateşiyle yanan hak erlerini; bu uğurda şu basit dünyayı feda edecek kaç mürşid takdim edebildik ona?"*[80]

Görüldüğü gibi Yunan mitolojisinin yarı Tanrısı FETÖ liderinin dilinde bir kurtarıcıya dönüşüyor. Böylece eklektik ve senkretik bir yapı için ilginç bir şekilde üç gelenekten seçme parçalar bir araya getirilmiş görünmektedir: Nur-u Muhammedi + **İsa Mesih + Herkül**. Diğer bir deyişle İslam geleneği, Hristiyanlık ve Yunan kültü. Sanırım bu FETÖ'nün İslami geleneğin bir devamından daha çok *ezoterik bir kült hareketi* olduğunun en açık kanıtı olsa gerektir.

Şekil 6: *Gülen'in Karizmatik Kült Kişiliği*

---

[80] Gülen, *age,* s. 30.

Gülen, İslam geleneğinde daha önce hiç görülmemiş ve doğrulanması imkânsız olacak şekilde Hz. İsa ile Hz. Muhammed (s.a.v.) arasında bir akrabalık bağı inşa eder. Böylece Nur-u Muhammedi'nin Mesih'te tecelli etmesinin sadece manevi bir tecelli olmadığı, maddi bir bağın da bulunduğunu ispata çalışır. Bilindiği gibi Hz. İsa'nın mucizevi bir şekilde babasız olarak doğduğu kabul edilir. Gelenekte Hz. İsa'nın Hz. Meryem'in rahminde canlanması da Cebrail'in ruh üflemesi metaforuyla açıklanır. Şimdi Gülen bu metaforu nasıl yeniden kurgulamış bakalım:

> *"Bütün tefsirler bunu Cebrail (as) olarak ifade ediyorlar. Fakat âyette Ruh tabiri kullanılıyor. Bu Ruhun tayininde ise ihtilaf vardır. İhtimalin sınırları ise, ihtilafın çerçevesini aşkın ve Efendimizin (sav) ruhunu da içine alacak kadar geniştir. Çünkü Hz. Meryem çok afife ve nezihe bir kadındı, bu itibarla da gözlerinin içine bir başka hayalin girmemesi gerekirdi. Ayrıca Efendimiz de (sav), bir makamda onun kendisiyle nikahlandığına işaret etmektedir. Bu açıdan da ‹Ruh› Efendimizin (sav) ruhu da olabilir."*[81]

Metinde açıkça Hz. Meryem'in Hz. İsa'yı babasız dünyaya getirmediği, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in manevi olarak Hz. Meryem ile birleşmesiyle Hz. İsa'nın döllendiği ima edilmektedir. Böylece Hristiyanlık ile İslam arasında sadece ilahi değil bir kan bağı da kurmakta ve İsa'yı Hz. Muhammed'in oğlu yapmaktadır.

Herkül, FETÖ liderinin bir rol modelidir. Bildiğimiz Yunan mitolojilerinde Olimpos Dağı'nın ve Tanrıların kralı olan Zeus'un oğlu olan Herkül ya da bazen Herakles. Herkül mitolojideki rolü de yarı insan yarı Tanrı olarak gücün, bedenin, dik başlılığın hatta biraz pervasızlığın sembolüdür. Kanın,

---

[81] M Fethulah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler 1*, İstanbul, 2011, s. 135.

intikamın, ihtirasın, arzunun ve gücün sembolü olan Herkül nasıl olur da bir sözde dini cemaat liderinin başkahramanı haline gelir? Erymanthian Dağı'nda yaşayan büyük yaban domuzunu yakalayan, Lerna Gölü'ndeki Hydra canavarını öldüren ve buna benzer on iki görevi yerine getirerek özgürlüğüne kavuşan Herkül…

Görüldüğü gibi Yunan mitolojisinin yarı Tanrısı FETÖ liderinin dilinde bir kurtarıcıya dönüşmüştür. Alparslanlar, Fatihler, Kanuniler bekleyen bu millet neden şimdi Herkül beklesin ki? Çünkü yeniçağın ruhu iktidara susamış, gücün peşinde koşan, sahip olmayı arzulayan yeni bir muhafazakârlıktır. Aslında FETÖ hepimize bunu vaat ettiğinde düşünmeden koştuk… Örselenmiş kimliklerimizi, kırılmış kalplerimizi, yıpranmış ruhlarımızı bu yeni güç peşinde koşan muhafazakârlıkla tamir edebileceğimizi sandık. Bu yüzden FETÖ yalnızca dini kullanmadı aslında bir nebze de olsa hepimizin içinde olan güç peşinde koşan, yalnızca kendisi için iktidar isteyen, kendi gibi düşünmeyene yaşam hakkı tanımayan benliği de kullandı. İçimizdeki ihtirası cemaat asabiyesini, öfkeyi harekete geçirdi. Paylaşmayı bilmeyen, öteki hayatlarla birlikte yaşamayı başaramayan iktidarı yalnızca kendi inancımızın devlet erkini kullanması olarak anlayan "ben nesli" var oldukça eminim daha nice FETÖ'ler yeşerecektir.

5. Prizma ve Tanrı Krallığı

Örgüt liderinin kitaplarında kullanılan semboller, kitaplar için seçilen isimler örgütün ezoterik yapısını deşifre eder. Söz gelimi örgüt liderinin dokuz seri halinde bastığı kitabın adı *Prizma*'dır. Örgüt lideri kitaplara bu ismin verilme nedenini şöyle açıklar: "İster vehbî, ister kesbî yollarla elde edilen ışık tayfları misillü bilgilerin, önce tasnifinin yapılıp sonra zaman,

mekân ve şahıs unsurunun nazara alınarak *muhataplarının idrakleri ölçüsüne* "indirgendiği" bir kitaptır Prizma."

Prizma aslında piramidin sembolüdür ve piramidal yapı ezoterik ve batıni örgütlenmelerinde sıklıkla karşılaştığımız hiyerarşiyi ifade eden en uygun geometrik şekildir. Piramit sözcüğü Yunancada 'Pyros' sözcüğünden türetilmiştir. 'Pyros' Yunancada 'Ateş' anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün 'Muhteşem Işık' anlamında mecazi kullanımı da bulunmaktadır. Piramit ile 'Işık Evleri' sembolizmde birbirine işaret eder. Çünkü piramidin ezoterik bir anlamı vardır. Ezoterizmde piramit "Dünyevi Güçler" ve "Kozmik Güçleri" bir araya getirmeyi ve böylece dünyayı yönetmeyi sembolize eder.[82] Bu ifadeler de bu ismin özellikle seçildiğini göstermektedir. "Muhataplarının idrakleri" ise kitabın kademeli olarak örgüt içinde yer alan her bir hiyerarşik yapıyı dikkate alarak onların seviyesine göre yazıldığını gösterir. Piramidin tabanı karededir. Kare üzerinde üç üçgenin dairesel dönüşümüyle koni oluşur. Kareden konik düzene geçiş ruhsal bir yolculuğu ve yükselişi ifade eder. Piramit üst tepe noktasından aşağıya doğru kozmik veya ruhani bir kaynaktan yeryüzünün gözetlendiğini anlatır. Bu yüzden piramit, kozmik mabet olarak da kabul edilir. Bu açıdan bakıldığında 'Işık Evleri' örgütün kozmik mabedi olarak düşünülebilir. Kozmik mabetten kasıt, ruhsal güçlere sahip olan birine bağlı bir grubun dünyevi iktidarını tamamlamak için yetiştiği ve gizli sırlara vakıf olunduğu bir yerdir. Bu evler gelecek nesillerin yetiştirildiği ve köklerini Hz. Muhammed'in nurundan aldığı mekânlar olarak tanıtılır. Tarihte Hz. Peygamber'in İslam'ı ilk duyurmaya başladığında Mekkeli müşriklerin baskısından dolayı sahabe-

[82] Bkz. Brad Olsen, *Modern Esoteric: Beyond Our Senses*, San Franscisco, 2014, s. 169-170.

lerin gizlice bir araya geldikleri Daru'l-Erkam adı verilen ev ile 'Işık Evleri' arasında benzerlik kurulur.

"Evet, Müslümanlar bir defa çıkar ve geri adım atmaz. İbn-i Erkam evlerinde yetişmeden, sabırla pişip olgunlaşmadan yapılacak her şey ham hayaldir." [83]

Bizim bu hususiyetimiz, şeytan cephesini tedirgin eder. Belki de bize karşı hassasiyetlerinden midir nedir, geçenlerde onlardan biri, bu durumu hissetmiş olacak ki, aynen bu benzetmeyi kullanarak, belli güçlerin dikkatini çekiyor ve 'Onlar fırtına önünde ekin gibi davranıyorlar, bu durum sizi aldatmasın' diyordu." [84]

'Işık Evleri' Mekke dönemi müşriklerin baskısından dolayı gizlice toplanılan Mekke'de Müslüman olan ilk sahabelerden biri olan Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın evine benzetilmektedir. Bu benzetme, pek çok siyasi ve sosyolojik anlamalar içerir. Bu, 'biz ve onlar' algısının nasıl görüldüğünü gösterdiği gibi, 'Işık Evleri' ile dışarısı arasında kurulan zıtlığı da açıklar. Buna göre 'Işık Evleri' inanç ve imanın gizli mabetleri olurken dışarısı her türlü kötülüğün, pisliğin ve temizlenmesi gereken alanın adı olur. Böylece mevcut siyasal ortamı şeytanlaştırarak, nefret ve yabancılık hissi yaratarak evlerde kalan bireyleri verilen ideolojiye sıkı sıkıya bağlamak ister. Her kitle hareketi öncelikle değiştirilmesi gereken bir sorun alanı belirler ve kitlesini bu alanı değiştirmek üzere harekete geçirir. Sorun ve sorunun kaynağı ile kendisi arasında mutlak ve uzlaşmaz bir zıtlık belirleyen kite hareketi, böylece öteki üzerinden kendisini yeniden tanımlamış olur ve kendi varoluşuna meşruiyet kazandırır. İçinde yaşanılan an, şeytanlaştırılmadan ve yasa

---

[83] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla I*, 1993, s.130

[84] M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla 2, 2. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul ty. s.273

dışı hale getirilmeden onu yıkmanın meşruiyeti kitlesine kabul ettirilemez. İşte 'Işık Evleri' hem sorunun sınırlarını çizmiş olur hem de korunması gereken ile değiştirilmesi gereken arasındaki sınır belirlenmiş olur. Kuşkusuz bu evlerin var oluşu da o ışığın kaynağı olan ezoterik kozmik güçlere sahip lidere bağlanmıştır. Böylece karşımıza bireyin dönüşümünden daha öte bir amacı taşıyan ve aslında tüm toplumu ve meşru düzeni yönetmeye aday olan bir yapı çıkar.

Bu yapının en büyük özelliği de 'Işık Evleri' içinde olup biteni asla dışarıya vermeyecek olan gizli bir sır kardeşliğidir. Bunu şöyle ifade ediyor:

> *"Ayrıca, Allah (cc) bizi koruyor diye tedbirsizlik de yapamayız. Evet daima tedbirli ve dikkatli davranmak mecburiyetindeyiz."* [85]

> *"Bir diriliş hamlesi ve bunu hayatın her kesimine yayma çabası içinde bulunan bu gruplar sırran tenevveret düsturuyla hareket etmektedirler. Böylece bir taraftan bu hayati faaliyetleri hiçbir engel ile karşılaşmadan daima artan bir hızla devam ettirirler, diğer taraftan da kendilerinden sonra gelecek nesillere iyi bir zemin, müsait bir atmosfer hazırlamış olurlar. "*[86]

Tedbir bazen de kitmânilik (sır tutma) olarak isimlendirilir. Gülen kendi yaptıkları ve yaşadıkları ile asr-ı saadetteki olaylar arasında özdeşlikler kurarak Hz. Peygamber üzerinden kendini meşrulaştırmaya çalışır. En sık yaptığı şey, kendi plan ve projesinin aslında Hz. Peygamber'in uygulamalarının bir devamı olduğu algısını yaratmaya çalışmaktır. Bu açıdan Mekke döneminde müşrik bir toplumda Hz. Peygamber'in İslam'ın mesajını duyurmak adına başvurduğu birtakım eylemleri kendi toplumuna uygulamaktan geri durmaz. Kendi-

---

[85] M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla 1, Nil Yayınları, İstanbul, 1996, s.76

[86] M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla 3, s. 128.

si düşmana sezdirmeden hareket etme gerekliliğini Hz. Peygamber üzerinden şöyle izah eder:

"Hitler, askerlik mesleği adına: "Sezilmeme sırrını ben keşfettim." dedi. Oysaki eskilerin ifade ettiği şekliyle, "Kitmânîlik" Hz. Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından ortaya atıldı ve insanlık O'nun sayesinde kitmânîliği tanıdı. Ne taarruz ne de müdafaada O'nun hedef ve stratejisini kimsenin bilmesi mümkün değildi. Yolun bir bölümünü katetmeden evvel, şuraya buraya gidiyorum demezdi. Mekke'ye bir konak mesafe kalıncaya kadar, ne müşriklerin ne de kendi ordusunun net olarak hedeften haberi yoktu. On bin yerde, tam on bin tane ateş yakınca, Kureyş'in içini bir korku sardı. Ne var ki, artık çare yoktu. O kadar burunlarının dibine sokulmuşlardı ki bir şey yapmaları mümkün değildi."[87]

Tedbir ve kitmânilik içeride sırrı gizlemek anlamına gelirken dışarda olan sırrı elde etmek de "haber alma" olarak kodlanır. Yine sözde Hz. Peygamber üzerinden haber almanın nebevi bir metot olduğunu ispatlamaya çalışarak şöyle diyordu: *"Bu arada, o güne kadar duyulup bilinmedik öyle bir haber ağı kurmuştu ki haberler merkeze ânında ulaşıyor ve vakti vaktine değerlendiriliyordu. Allah Resûlü'ne ait haberlerin düşmana ulaştığına dair tarih hiçbir şey kaydetmiyor."*[88]

Kozmik mabetteki militanlar gelecek hesaplaşma gününe kadar dışarda olup biteni de mutlaka bilmelidir. Bu konuda düşman olarak tanımladığı hasım cephenin de önünde olunmalıdır:

"Bir yandan hasım cepheyi, mükemmel işleyen Haber alma Teşkilatı'yla içinden tanırken, öte yandan da hasım cephenin aynı faaliyetlerine kendi içimizde sürdürmesine müsaade edil-

---

[87] M. Fethullah Gülen, Sonsuz Nur 2, İstanbul, 2011, s. 143.

[88] M. Fethullah Gülen, sonsuz Nur 2, s. 143-144.

memeli ve imkân tanınmamalıdır.... Evet, devlet ve milletin bekası ve hayatiyeti adına önem arz eden her dinamiğin üzerinde etraflıca durmalı, bu dinamikleri sistematik hale getirmeli, günümüzün teknolojik imkânlarından da faydalanarak bu faaliyetleri gerçekleştirmeli ve bilhassa Haber-Alma hususunda her zaman hasım cephenin çok önünde olunmalıdır"[89]

Sır, gizem, rüya, ilham, kozmik güçlere sahip, Mesihi bir ruh ve toplumu dönüştürmek için her şeye hazır bir kitle. Bu yapının dini, ahlaki bir cemaat olmaktan çok öte anlama sahip bir yapı olduğunu fazlasıyla ortaya koymaktadır.

Nitekim kitapta Prizma serisi kendi dilinden vehbî bilgileri içerdiği ve bu bilgilerin *muhataplarının idrakleri ölçüsüne* yani hiyerarşik bir düzene göre verildiği açıkça ifşa edilmektedir. Bu ifadeler de bu ismin özellikle seçildiğini göstermektedir. Vehbilik kazanılmamış, doğuştan gelen bilgi anlamına geldiği gibi ilham edilen bilgi imasını da taşır. Zira F. Gülen vehbi kelimesini, rüyaların kozmik bilgilerin elde edildiği bir iletişim olduğunu ispat etmek için de kullandığı görürüz. Şöyle der:

"Rüyalar ruh haletine bağlıdır. Her insanın ruhu incelmeye müsait olarak yaratılmıştır. İnsanın ruhi mertebeleri esfeli sâfilinden alayı illiyyîne kadardır. Ruhun melekûtiyet kazanması da nüve halinde insanda vardır ve işte bu vehbidir. Sonra herkes kendi gayretiyle bu nüveyi kuvveden fiile çıkarabilir. Bu da kesbîdir…"

"Rüyaların bazısı da irşad mahiyetindedir. İçtihatlarıyla yanlışa gidenleri Cenab-ı Hakk bu şekilde ikaz eder."[90]

---

[89] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla I*, ,3. Baskı 1995, s. 113-114.

[90] *Age*, s. 234.

6. Ezoterik Yolculuğun Sonu: Bireyin Grup Kimliği Kazanma Süreci

Bir ideoloji, grup üyelerinin abone olduğu toplu bir inanç sistemidir. Grup (gerçek veya hayali), tehdit altında olduğunda, grubun savunmasını zafer ve saygı ile ödüllendirilen en önemli görev olarak tanımlar. Grubun devam etmesi ve refahı genelde grup üyelerinin en kutsal değerleri arasındadır. Grubun her yolla korunması, bunun için fedakârlıktan kaçınmama, adanma ve kurban aidiyetinin en koyu şeklidir.

FETÖ lideri dinin ümit-korku, ödül-ceza ile ilgili olan anlatılarını, adanmış Peygamber ve sahabe hayatları gibi moral-motivasyon sağlayan ve kendini feda eden kültürel ruhunu üreten mekanizmalarını kullanarak örgüt mensuplarının grup aidiyeti ve kimliğini sıkılaştırmak istemektedir. Kozmik savaş ve kötülük ile mensuplarını konsolide etmeyi amaçlayan örgüt lideri vaat edilen gelecekle de örgütten ayrılmamayı garanti etmek ister. Bu nedenle örgütün geleceğinin tanrısal bir takdir tarafından belirlendiğini söylemekten çekinmez:

> *"İslami hizmetler adına ortaya konan sa'y u gayretler neticesinde meydana gelen duruma baktığımızda görülen o ki, bu işler, ne fertlerin ne de cemaatlerin işi olabilir! Evet, bütün işlerin arkasında; hakiki müessir ve müsebbibü'l-esbâb olan Cenâb-ı Hakk vardır."*[91]

Bu nedenle örgütte katılma, örgüt kimliğini kabul etme bireyin önceki kimliğinden tamamen sıyrılarak yeni bir kimlik kazanması, kendini grup kimliğine teslim etmesi, onunla bütünleşmesi, akli ve zihni tüm yetilerini grup aidiyeti için hazır hale getirmesi anlamını taşır. Bunu örgüt lideri şöyle izah eder: *"Cemaat olma, kolektif şuura ulaşmakla elde edilir. Kolektif şuur, ferdi kendi yapısı, içinde eritir ve onu çok buudlarından bir*

---

[91] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 3,* 2. Baskı, İstanbul 1997, s.82-83.

buud haline getirir ve artık orada mutlak ferd yoktur, cemaat vardır. Ferd cemaatleşmiş, cemaat de adetâ tek bir ferd olmuştur." [92]

FETÖ lideri, grup içinde yer alan ve gruba hizmet eden bireyi dini sembol ve sıfatlarla kutsamakta ve yüceltmektedir. Adeta kutsal kilisenin havarileri gibi onlara Tanrı adına payeler dağıtmaktadır: *"Bizim bütün düşünce ve davranışlarımızda hizmet gemisinin yürümesi hedeflenmeli."* [93] ve *"Günümüzde sadece hizmet düşüncesiyle oturup kalkan, gözlerini onunla açıp onunla kapayan ve başka hiçbir şey düşünmeyen nefer, başka dönemlerin şahlarından, meliklerinden, hatta veli, kutub ve gavslarından daha hayırlıdır."* [94]

Cemaat yalnızca grup kimliği ve dayanışma yapısı olarak işlev görmez, aynı zamanda birbirine bağlı cemaatler bir ağla iletişim ağı kurmuş olurlar. Dini bir organizasyonun desteklediği çatışma hâlindeki bir gruba, örgütün iletişim imkânları da açılmış olur. Kilise, cami, sinagog veya tapınakların oluşturduğu ağ örgüt üyelerine bilgi aktarmayı kolaylaştırır.[95] Bu sayede gerekli örgütsel yapı ve personel desteğini sağlama kapasitesine sahip olan dini organizasyonlar çatışmanın geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Birçok sosyal örgütün bunu sağlaması mümkündür ama daha güçlü bir ahlaki meşruiyet sağlama potansiyeli, dini örgütlere ayrı bir önem katmaktadır. Onların hareketi onaylaması, yeni üyelerin temininde ve yönlendirilmesinde etkilidir.[96]

Bu bağlamda FETÖ örgütünün cemaatten kastı, aslında büyük bir ağla birbirine hiyerarşik olarak bağlı bir network inşa

---

[92] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 1,* 5. Baskı, İstanbul 1996, s.171-72

[93] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2,* 2. Baskı, ty, s.345

[94] M. Fethullah Gülen, *Prizma 1*, 3. Baskı, İstanbul 1996, s.220

[95] Susanna Pearce, "Religious Sources of Violence", James J.F. Foreset (Ed.), *The Making of A Terrorist: Recruitment, Traning and Root Causes, Wesport, Praeger Security International,* 2006, s. 118.

[96] Ssanna Pearce, age, s. 118.

etmeye çalışmaktır. Bu örgütlenme modeli üzüm salkımı denilen hücre yapılanması ile yatay hiyerarşide yalnızca bir üstün tanındığı ve onun emirlerinin yerine getirildiği kozmik bir cemaattir. Bu yapı daha çok askeri terminoloji ile tasvir edilir piramidin üstünde *Başyüceler* denilen özel bir lider kadrosu bulunur. Bu kadronun verdiği kararlar asla sorgulanamaz:

> *"Hayır, meşveret, işlerin düşünce planında ele alınması, fizibilitenin yapılması demektir. Bunlar çok önemli şeylerdir ve katiyen toy dimağların, tecrübesi ve bilgi birikimi olmayan insanların yapacağı şey değildir. Öyleyse hamle öncesi bu işlerin planlanması, uygulamadan geri olmadığı gibi, ileridir bile denebilir. Hatta hareket planında bir işi gerçekleştirenlerin yaptıkları şeyler; başyücelerin ortaya koyduğu stratejiler, fizibiliteler, plan ve projeler yanında çok sönük kalabilir. Mesela, savaş esnasında orgeneraller, korgeneraller çok iyi savaşçı olmalarına rağmen, silahı eline alıp savaşmazlar. Cephe gerisinde kalıp askerî stratejiler üretirler, onların verdikleri kararlarla bir savaşın, binlerce askerin hatta bir milletin, bir devletin kaderi belirlenir. Dolayısıyla, bu komutanlar kadrosunun, yapageldikleri işler hafife alınamaz."* [97]

Grup aidiyeti, kült hareketlerinde cemaatin kozmik bir misyonla görevlendirildiği gibi moral bir değere bağlanmasıyla daha katılaşır. Birey kendi kimliğinden sıyrılarak âdete kozmik görevin yerine getirildiği bir robota dönüşür. Gülen vaazlarında bu nedenle sıklıkla kendi cemaatinin Allah tarafından himaye edildiği, Hz. Peygamber tarafından sürekli gözetildiği algısının altını çizer. Böylece cemaat misyonunu yerine getirmek ilahi bir görevi yerine getirmek olarak kabul görür. Bu aslında bireyin radikalleşmesi sürecinin tamamlanma aşamasıdır:

---

[97] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 3*, 2. Baskı, İstanbul 1997, s.120-121

"Hak yolunda olunduğunun manen teyidi sayılabilecek bir emare olarak ifade etmek isterim ki; bu istikamette yürürken, şimdiye kadar yüzlerce, belki binlerce bazen rüyada bazen de yakazaten Efendimiz (aleyhissalatüvesselam) müşahede edilmiş ve onun müjdesine mazhar olunmuştur… Birçok vesile ile bu kimseler için Efendimiz: "Korkmayın biz sizin arkanızdayız, ben bu hizmette sizin arkanızdayım" demiştir."[98]

Bu pasaj, FETÖ örgütünün üyelerinin nasıl körü körüne ona itaat ettiğini ve canları pahasına emirlerini yerine getirdiklerini açıklıyor. Çünkü onlar Tanrı'nın mutlak planı adına çalıştıklarına inanmışlardı.

---

[98] M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi 13*, İstanbul 2014. s. 170.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Grup Kimliğinin İnşasında Siyah ve Beyaz Düalitesi

1. Grup Kimliğinin İnşasında Siyah ve Beyaz Düalitesi

Düalite ikilik demektir buna karşılık her ikilik her zaman çatışma barındırmaz. İkilik ve zıtlıkların çatışmacı bir doğaya ait olduğu iddiası genelde gnostik ve ezoterik inançların en temel özelliğidir. Gnostik akli bilgiyi inkar eden sezgi ve ilhamla elde edilen bilgiyi temel alan inanç ve akımlar için kullanılan bir isimlendirmedir. Ezoterik ise ilham ve sezgi ile elde edilen bilginin yalnızca seçilmiş bazı kimselere verildiğini ve bu sırrın bir bağlanma ve eğitimle müritlerine akarılabileceğine inanan gizli örgütlenmeler için kullanılır.

Bu bağlamda çoğu gnostik ve ezoterik öğretilerin bir düalite içerdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca düalist öğretiler genelde bu ikil ilkelerin uzlaşmaz bir zıtlık içerdiğini varsayarlar. Dini bir fenomen olarak düalizm, ikilik ve karşıtlık anlamıyla çok daha özel bir anlam taşır. Bu nedenle her ikillik ya da karşıtlık (polarity) bir nedensellik içermediği sürece düalist kabul edilemez. Her tür zıt çiftler (kadın-erkek, sağ-sol, karanlık-ışık, iyi-kötü vb.) onların zıtlığı vurgulansa bile düalist olarak damgalanamaz. Bunlar ancak kozmosun ilkeleri ve nedenleri ile onun kurucu unsurları olarak anlaşılıyorsa düalist olabilir. Çatışma yalnızca doğanın en temel unsuru değildir, çatışma aslında sosyal düzenin de en temel karakteristiği olarak kabul edilir.

Ezoterik inançlar her yerde tanrıların, şeytanların, meleklerin, ruhların dünyası olan göksel âlem ile buna karşılık diğer yanda yeryüzünden oluşan fizik âlem arasında uzlaşmaz bir zıtlık kabul eder. Bunun doğal bir sonucu olarak da yeryüzü iyi ile kötünün, hak ile batılın bitmek bilmez bir savaş alanı

olarak görülür. Kozmos'u gök ve yer, iyi-kötü, ışık-karanlık şeklinde oluşmuş bir bütünlük olarak ele alırsak ve bunların birbiriyle asla kabili telif olmayan, temelli ayrı özden "şey"ler olduklarını kabul edersek, bu bizi kozmosun temel karakterinin bir düalite olduğu fikrine götürür.

FETÖ'cü yapılanmada düalist karakter oldukça belirgindir. Gülen'in düşünce dünyasında bütün kozmik ve sosyal fenomenler düalist bir çerçevede izah edilir. Işık ve karanlık şeklindeki bu iki ilke bir hüküm olarak bütün fenomenlere yüklenir. Artık ışık, salt iyilik ve bunun tam karşısında konumlandırılmış olan karanlık da salt kötülük demektir. Bütün varlık sistemi, bu iki ezeli-ebedi barışmaz düalist zıddın bitmeyen mücadele alanıdır. Bu yüzden 'Işık Evleri' iyiliği onun karşısında yer alan hasım cephesi ise karanlığı sembolize eder. Ayrıca *Terör Yönetimi Teorisi* (Terror Management Theory) bize kendisini grupla özdeşleştiren kimselerin gruba yapılan saldırıya daha büyük grup bağlılığı ile cevap verdiğini ve grubun kendisini tehdit edenlere karşı şiddet kullanmasına olan desteğini de arttırdığını göstermiştir.[99] Dolayısıyla Gülen örgütünde örülen geniş grup kimliği steril, güvenli bir alan yaratırken dışarıyı sürekli düşmanlaştırarak iç dayanışmayı artırmayı başarmıştır.

Gizli siyasi şiddet stratejisi olan örgütler, doğrudan meydan okumak için yeterli kamu desteğine ve yeterli askeri kaynağa sahip değilseler uzunca bir süre mayalanma yolunu tercih ederler. Bu dönemde kullanılan dil gayet müşfik, dostane ve insanlarla ilişkiler ise sıcak ve samimidir. Gülen'in bu söylemi 1990'lar sonrası dönemlerdeki eserlerinde açıkça görünür:

---

[99] Clark McCauley and Sophia Moskalenko, *agm,* s. 208.

"O hâlde, gelin Allah aşkına; şu İslâm ve Kur'ân yolunda, hem de her seviyede insana çok ciddî ihtiyaç duyulduğu bir dönemde, aynı çizgiyi paylaştığımız insanların, kusurlarını araştırmayalım.. kimsenin aleyhinde konuşmayalım ve konuşturmayalım. Daha önceleri defaatle ifade edildiği gibi kendi nefsimize karşı bir savcı, başkalarına karşı da bir avukat gibi davranalım... Bu mülâhazadan hareketle hepimiz kendi kendimize: "Sen kendini gaflete salmış hainin tekisin.. günde 7 saat uyumadan evden çıkmayan bir tenperversin.. sen, bedeninin esiri ve cesedinin kulu kölesisin." Evet, böyle demeli ve başkalarını hep melek gibi görmeliyiz."[100]

Yine bugün yaptığı meşhur bedduası ile tanıdığımız Gülen o yıllarda düşüncesinde kimseye bedduaya yer olmadığını iddia etmektedir:

"Şahsen bana; "Şayet beddua edersen, sana kötülük yaptıklarından dolayı Allah bunların kökünü kazıyıp perişan edecek ve bütün düşmanların hazan yemiş yapraklar gibi solup gidecekler. Fakat affedersen Halid b. Velidler, Amr b. Âslar ve Osman b. Talhalar gibi Müslüman olacak ve din-i mübin-i İslâm'a ileride hizmet edecekler." dense, seve seve ikinci şıkkı, yani bir gün onlarla el ele tutuşup sıratı geçmeyi ve – inşâallah – Cennet'e onlarla beraber girmeyi tercih ederim. (…) Hâsılı, şöyle böyle bizim dünyamızda bedduaya yer yoktur!"[101]

Fakat aşağıda görüleceği gibi bu, Gülen'in yalnızca bir yüzüdür. Bu yüzden özellikle etraflarına topladıkları toplum nezdinde güvenilir, otorite sahibi, meşhur kişi veya kamu görevlilerince çevrelerine adeta bir zırh örerler. Bu sayede hem eleştirilerden kurtulur hem de niyetlerini gizlemeyi başarırlar. *Abant Platformu, Türkçe Olimpiyatları, Kimse Yok Mu*

---

[100] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 3*, İstanbul, 2011, s. 70.

[101] M. Fethullah Gülen, *Prizma 2*, İstanbul, 2011, s. 94.

Derneği yardım kampanyaları bu tür faaliyetlere örnek olarak verilebilir. Radikal örgütlerin sivil alanda yayılmaları çokça karşılaşılan bir durumdur.

Yine örgüt elemanlarının istihdamı, karşılaşılacak sert mücadelelere karşı dayanıklılığın artırılması için moral desteğin ne kadar önemli olduğu terör çalışmalarında ortaya konmuştur. Aşırı şiddete başvursalar bile sonuçta bu şiddeti meşrulaştıracak ve kendilerini erdemli bir davranışla niteleyecek moral bir değere başvurmaları gerekmektedir.[102] Bu hem örgüt elemanlarının öz saygılarını kaybetmemelerini sağlayacaktır hem de elemanların birbirlerine karşı tutumlarında, örgüt içindeki ahlaki değerlerde bir aşınmaya engel olacaktır. Yapılan eylem kötü olduğu için değil, varlıklar kutsal amaca hizmet ettiği için iyi ve doğrudur, anlayışının yerleşmesi zorunlu gözükmektedir. FETÖ bu nedenle örgütün misyonunu "hizmet" moduyla tanımlar. Ona göre bu örgütün misyonunu temsil eden hizmet hareketi kendisine değil, Allah Resulü'ne aittir:

> *"Bu hizmet mebde itibarıyla, tamamen Allah Resûlü'ne aittir. Mânâ açısından ele alınınca da 20. asırda Efendimiz'in izdüşümü olarak, kuvve-i kudsiye sahibi bir zat zuhur etmiş ve bu misyonu o yüklenmiştir. "Kitap", "Sünnet" diyen ve "hikmet"e râm olan bu zat, Hakikat-i Ahmediye'yi (sallallâhu aleyhi ve sellem) temsil yolunda hayatını aslına göre düzenlemiş, sonra da Allah'ın inayetiyle o yolda yürümüş ve neticede hiçbir şeyi de kendinden bilmemiştir."*[103]

---

[102] Martha Crenshaw, "Thoughts on Relating Terrorism to Historical Contexts," in M. Crenshaw, ed., *Terrorism in Context* , University Park: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 15.

[103] Gülen, *Prizma 1*, s. 33.

Kimlik, bir kurguya veya tarihsel olarak oluşturulmuş, inşa edilmiş bir temsiller sistemine dayanır. Asıl mesele, kimliklerin nasıl, kim tarafından ve ne için inşa edildiği olgusudur. Burada FETÖ hizmet hareketine ilahi bir misyon çizerek bu hareketin ilahi bir el tarafından oluşturulduğu izlenimi yaratmak istemiştir. Örgüte çizdiği bu misyonla aynı zamanda örgütün tüm eylemlerini de ahlaki bir ilke tarafından meşrulaştırmış olmaktadır. Öyle ki hizmette yer almış bireylere cennet bile vaad etmekten geri kalmaz.

"Allah bu kudsi davaya gönül veren insanlara öylesine hizmetler gördürmüştür ki, zannediyorum bu iş takılıp bir yerde kalsa ve daha başka hiçbir şey yapılmasa, bu hayırlı hizmetlerle milyonlarca insan cennete girebilir." [104]

Sık sık kullandığı *hizmet erleri* ifadesi ister istemez Gülen örgütünün sosyal kimliğini anlamak açısından şu soruya sormamızı zorunlu kılıyor: Kimdir bunlar?

"Çehrelerinde evliya, asfiya ve enbiyânın boyası, ruhlarında alev alev ebediyet humması, uğradıkları her yere mesîhî bir ruhla peygamberlerin sevgi, aşk ve muştularını götürüyor ve dört bir yanda tarihin bin senelik ruh ve mânâsını seslendiriyorlar. Ellerinde yeni bir hikmet mâyesi, gönüllerinde Hakikat-ı Ahmediye humması, birkaç asırdan beri bizimle beraber bütün insanlığın da üstünü örten ve her yerde insanî duyarlılığı felç eden cehalet, gaflet, bağnazlık ve aymazlık perdelerini parçalayıp, rahmetle hakikatin buluşacağı noktaya doğru uzanan yollara su serpip ikbalimize akan hâdiselerin cereyânını kolaylaştırmaya çalışıyorlar."[105]

---

[104] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 3*, 2. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul 1997, s.125

[105] M. Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil 7*, İstanbul, 2011, s. 72.

Gülen'in örgütün sosyal kimliğini tanımlarken sık sık ilahi, aşkın referanslar kullanması, bu kimliğe sahip olanları evliya, peygamber, Mesih ve Allah Resulü'nün manevi temsilcisi olarak nitelemesi ve grubun ilahi bir misyonla görevlendirildiğini iddia etmesi ister istemez kendisi dışındakileri ötekileştirecektir. Çünkü bu misyona karşı olanlar ya da onu eleştirenler ilahi bir plana karşı çıkmış olacaktır. FETÖ liderine göre, grubun dışarısındaki herkes bu hizmete karşıdır ve bu hizmeti engellemek için çalışmaktadır. Grubun dışı kötülüklerle ve düşmanlıklarla doludur. Bu yüzden grup üyeleri sosyal kimliklerine sıkı sıkı sarılmak zorundadır. Bir grubun kendisini ve ötekileri grup-içi ve grup-dışı olarak kategorizasyonu, bireyleri aslında edilgen hale getirmekte ve onları sosyal kimlik potasında eriterek grup içi görevlerini yerine getiren prototipler haline dönüştürmektedir. Ayrıca bireyin içinde yer aldığı grup ile karşılaştırdığı dış gruplar arasında yaptığı sosyal ayrımlar önemlidir. 'Biz'e benzemeyen, 'biz'in yaşadığı gibi yaşamayan, hayatı 'biz'den farklı gören ve dünyayı, olayları 'biz'den farklı değerlendiren, kültürel olarak 'biz'in uzağında bulunan toplulukları nasıl gördüğümüz, diğer bir deyişle "ötekini" nasıl tanımladığımız, onunla aramıza koyduğumuz mesafe hem grup-içi kimliğin tanımı hem de grup-dışı ile olan ilişkilerimiz açısından oldukça önemlidir. FETÖ lideri kendi gibi olmayana karşı oldukça sert ve katıdır. Hatta yer yer onu şeytanlaştırmaktan da geri durmamaktadır. FETÖ için iki 'öteki' vardır birisi içeride, milli olana düşman kesimlerdir. Bu özellikle onun erken dönem eserlerinde ve söyleminde ortaya çıkan ötekidir. Diğeri ise dışarıdaki 'öteki'dir. Yani Batı'dır.

2. Yakın Öteki: Cumhuriyet ve Kadın

FETÖ liderinin tarih okumasına göre, geçmiş ilk üç bazen de beş asırdan itibaren sürekli kötüye doğru gitmektedir. Söz gelimi *Fkm Sohbetleri İslam Dünyasının Dirilişi* adlı ses kasetinin. 1.26. saniyesinden sonra İslam dünyasının Gazali'den itibaren çökmeye başladığı şeklindeki oryantalist tezi dile getirir. Bu çöküş Nizamiye ile birlikte sürekli kötüye doğru gitmektedir. DAEŞ terör örgütü ve radikal selefi hareketlerde gördüğümüz bu tarih algısına göre zaman "altın bir çağ" denilen o asra geri götürüldüğünde zafer kazanılmış olacaktır.

"İslam insan unsuru olan bu madeni ele alır. Yoğurur; olgunlaştırır; som altın hâline getirir. Sahabi böyle som altın hâline gelmişti. Sonraları, değer ve ayar düşmeye başladı. 22 ayar, derken 21, 20, 18, 17, 15... Yirminci asırda Müslümanlar arasında 1 ayara kadar düşenler de oldu. Evet bu asır, o kadar cürufu, züyufu fazlalaşmış bir asır!"[106]

Modern düşünürlerin karşı karşıya kaldıkları tüm krizleri, geçmişte yaşanmış bir kırılmayla açıklama çabaları Gazali'yi sürekli olarak bu kırılma noktasının en belirleyici düşünürü olarak göstermelerine yol açmıştır. *Kırılma modeli* olarak adlandırabileceğimiz bu okumada İslam düşünce geleneğinin sürekli dönüşerek tekâmül ettiği göz ardı edilerek, onda sapmalar ve kırılmalar arama çabası çoğu kez Gazali'nin üzerinde yoğunlaşılmasına neden olmuştur. Sözgelimi Joseph Schacht görüşü şöyledir;

On birinci yüzyılın başlarından itibaren, Müslümanların düşün hayatında genel bir durgunluğu fark ediyoruz. Bu aynı zamanda Müslümanların yazın hayatı için de doğrudur.

---

[106] M. Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler 1*, 16. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul 1998, s.71

Bu nedenle, İslam hukuku ve kelam alanlarının her ikisinden birindeki durgunluk için herhangi bir neden aramak, bizim için anlamsız olacaktır.[107]

Bu belirli dönemden sonra bir durgunluk yaşandığı genel bir uzlaşım göstermektedir. Montgomery Watt ise Gazali (1058-1111) sonrası, özellikle 1258'de Bağdat'ın Moğollarca istilasından sonra, kelam ve felsefenin durağanlaştığı ya da rasyonel düşünce hayatında çok az bir ilerleme olduğuna işaret eder. 13. yüzyıldan 19. yüzyılın sonlarına kadar kelam ve felsefi düşüncede hacimce bir artış olsa da kesinlikle nitelikte bir düşüş yaşanmıştır.[108] Gazali kimi zaman felsefeye vurduğu öldürücü darbe kimi zaman da Eş'ariliği devletin resmi ideolojisi haline getirerek İslam düşüncesinin gerilemesinin en büyük müsebbibi olarak görülmüştür.[109] Hatta bazen içtihat kapısının kapanmasında bu dogmalaştırma eğiliminin önemli bir payı olduğu ileri sürülmüştür.[110] Oysa içtihat kapısının kapanması ve İslam hukukunda taklit döneminin başlaması hem Batılı hem de çağdaş Müslüman düşünürlerce 10. yüzyıl olarak kabul edilmektedir.[111] Ayrıca Hallaq bu konuda yazdığı iki makalede, içtihat kapısının ne teoride ne de pratikte kapanmamış olduğunu, bu sürecin *usul ilminde* devam ettiği-

[107] Joseph Schacht, "Theology and Law in Islam," in Theology and Law in Islam, ed. G. E. von Grunebaum, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1971, s.. 22.

[108] W. Montgomery Watt, İslâm'i Tetkikler İslam felsefesi ve Kelâmı, çev. Süleyman Ateş, Ankara, 1968, s. 133.; H. A. R. Gibb, Modern Trends in Islam, Chicago: Chicago University Press, 1947) ss. 1-38.

[109] İlhami Güler, "Kutsallık ve Dini metinlerin Dogmalaştırılması", *Sabit Din Dinamik Şeriat,* Ankara, 2002, s. 78.

[110] İlhami Güler, *age.,* s. 81.

[111] Bkz. Osman Taştan, "İçtihad Sorunu Üzerine Bir Literatür İncelemesi", İslamiyât, I (1998), sayı: 3, s. 75-77.

ni açıkça ortaya koymuş ve bu konudaki tezleri tekzip etmiştir.[112]

Modernizmle karşılaşmadan bu yana Müslüman entelektüeller anlamlı buldukları *Nerede hata yaptık?* sorusuna öyle sarıldılar ki bu hatanın tarihsel kesitlerini belirlemek adına *kırılma modeline* uygun olarak İslam düşünce tarihini yeniden inşa ettiler. Bazen geleneği ve geçmişi sırtlarından atmaları gereken bir ölü ağırlığı olarak gördüklerinden ondaki hastalıkları tespit etmeye çalıştılar. Bazen de geçmişte yaşanmış sapmaları tespit ederek, tarihin altın çağına, asr-ı saadete, sıfır noktasına geri dönebileceklerini tahayyül ettiler. Oysa geçmiş asla ölü değildir. Hatta geçmiş bile değildir. Ünlü Siyaset felsefecisi Arendt'in dediği gibi, asıl trajedi onu miras alacak ve sorgulayacak, hakkında düşünecek ve hatırlayacak hiçbir insanın bulunmadığında başlar.[113] Oysa geleneğe karşı yürütülen bu çaba en iyi "sıçrama, döndürme ve kavramları ayakları üzerine dikme" gibi imgeler ve teşbihler ile tarif olunabilecek bir zihinsel işlemle başarıya ulaşabilirdi ancak.[114] *Eylemin sadece yaşayanlar nazarında bir değeri ve ancak ölüler için bir anlamı vardır; eylemi tamamına erdirecek olanlar ancak onu miras alıp sorun edecek insanlardır.* [115] Doğal olarak, çağdaş düşünürler için *kırılma modeli* hem gelenekten gelen ağır sorumluluğun bir kaçış alanı hem de yeniye karşı duyulan ağır mağlubiyetin rasyonelleştirilmesinin bir aracı olarak kabul edilebilir. Sözde geleneksel düşünce temsilcileri için ise, bu model asr-ı saa-

[112] Wael B. Hallaq, "Was the Gate of Ijtihad Closed?", *International Journal of Middle East Studies,* c. 16, sayı: 1, (1984), s. 4 vd.; "On the Origins of Controversy about Existence of Mujtahids and the Gate of Ijtihad, *Studia Islamica,* (1986: 63), ss. 129-141; Osman Taştan, *agm,* s. 78 vd.

[113] Hannah Arendt, *Geçmiş ve Gelecek Arasında,*çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, 1996, s. 17.

[114] *Age., s.* 54.

[115] *Age.,* s. 16.

detten sonra her şeyin zaten kötüye doğru evrileceği, kendine dönen zaman modeli, anlayışıyla uyuşmaktadır. Oysa tarihsel olaylar bu kırılma modeline ne kadar uymaktadır? Fernand Braudel İslam düşüncesinin çöküşü tezine şu itirazları getirir;

İslam'ın muhteşem zirvesi Milattan *sonra sekiz ile on ikinci yüzyıldı. Herkes bunu kabul eder. Fakat onun çöküşü ne zaman başladı? Kesin çöküşünü on* üçüncü yüzyıldan sonra tarihlemek sık olarak ifade edilir. *Fakat, bu iki farklı şeyi birbirine karıştırmak olur; Bir hükümranlığın sonu ve bir medeniyetin sonu.*[116]

> *Muhtemelen ölümlülerin kısa süreli canlılıkları, sınırlı, bir çağın kısa ömürlü yaratıları ve kısa vadede ekonomik zaferleri ve sosyal tecrübeleri vardır. Fakat onların temelleri kalıcıdır. Onlar yok edilemez. Aksine düşünülebilenden daha uzun süre dayanırlar. Onlar muhtemel bir ölüme bir yıl karşı korlar. Onların muazzam cüsseleri yüzyılların tekdüze vuruşlarıyla yok olmaz.*[117]

FETÖ liderine göre de şu anda yaşanan çağ adeta kötülüğün her alanda zirve yaptığı bir zamana delalet etmektedir. Bu "an"a ve yakın ötekisine şöyle seslenir:

> *"Ah şanlı, tâlih'siz; muhteşem, bahtsız ülkem! Bir zamanlar "Hürriyet, müsâvaat, adalet" teranesini dilinden düşürmeyenlerin elinde hırpalanıp durdun. Bir başka zaman yabancılarla el ele, omuz omuza milleti bölüp ülkeyi sağa sola peşkeş çeken karbonarilerin maceralarıyla.. bir diğer zaman da hasım dünyanın bütün nefret ve tiksintilerine rağmen, ille de onunla zifafa koşan kimliksiz bir güruhun hevâ ve hevesleriyle."*[118]

---

[116] Fernand Braudel, A History of Civilizations, çev. Richard Mayne, New York: Allen Lane, The Penguin Press, 1994, s. 69.

[117] Fernand Braudel, The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, çev. Sian Reynolds,New York: Harper Colophon Books, 1966, II, ss. 775-776.

[118] M. Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil 3*, İstanbul, 2011, s. 66.

FETÖ liderine göre kendi hareketi çıkana kadar Türkiye'de milli, muhafazakâr dindar insanlar horlanmış, ötekileştirilmiş, zulüm ve baskı görmüştür. Ona göre:

"Tabiî bu arada, geçmişine saygılı, yarınını kavrama peşinde ve çağıyla hesaplaşmaya hazırlanan aydınlık ruhları, "beşinci kol", "mürteci" gibi yaftalarla karalayıp toplum dışı bırakmayı, ürkütüp kaçırmayı ve sahip çıktıkları cihanpaha değerlere taraftar olmanın ayıp olduğu hissini uyandırarak, koskoca bir tarihî mirası hamisiz, müdafisiz bırakmayı da ihmal etmezler."[119]

Katı laik uygulamaların ve Türkiye'de yaşanan kimlik çatışmalarının çok iyi farkında olan örgüt lideri bu çatışmaların açtığı çatlakları kendi kurduğu yeni cemaat kimliği ile doldurmaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Vamık Volkan'ın dikkat çektiği örselenmiş gruplarda, savunmaya yönelik ve ötekini yok etmeye yönelik kimlik oluşturma boyutunun bir yönüyle karşı karşıyayız aslında. Toplumlar tarihlerinin hızlı değişim anlarında belli 'örselenme'lere uğrarlar ve bunlar ilginç toplumsal yapılanmalara ve değişimlere yol açar. Türkiye toplumunda aslında yaşanan darbeler, katı laik-laik olmayan çatışmaları bu tür örselenmeler yaratmıştır. Volkan'a göre örselenmeler kuşaklar sonra bile bir grubun oluşmasında yeniden ortaya çıkabilir. Olmadık bir çatışmanın gerçek nedenine dönüşebilir. Volkan'ın "zaman çökmesi" olarak adlandırdığı bu süreçte seçilmiş örselenme daha dün olmuş gibi yaşanır. "Geçmişe ilişkin duygular, algılar ve beklentiler, güncel olaylar ve düşmanlarla ilgili olanlara büyük oranda karışır ve bu da akıl dışı politik kararlar almaya ve yıkıcı davranışlara yol açar." Karşılıklı çatışanlar ayrı ayrı örselenmelerin tesiri altındaysalar "bitmeyen savaş"ın unutul-

---

[119] M. Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil 3*, İstanbul, 2011, s. 66.

maz temsilcileri olarak akıl dışılıklar üretmeye devam ederler.[120] Liderler grup kimliklerini inşa etmek için toplumlarca içselleştirilmiş olan, "örselenmeler" den kaynaklanan psikolojik genleri manipüle eder, abartır ve parlatabilirler. Böylece toplumdaki örselenmiş kitleleri harekete geçirerek gruba olan eğilimi artırırlar ve insanların grupla birlikte hareket etmeleri için onları seferber ederler. Grup kimliğini sıkılaştırmak için örselenmeye yol açan olaylar kısmen veya tamamen ortadan kalksa ve ortam daha memnuniyet verici gelişmelere uygun olsa bile var olan hoşnutsuzlukların sürekli canlı tutulması sağlanır. Bu aynı zamanda cemaatin varoluş sebebinin de devam etmesini ve cemaatin dağılmamasını sağlar. Bunun için sürekli cemaatin korunması ve cemaat birliği yüceltilir. Daha da önemlisi, bir toplum üzerindeki stres ne kadar çok artarsa insanlar büyük grup kimliğine o kadar çok bağlanırlar.[121]

"Zira fitneler birer düşman ordusu gibi üzerimize gelirken, fert olarak onlara mukabelemiz gayet güçtür, hatta imkânsızdır. Ve unutmamalıdır ki; "Cenâb-ı Hakk'ın rahmeti daima gönül birliği yapmış toplumla beraberdir."[122]

Yukarıdaki ifadeler açıkça bireyin kendisini grup kimliğine ve misyonuna adamasını yüceltir ve över. Bazen bunu yapmak için tasavvufun kavramlarına başvurarak bireyin kendini grup adına adamasını ve fedakârlığı erdemli bir davranış haline getirir:

"Celvet; sâlikin kendine ait şeylerden sıyrılıp, ilâhî sıfatların bir mazhar-ı tâmmı ve esmâ-i Sübhâniye'nin de bir mir'ât-ı mücellâsı olarak bütün müktesebât ve mevhibeleriyle kendisi-

---

[120] Vamık D. Volkan, *Körü Körüne İnanç*, çev: Özgür Karaçam, İstanbul. 2005, s.70.

[121] Vamık D. Volkan, *İntihar Bombacısı*, , s. 5.

[122] M. Fethulah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler 3*,İstanbul, 2011, s. 66.

ni hizmete adayıp, hayatını başkalarının ebedî mutluluğuna bağlamanın bir başka unvanıdır."[123]

Bu bağlamda Gülen örgütü ve benzeri mutlakçı yapılar dünyayı ya hep ya hiç tarzı "siyah-beyaz" düşünce yapısıyla okurlar ve kendilerini de dünyayı da bölerler. Bunu yapmalarının ilkel kaygılara karşı koruyucu bir işlevi vardır. " Kendi varlığını ya hep bir ötekine 'göre' ya da ötekine 'rağmen' kurar. Ötekileri, kendi başlarına farklı bireyler olarak görmek yerine ya kendini mutlu eden bağımlı tarzda ilişkileri olduğu 'iyiler' ya da kendini mutluluktan mahrum eden düşmanlar ya da 'kötüler' olarak görür.[124] Gülen örgütü için bu yakın öteki bazen de kadın olur. Grup elemanlarını özellikle kadına karşı sürekli uyarır. Hoşgörü timsali FETÖ liderinin kadın hakkında söyledikleri ve kadına yönelik nefret söylemi gerçekten tam bir akıl tutulmasıdır. Tarihi kadın üzerinden yeniden kurar:

"Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, kadın fitnesidir" buyurmuştur. Başka bir hadiste, "Ümmetim için kadından daha büyük bir fitne bırakıldığını hatırlamıyorum." demiştir. Kadın fitnesi, pek çok geçmiş milletleri hâk ile yeksan etmiştir. Evet, pek çok eski cemaat ve milletler kadın yüzünden mahv u perişan olmuştur. Roma ve Bizans şehvet ve şehevanî duygular altında kalarak ezildi. O güzelim Endülüs de öyle.. el-Hamra sarayının hamamlarındaki utanç verici resimleri gören hemen herkes bunu kabul eder zannediyorum."[125]

Doğru tarihin tüm ağırlığını, imparatorlukların yıkılış ve çöküşünü hatta Endülüs'ü bile yıkan süreci kadın üzerinden

---

[123] M. Fethullah Gülen, *Kalbin Zümrüt Tepeleri 2*, İstanbul, 2011, s. 25.

[124] Murat Beyazyüz-F. Sevinç – Göral Alkan-Erol Göka, "Fundemantalizm Psiklojisi", *Avrasya Dosyası*, cilt 13, sayı:7, 2013, s. 369.

[125] M. Fethullah Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler 4*, İstanbul, 2011, s. 152.

okumak, yalnız bir tarih anlayışını değil aynı zamanda kadına yönelik nasıl bir nefret ve şiddet duygusu taşıdığını da gösterir. Kadın bedeni üzerinden tahakküm kurmak hem seküler hem de dini ideolojiler için her zaman tercih edilen bir yol olmuştur. Kadına 'başın açık okumak zorundasın' diyen katı laik uygulamalar da 'kadının görevi evinde oturmaktır' diyen dini ideolojiler de kadın üzerinden tahakküm kurmak yolunu seçmiştir. Aslında ikisi de kadını tanımlayarak toplumda kendi ideolojilerinin sınırlarını çizmektedirler. Bu açıdan Gülen için de kadın her zaman toplumsal tahakkümün en önemli araçlarından biri olmuştur. Bu nedenle gençleri sık sık sokağa çıkmama konusunda uyarmaktadır. *Canı sıkılan sokağa mı çıkmalı? Ne kadar çarpık bir anlayış! Şeytanın rahatlıkla içeriye sızıp çalışabileceği bir gedik... Can sıkıntısını sokakta geçireceğini sanan insan, yağmurdan kaçarken doluya tutulan gibi olur*[126]. Hatta öyle ki sokakta sırf bir kadına baktı diye, harçlığını sadaka olarak verip tövbe eden gençlerin olduğundan övgüyle bahsetmektedir. [127]

Yine bir başka eserinde de üç çeşit kadından bahseder: *"Üç çeşit kadın vardır: Sokak kadını, zevk kadını, ev ve hizmet kadını. Hafifmeşreb sokak kadını çamura düşmüş bir cevhere benzer, zevk kadını gözbağcı iblislere, ev ve hizmet kadını ise sonsuzluk soluklayan Cennet hurilerine."* [128]

Böylece hizmet kadınına oldukça üstün bir paye verirken diğerlerini aşağılamayı ihmal etmez. Örselenmenin olumsuz tesirlerini yok etmenin, hoşnutsuzluğu memnuniyete çevirmenin ve endişelerden kurtulmanın tek yolu, grubun idealize edilmesidir. Bu nedenle FETÖ lideri sürekli kitlesini bu öteki gördüğü kimlikten ayırmakta ve yüceltmektedir.

---

[126] M. Fethullah Gülen, *İnancın Gölgesinde 2*, İstanbul, 2011, s. 140.

[127] M. Fethullah Gülen, *İrşad Ekseni*, İstanbul, 2011, s. 44,

[128] M. Fethullah Gülen, *Ölçü veya Yoldaki Işıklar 3*, 8. Baskı, İstanbul 1998, s.55-63.

3. Uzak Öteki: Batı

Gülen'in söyleminde özellikle 1990'lı yıllardaki yazılarında aşırı milliyetçi bir söylem göze çarpar. Tansu Çiller'in terörle mücadelede etkin bir politika yürüttüğü Başbakanlığı yıllarında (1993–1996), Çiller ile görüşmesi sonrası terör ile mücadeleye destek mesajları yollar. Öyle ki 1996 yılında yazdığı *İla-yi Kelimetullah veya Cihad* adlı eserde terörün kaynağının dış mihraklı olduğunu milliyetçi bir söylemi öne çıkararak şöyle yorumlar:

> *"Günümüzde her türlü anarşi ve terör, dış mihraklıdır. Dış güçler bu vesile ile bu cennet vatanı bir kaos cehennemine çevirmek istemektedirler. Anarşi ve terörle zaafa uğratılan bir devlete her türlü teklife boyun eğdirmekten daha kolay bir şey yoktur. İşte, dış güçlerin arzu ettikleri de budur. Onlar, bu memleketi bir sömürü ülkesi haline getirmek istemektedirler. Bütün anarşistler de onlara uşaklık yapmaktadırlar."*[129]

Birey bir grup içindeki sosyal kimliği paylaşırken aynı zamanda algılama, yargı ve karar mekanizmasının yapısına sızan bir grup önyargı, anlayış, eğilim ve nefreti de paylaşır. FETÖ özellikle milliyetçi söylemi kullandığı yıllarda Batı her türlü kötülüğün temel sebebidir. Materyalist, maddeci olarak imlediği Batı'yı İslam dünyası üzerindeki hain planları ve işgalleri nedeniyle sert biçimde eleştirirken genelde resmettiği dünya toptancı bir dille tüm Batı'dır. *"Eskiden karşımızda bir haçlı vardı. Ordularını toplayıp üzerimize geliyordu. Bugün bütün dünyada haçlı zihniyeti vardır.* [130]

> *"…batı" dediğimiz bu insafsız dünya, hemen her zaman ya bizzat veya iğfal ettiği bir kısım çapulcularla –hem de mede-*

---

[129] M. FEthullah Gülen, *İla-yi Kelimetullah veya Cihad*, İstanbul, 2011, s. 68.

[130] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla I*, 1993, s.273

niyet adına– vahşetlerin en utandırıcılarını irtikâp etmiş, insanlığı ışığa çıkaracağım diye, yığınları sürekli karadelikler etrafında dolaştırmış ve dünyanın her yanında, milletlerarası muvazeneyi bozucu karanlık oyunlar oynamış, akla hayale gelmedik entrikalar çevirmiştir."[131]

Muhtemelen ABD'nin Irak İşgali sonrası söylediği bu sözler o günün sosyal ve siyasal ortamına göre daha milliyetçi bir söylemi zorunlu kılıyordu. Fakat Gülen daha da ileri giderek ırkçılığa varan bir nefret söylemini tercih etmektedir. Batı'yı soyu kirli olmakla suçlar:

"İhtimal ki, bugün hâlâ o, sebebiyet verdiği katliamları, çiğnenen ırzları, pâyimal olan namusları, gizli-açık yağmaları bir temâşâ zevki içinde seyretmekte ve bu temâşâdan da, arenalarda masum insanları, vahşi hayvanlara parçalatan nâpâk soyu kadar olsun teessür duymamaktadır."[132]

Anlaşılıyor ki burada Batı'nın soyu olarak tanımladığı Roma olmalıdır. Herkül ile kurtarıcı gördüğü o Yunan-Roma kültürü birden bire kirli, pis bir soya dönüşmüştür.

Birey bir kült cemaatine katıldıktan sonra dönüşüm evresi başlar. Bir sonraki adım psikolojik kontrol kurmaktır. Psikolojik kontrol ile robotlaştırma birbirine karıştırılmamalıdır. Dönüşüm bireyin kişilik özelliklerinin değişikliği ile değil, tüm üyeleri tek bir form haline getirerek, birbirine benzeterek, kolektif olarak hayatta kalacaklarına inandırarak gerçekleşir. [133] Bunun içinde öncelikle grup kimliğinin sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Bu prosedürün ilk adımı sınır denetiminin kurulması, kültün tehlikeli yabancılara karşı korunmasıdır. Genellikle savunmasız kabul edilen bireyin bir

---

[131] M. Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil 4,*, İstanbul, 2011, s.21.

[132] Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil 4,*, İstanbul, 2011, s. 22.

[133] Bkz. Florence Gaub, "The Cult of ISIS", *Survival*, 58:1 (2016), s. 118.

kült cemaatine girişi bir tür yeni işe alım gibi görülebilir. Bu bireyin fiziksel ve psikolojik olarak bilinen önceki çevresinden ayrılması anlamına gelir. Bu, yalnızca taktik ve siyasal bir işlev değil, aynı zamanda psikolojik bir işlev de görür, çünkü değişim bireyi, ailesi ve arkadaşlarından yani potansiyel olarak rahatsız edici temastan koparır.

İkinci adım ise bireyleri kült inanç sisteminin çekirdeği olan yeni bir dünya vizyonuna maruz bırakmak ve bu vasıtalarla geçmiş sosyal bağlamlarından ahlaki olarak kurtarmaya başlamaktır. Bu, arkadaşlık ve aidiyet duygusu gibi olumlu duygunun tekrarlaması yoluyla olur. Kültün ailevi bağlardan daha kuvvetli olduğunun ispat edilmesi gerekir. Bunun için kadın kocasından, genç ailesinden ayrılır. Başımıza ne geleceğini, gelecekte ne olacağını, kimin kazanacağını yalnızca kült bilmektedir. Kültlerin totaliter doğası, en ateşli inananlar için, kült dışında bir yaşamın düşünülemeyeceğini ima eder. Çünkü onlar herkesi kurtaracak bir görevle gelmişlerdir:

"Bu dünyayı, şu anda içine düştüğü o korkunç gayyadan ancak, kendi terbiye sistemimizle yetişmiş zinde dimağlar, aynı iman ve aynı gayeyi paylaşan Hakk'a adanmış ruhlar; garazsız-ivazsız "hizmet" deyip koşan irade erleri ve her türlü gâileyi aşmaya kararlı ilim, mârifet ve azim kahramanları kurtarabilirler…"[134]

Bu nedenle gruptan ayrılış imandan çıkış gibi görülür. Örgütü terk edenlerin dışarıda ilahi bir cezayla cezalandırılacakları söylenerek bir yerde tehdit edilir:

"Geçmişte olduğu gibi, günümüzde de bu kudsî dâvadan yer yer ayrılmalar olmaktadır. Bu durum; bize hizmetin genişle-

---

[134] M. Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil 9*, İstanbul, 2011, s. 36

mesi ölçüsünde arkadaşların hassasiyet adına derinleşip engin olmalarını gerektirdiğini hatırlatmaktadır…"

"Netice itibariyle, iman dairesinden iradeleri ile ayrılan insanları, Allah tutmaz ve – hafizanallah – onlar ayaklarını sağlam basacakları bir zemin bulamazlar. Onun için kudsiler bu meselenin encam ve akıbetinin bu kadar vahim olduğunu düşünmeli, buna katiyen fırsat vermemelidirler." [135]

4. Hangi Batı?

Gülen söyleminin en önemli özelliği, konjonktüre göre değişiklik göstermesidir. Gülen 1990'lı yıllara kadar yazdıklarında sürekli Batı'yı ve Batılı değerleri mutlak kötülük olarak imlerken bu ABD'ye göçünden sonra ciddi bir değişiklik gösterir. Bosna Hersek Savaşı'nı başlatan, PKK'yı üstümüze salan, Ermeni meselesini çıkaran Filistin'de, Keşmir'de Müslümanların ölümünü planlayan Batı'dan[136] dost ve müttefik Batı'ya doğru bir değişim yaşanır. Orta Asya'ya yayılma stratejileri kurduğu *Fasıldan Fasıla* serisinde Batı söylemindeki değişiklik çok net biçimde ortaya çıkar.

Bu bağlamda uluslararası ilişkiler konularında ne kadar maharetli olduğunu göstermek istediği bu eserlerde Japonya hakkındaki öngörüsüne değinmeden geçemeyeceğim. Gülen'e göre:

"Amerikan düşmanlığı, milliyetçilik duygusu ve ezilmişlik hissinin esas alınarak gerçekleştirilen Japon hamlesi, kat'iyen uzun ömürlü olamaz. Çünkü, ister siyasî, ister ekonomik, isterse kültürel olsun, her türlü kalkınmanın uzun ömürlü olması, sağlam temeller üzerine kurulmasına bağlıdır. Halbûki,

---

[135] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 3*, 2. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul 1997, s.113-114

[136] M. Fethullah Gülen, Prizma 1, s. 163.

Japon kalkınmasında kalıcı esaslar değil, reaksiyoner çıkışlar hakimdir. Nitekim, Batı bugün Japonya'ya fuhuştan tutun da, içki ve kumara kadar her türlü mel'anet ve sefaheti sokmuş durumda."[137]

Japonya'nın büyümesindeki istikrar bu zamana kadar ne kadar güvenli olduğunu gösterdi, bakalım bu kehanet ne zaman gerçekleşecek.

Batı'ya döndüğümüzde Gülen bu serinin beşinci kitabında birdenbire Batı ile ittifak kurmaktan ve özellikle de Amerika'nın kendilerine ne kadar sıcak davrandığından bahsetmeye başlar: *"Bizim dünyamızda Hâfız, Nizamî ve Mevlâna gibi edebî düşünce ve motifleriyle tesirleri çağları aşan bir hayli insan vardır. Meselâ bugün Amerika'da, Mevlâna cemiyetleri ve Mesnevî okurları bize bizden daha sıcaklar."*[138]

Daha önce Batı'ya karşı uyanık olmak gerektiğinden bahseden, Batı'dan bize kıymetli bir şey gelmeyeceğini söyleyen Gülen artık Batı ile Doğu'nun sentezinden söz etmeye başlamıştır: *"Bu noktada bize, ihtisas konusu ile ilgili Doğu-Batı demeden mevcut kaynakların tamamını gözden geçirip orijinal ve kendimize mâl ettiğimiz terkibî düşünceyi ortaya koymak kalır."*[139]

Gülen şeytanlaştırdığı Batı karşısında öyle bir noktaya gelir ki artık iman noktasında Batı ile Doğu'nun birleşmesi, tek dünya devleti haline gelmesi onun hayatının bütün gayesi olur:

"Doğu ile Batı'nın gerçek iman mevzuunda kaynaşıp kader birliğine ulaşması, hayatımın en büyük gaye ve emellerinden biri olmuştur. Bana gelip, tam Cennet'e girmenin eşiğinde bulunduğum bir sırada, Doğu'yla Batı'nın bütünleştiğini,

---

[137] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 1*, İstanbul, 2011, 166.

[138] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 5*, İstanbul, 2011, s. 102.

[139] M. Fethullah Gülen , *Fasıldan Fasıla 5,* İstanbul, 2011, s. 106.

kendi değerlerini koruyarak ve birbirlerine saygı içinde bu iki dünyanın iç içe girdiğini söyleseler, bunu hayatımda bana verilmiş müjdelerin en büyüklerinden biri kabul ederim."

"Kim bilir belki böyle bir müjde karşısında Cennet'e girmekten bile vazgeçerim. Hatta zannediyorum ki, –bir kere rüyamda yaşadığım gibi– böyle bir misyon adına beni Cennet'e koysalar ve semavî maideler gökten inip önüme konsa; ben kendi kendime "Buradan dışarıya çıkmam lâzım; çünkü Doğu ile Batı'nın kavuşması yolunda duygumu ve düşüncemi gözyaşlarımla yoğurup insanlara anlatacağım daha çok şey var; onlara bu hakikatleri anlatmak için şimdilik Cennet'i de istemem." der ve fırsat verilirse oradan ayrılırım."[140]

Gülen'deki bu büyük değişimin arka planında neler yattığını kestirmek zor olmasa gerektir. Gülen artık ABD'de yaşamaktadır ve açtığı okullarla Afrika ve Asya kıtasında küresel bir aktör olmuştur. Hegemonyanın bir yumuşak güç aracı olarak faaliyetlerini yerine getiren Gülen İslam'da inancın zorlukla yaşandığı bir yerden inancın kolay ve güvenli olarak yaşandığı bir bölgeye göç etmek anlamına gelen *hicret* kavramına başvurarak ABD'yi *daru'l-emn* güvenli belde haline getirmektedir. Kırık Testi serisinin beşinci kitabında muhtemelen 2005 tarihlerinde, Amerika'da yaşamaya gelenleri, örgütü için kurduğu okullara gidenleri, iş kuranları *sahabenin hicreti* ile özdeşleştirmektedir:

"İşte, hicret de böyledir. Bir insan hayatı boyunca ne zaman Allah'ın rızasını ve Resûlü'nün şefaatini gözeterek i'lâ-yı din uğrunda göç ederse etsin, o muhacir olarak değerlendirileceği gibi, başlangıçta hicret niyeti taşımasa da sonradan niyetini tashih eden kimseler de –inşaallah– muhacirler safında sayılacaklardır. Meselâ, bir insan, bir iş için buraya gelmiş olsa,

[140] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 5*,İstanbul, 2011, s. 72.

Amerika'da bir mağazalar zinciri kurmak veya bir sanayi tesisi açmak ya da bir gazete çıkarmak için burada bulunsa; fakat, bir müddet sonra, "İşin doğrusu, bunca meşakkat, bunca sıkıntı sadece bu dünya için çekilmez; ben karışık bir niyetle geldim ama niyetimi yeniliyor ve düzeltiyorum. Allah'ın izin ve inayetiyle burada kaldığım sürece kendi kültürüm adına iyi bir temsilci olmaya çalışacağım. Çevremdeki arkadaşlarla temasa geçecek ve kendi mânevî değerlerimizin bir mümessili olarak onlarla el ele vereceğim." dese, bu şekilde niyetini yenilese –inşaallah– o da muhacirînden olur. "

Gülen'in küresel hegemonyasını inşa ettikten sonra dile getirdiği Doğu ile Batı'nın birleşmesi aslında siyasal bir birleşmeden daha çok teolojik bir birleşmedir. O kıyametin sonuna doğru Mesih'in gelişiyle dinlerin tekliği tezini dile getirmektedir. Dinler arası diyaloğun önemli bir savunucu olarak kendisini tanıtan Gülen'in kastettiği Hristiyan dünya ile İslam dünyası arasında kültürel ve insani bir işbirliğinin kurulması değil, daha çok bu iki dinin birleşerek bir tek din oluşturma çabasıdır. Gülen adeta politik bir teoloji yaparak bir dünya vatandaşlığı öngörmektedir. Bu her türlü farklılığın ortadan kaldırıldığı, tek dinli, tek biçimli bir kozmopolitizmi savunmaktadır.

"Siz de bizim İncil derslerimize iştirak edin." diyorlar. Bu gidip gelmelerle Kur'an'a göre bir Hazreti İsa inanışı çıkıyor ortaya. Kiliseden, Efendimize de inanan, kendilerine "Müslüman İseviler" diyen insanlar çıkabiliyor. Bunu, İseviyetin tasaffisi, mesihiyet ruhunun mukaddimesi saymada bir mahzur görmüyorum."[141]

Müslüman İseviler bir dünya vatandaşı olarak kozmopolit bir kimliğin ifadesidir. Hannah Arendt'in dediği "yurtsuz

[141] M. Fethullah Gülen, *Kırık Testi 4 (Ümit Burcu)*, İstanbul, 2011, s. 43.

insan insan değildir". Bu nedenle tüm dinleri tek bir potada eritme ve dünyada evrensel tek bir din düşüncesi oldukça totaliter ve faşizan bir iddiadır. Bu, Batı dünyasının kurtulduğu Papalığın hem dünyevi hem de ruhani otoritesinin yeniden diriltilmesi anlamına gelir. Kulağa hoş gelen tarafı da bu Papalıkta Papa'nın Müslüman olmasıdır. Bunu FETÖ'ye göre Hz. İsa'nın aslında Hz. Muhammed'in manevi oğlu olduğu iddiası ile birlikte okumak gerekir.

5. Yahudi Düşmanlığı

Gülen'in ötekileştirdiği bir diğer topluluk ve inanç kesimi de Yahudilerdir. Antisemitizm ögeleri barındırır şekilde ABD'ye gitmeden önce yazdığı eserlerde açıkça Yahudi düşmanlığı yapmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Gülen'in antisemitik söylemleri ile DAEŞ ve El Kaide gibi örgütlerin söylemleri arasında hiçbir farklılık bulunmaz. Gülen'e göre bir gün Yahudiler de Naziler gibi büyük bir utanç yaşayacaklardır:

> *"Bırakın İslâm'a ve Müslümanlara karşı onulmaz düşmanlıklarını, kendi peygamberlerini bile istihfaf eden ve birçoğunu katleden bu kavim, neticede bir gün Naziler'in düştüğü duruma düşecek ve dünyanın dört bir yanında gizlenecek yer arayacaklardır."*[142]

Özellikle Gülen'in İsrail'in uyguladığı yanlış politikaları değil de toptancı bir dille tüm Yahudileri suçlu ilan etmesi oldukça sorunludur.

Yahudiler Gülen'e göre ontik bir kötülüğün temsilcileridir. Kur'an ayetlerini bağlamsal okumak yerine mutlak kötülük nesnesi haline getirerek Yahudilere karşı aşırı bir nefret söyleminde bulunur:

---

[142] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 1*, İstanbul, 2011, s. 301.

"Yahudiler, Kurân'ın beyanına göre kıyamete kadar zillet ve meskenet içinde olacaklardır, şu kadar ki, ilgili ayetin devamında belirtildiği gibi, bu zillet ve meskenet, insanların veya Allah'ın himayesinde olmamalarına bağlıdır."[143]

Gülen'in bu söyleminin Amerika'ya yerleştikten sonra değiştiğini biliyoruz. Özellikle 2010 yılında İsrail'in Gazze limanına insani yardım götürmek için yola çıkan gemilere müdahalesi ile başlayan krizi ifade eden mavi Marmara olayı karşısında Gülen'in tutumu bu değişikliğin bir sonucu olarak görülebilir. Fakat bu değişikliğin Gülen'de çok sıkça karşılaştığımız konjonktürel bir değişim olup olmadığını bilemiyoruz. En azından Gülen Yahudilere karşı daha önce sarfettiği bu nefret söylemini bir eleştiri olarak bu zamana kadar düzeltmiş değil.

6. Gruba Eleman Kazandırmak

Toplumsal hareketler ve aşırılığa varan radikalleşme üzerine yapılan araştırmalarda elde edilen en eski bulgulardan biri, militan bir gruba katılma sürecinin genellikle tanıdıklar, arkadaşlık grupları veya aile bağları gibi kişisel ilişkilerle başlatıldığıdır.[144] Yani şiddet içeren bir gruba üyelik çoğu kez sosyal çevreyle ilişkilendirilen kişisel ağlar yoluyla gerçekleşmektedir. FETÖ'nün okulları, dershaneleri ve devlet yurtlarında görevli "abla" ve "abi" denilen örgüt propagandistleri bu sosyal çevre içinde kişisel ağ oluşturmak için oldukça elverişli bir zemin sağlamaktadırlar. Ünlü radikalleşme uzmanı Peter Numann, Avrupa'daki militan İslamcı gruplarla ilgili çalışmalarında, camiler, bazı gençlik merkezleri veya İslamcı

[143] Gülen, *Fasıldan Fasıla 1*, 302.

[144] Lorenzo Bosi and Donatella Della Porta, "Micro-Mobilization into Armed Groups: The Ideological, Instrumental and Solidaristic Paths," *Qualitative Sociology* 35 (2012), ss. 361–383.

kitap evleri gibi sosyal mekânların bireysel eylemcilerin örgüte kazandırılmasındaki rolüne dikkat çeker.[145] Bu bağlamda Stefan Malthaner ve Peter Waldmann'ın grubun sembolleri, anlatıları ve tecrübelerini paylaştığı radikal çevrede bireylerin ilişki biçimleri ve etkileşim dinamiklerine dikkat çeken 'radikal çevre' kavramı oldukça önem kazanıyor. Çevre burada, bireylerin ortak bir perspektifi paylaştığı, kolektif kimlik kavramlarını oluşturduğu ilişkisel bir varlığı, sosyal bir oluşumu ifade etmektedir.[146]

FETÖ için abla ve abiler eleman avcısı niteliğindeki görevlilerdir. Bu yüzden de avlarını mutlaka iyi tanımak zorundadırlar:

> *"İnsanları ele alırken zaaflarıyla birlikte ele almak lazımdır. Bu zaafları göz ardı edilerek, muvakkat his ve heyecanlarla onları istihdam etmek, beklenmedik bir ânda, ümid edilmedik bir şeyle karşılaşmak demektir. Hizmetin selameti için insanlar iyi tanınmalı sonra istihdam edilmelidir."*[147]

Yeni dini akımlar üye temin ederken sevgi ve ilgi özlemi çeken insanlara, özellikle gençlere yaklaştıkları ve onların eğitim düzeyi yüksek, ekonomik yönden bağımsız, hayatını yönlendirebilecek kadar zeki ve güçlü ancak görece yoksun oldukları gerçeğine uygun davrandıkları, dolayısıyla muhataplarına özgürlük ve değer vermek suretiyle taraftar topladıkları söylenebilir. Sözgelimi mürit avcıları, gençlere yakla-

---

[145] Bkz. Recruitment and Mobilisation for the Islamist Militant Movement in Europe" (London: 2008). http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/123.451.6791ICSREUResearchReport_Proof1.pdf. (erişim tarihi 3. Mayıs, 2017).

[146] Stefan Malthaner & Peter Waldmann, "The Radical Milieu: Conceptualizing the Supportive Social Environment of Terrorist Groups", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2014, s. 983.

[147] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla I*, 1993, s.31-32.

şırken devamlı gülümserler, son derece nazik davranırlar ve muhatabın kişiliğine, görünüşüne ve kıyafetine sürekli iltifat ederler. FETÖ lideri bu gerçeği şöyle açıklar:

"Evet, insanları zor kullanarak belli şeylere itaat ettirmeniz mümkündür. Ancak, onlara tebliğ ettiğiniz hakikatleri zor kullanarak sevdirmeniz mümkün değildir. Hâlbuki şefkatin açamadığı hiçbir kilitli kapı yoktur. (…) O hâlde, insanları birbirine karşı sıcak bir sevgi ile bağlamak istiyorsanız, evvela bu gayenin tahakkuku için sizin onlara şefkatle eğilmeniz gerekmektedir." [148]

Muhatabına zeki ve uyanık biri olduğunu, hiç kimsenin kendisine zorla bir şey yaptırmasının mümkün olmadığını ifade ettikten sonra *"Seni davet edeceğim toplantıya bu akşam mı yarın akşam mı gelmek istersin?"* diyerek karşısındakini ciddiye aldığını, önemsediğini hissettirir ve ona özgür tercihte bulunması için seçenek sunarlar. Böylece potansiyel üye, grup tarafından düzenlenen sosyal etkileşim ortamına çekilmiş olur. Periyodik olarak düzenlenen seminerlerde ve sohbet toplantılarında muhataplarına öncelikle içlerinde bir şeyler yapma ve yaratmada çok önemli bir potansiyele sahip oldukları, ancak bunun belli bir eğitim sürecinde açığa çıkarılacağı fikri aşılanır. Böylece özgüven kazanan birey için "yeniden sosyalleşme" süreci başlamış olur.

Cemaat içinde sosyalleşmiş üyelerin en önemli özelliği sadakattir. Grup üyesi tüm kişiliğini ve maddi imkânlarını grubun geleceği için feda etmelidir. Gülen şöyle der;

"Bu kadro o kadar hasbi olmalıdır ki, öldüğünde üzerinden çıkacak mal varlığı ancak kefen bezine yetmeli, hatta bazen o kadar

---

[148] M. Fethullah Gülen, *İrşad Ekseni*, Nil Yayınları, İstanbul 1998, s.181-82

bile bulunmamalıdır."[149] Peki ama niçin bir insan tabi olduğu bir dini cemaat için tüm varlığını harcamalıdır? İyilik ya da kişinin Tanrısal rızayı kazanması için tüm varlığını bir gruba adaması sorunlu bir yapı doğurmaz mı? Gülen'e göre hayır hatta aksine kişinin kendi bireysel kimliğini grup kimliğinde eritip yok etmesi kurtuluşunu sağlayacaktır. Bunu şöyle açıklar: *"Kişinin kendine şefaati, ancak herhangi bir şahs-ı manevîye bağlılıkla mümkündür. Şahs-ı manevîye bağlılık ise ferdin kendini cemaatta eritip onunla bütünleşmesi demektir."*[150]

Doğal olarak Gülen cemaat içindeki bireyleri, kendi kişilikleri olan, karar verme yeteneğine sahip olan irade sahibi insanlar olarak değil, iradesini cemaate devretmiş, askeri disiplin içinde hareket eden grup üyeleri olarak görmektedir.

---

[149] M. Fethullah Gülen, *İrşad Ekseni,* s. 132.

[150] M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla 1, s. 171.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Şiddete Varan Radikalleşme

1. Hesaplaşma Ya Da Şiddet Kullanımı

FETÖ lideri tüm bunları gelecekte hayalini kurduğu büyük bir hesaplaşmaya hazırlık için yaptığını yine eserlerinde örtük ya da aleni biçimde ifade etmektedir. Bir gün mutlaka bu hesaplaşma gerçekleşecektir, bu nedenle o gün geldiğinde o günün idarecileri bu hesaplaşmanın altında kalmamak için taraflarını seçmekle tehdit edilir.

"Bir asrı aşkın bir zamandan beri çeşitli zulüm, mağduriyet ve haksızlıklar altında sürekli inleyen bu kuşak, öylesine bilenmiştir ki; çok yakın bir gelecekte o, polatlaşan ruhuyla, kendine bu mezelletleri reva görenlerin karşılarına dikilecek ve mutlaka onlarla hesaplaşacaktır. Elverir ki, bu kuşağı elinde tutan milletler, hususiyle onların talihli idarecileri iyi bir durum değerlendirmesi yaparak, vukuu muhakkak böyle bir infilak ve indifanın enkaz ve külleri altında kalmasınlar..."[151]

FETÖ liderine göre süreç bu grubun lehine işlemektedir. Bu nedenle hizmette sayının artırılması için gayret edilmelidir. Geleneksel dini gruplarda görmediğimiz kadar dünyevi iktidar talebinde bulunur. Bilindiği gibi sulta dünyevi güç, iktidar için kullanılır. Dini bir cemaatin dünyevi gücü ele geçirmek gibi bir amacı neden olsun ki? Aynı şekilde bu gelecekteki hesaplaşma nedense askeri bir terminoloji ile de tanımlanır:

"Öyleyse, geleceği kucaklayıp planlayanlar, oturup onu bekleyeceğine, kendilerini ona asker olarak yetiştirme gayreti içine girmelidirler. Tâ ki geldiğinde hazır olan askerinin başına geçebilsin.[152]
15 Temmuz darbe teşebbüsü bu askeri hazırlığın ne kadar

[151] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2*, 2. Baskı, Nil Yayınları, ty, s.15

[152] M. Fethullah Gülen, *M. Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla*, I, s. 28.

ciddiye alındığının önemli bir kanıtı olarak okunabilir. *"Zaman katiyyen bizim hesabımıza cereyan ediyor. Belki şimdilik keyfî ve kemmî buudumuz yok; ama bir ceninin ana karnında iken nasıl doğabileceği kestirilebilir. Bizim durumumuz da böyle. Doğum çok yaklaşmış gibi. Bu hususta kalplerin telifi çok önemlidir. Evet bir cemaat bugün olmasa bile, yarın sorumsuz insanların elinden dünyanın sultasını almak zorundadır."* [153]

Radikalleşme uzmanı Scott Atran buraya kadar anlatmaya çalıştığımız ezoterik kült cemaatlerine de uygulanabilecek radikalleşme sürecinin önemli bir tarifini yapar. Ona göre bir grup arkadaş veya yoldaş, belki bir ya da birkaç kişiden etkilenerek kutsal değerlere sarılabilirler, sonra bu değerler tarafından yönlendirilen ve tanımlanan hayali bir cemaat gibi onları kaynaştırabilir. [154] Atran grubun kutsal bir lider etrafında sosyalleşmesinin onları buna zorlayacak hiyerarşik bir organizasyonun nasıl mümkün olduğunu sorgular. Bu tür yapılar, şiddete varan radikalleşme süreçleri açısından oldukça önemlidir. Bu hesaplaşmanın olması ve grubun sosyal kimlik etrafında kaynaşması için zorlayıcı bir hiyerarşik organizasyonun kurulması lazım. İşte bu yapı FETÖ tarafından tam da şöyle inşa edilir:

> *"Değişik platformlarda Müslümanlar, hizmete ait meseleleri oturup konuşuyor ve değişik kararlara varıyorlar. Yani her meseleyi meşveret ediyorlar. Bazıları da okulda, yurtta, evde, çarşıda farklı işlerle de meşgul oluyorlar. Aklınıza gelebilir ki, acaba ikinciler, birincilerin bir adım önünde mi?. Hayır, meşveret, işlerin düşünce planında ele alınması, fizibilitenin yapılması*

---

[153] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla I*, 1993, s.227

[154] Scott Atran, Hammad Sheikh, and Angel Gomez, "Devoted Actors Sacrifice for Close Comrades and Sacred Cause," *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 111(50) (2014), s. 17702–17703.

demektir. Bunlar çok önemli şeylerdir ve katiyen toy dimağların, tecrübesi ve bilgi birikimi olmayan insanların yapacağı şey değildir. Öyleyse hamle öncesi bu işlerin planlanması, uygulamadan geri olmadığı gibi, ileridir bile denebilir. Hatta hareket planında bir işi gerçekleştirenlerin yaptıkları şeyler; başyücelerin ortaya koyduğu stratejiler, fizibiliteler, plan ve projeler yanında çok sönük kalabilir. Mesela, savaş esnasında orgeneraller, korgeneraller çok iyi savaşçı olmalarına rağmen, silahı eline alıp savaşmazlar. Cephe gerisinde kalıp askerî stratejiler üretirler, onların verdikleri kararlarla bir savaşın, binlerce askerin hatta bir milletin, bir devletin kaderi belirlenir. Dolayısıyla, bu komutanlar kadrosunun, yapageldikleri işler hafife alınamaz. Hatta düşman cephenin ilk planda hedefi bu kumandanlardır. Onların yok olması, ordunun yok olması manasını taşır ve bu da düşman adına galibiyet demektir. Onun için savaş esnasında komutanlar sıkışırsa, rütbelerini söker, er veya astsubay elbiseleri ile meydana atılırlar. Çünkü onlar ne kadar büyük görünürlerse o kadar boy hedefi sayılırlar." [155]

Bu satırlar 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü ve bu askeri hazırlığın ne kadar ciddiye alındığını *göstermesi bakımından önemli*dir.

Yukarıdaki metin FETÖ'nün kendisi etrafında *başyüceler* dediği hiyerarşik bir kadronun yukarıdan aşağıyı yönettiğinin kanıtı olarak okunabilir. Ayrıca metin dikkatlice okunduğunda askeri bir dille adeta harekete militarist bir misyon, hedef ve teşkilatlanma biçtiği de gözlerden kaçmaz. Bu da ezoterik *kült hareketlerinin, katı,* zorlayıcı hiyerarşi ve kurtuluş misyonu ile birleştiğinde şiddete varan bir radikalleşmeye evirilmelerinin neden kaçınılmaz olduğunu izah etmektedir.

---

[155] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 3*, 2. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul 1997, s.120-121

Bu tür *süreçlerin Batı tarihinde de birçok örneği ile karşılaştığımızı ilk başta söylemiştik.* 1984 yılında Luc Jouret (1947-1994) ve Joseph Di Mambro (1924-1994) tarafından Zaire'de kurulan Güneş Tapınağı Tarikatı (Order of the Solar Temple) benzer bir yapı olarak ortaya çıkmış Ekim 1994 tarihinde gerçekleşen toplu intihar eylemiyle adını dünyaya duyurmuştur.[156] Yine 1955 yılında doğan ve asıl adıyla Asahara Shoko tarafından 1986 yılında Japonya'da kurulmuş olan Aum Shinri-Kyo tarikatı bir kült hareketi olarak doğmuştur. Bu hareket de 1994 ve 1995 yıllarında çok sayıda ölü ve yaralının olduğu iki sarin gazı saldırısı, çocuk kaçırma ve adam öldürme, yasadışı uyuşturucu ilaç üretimi gibi olaylarla beraber anılmaktadır.[157]

Bu ve benzeri hareketler dikkatlice incelendiğinde hepsinde birtakım ortak özellikler göze çarpar. Bunların başında ezoterik bir kült liderliği, katı hiyerarşi, içe kapanık bir sosyal kimlik, örselenmiş bir hoşnutsuzluk ve kendilerinin seçilmiş olduğu inancı. Bu özelliklerin şiddete varan bir radikalleşemeye doğru evirilmesi sanırım silaha ve güce kavuşmalarıyla birlikte kaçınılmaz gözüküyor. FETÖ'nün bu açıdan Türkiye'de şiddete doğru evirilmesi bu örgütün yapısal mekanizmasının doğal bir süreci olarak görülebilir. Sorun, bu yapının şiddete doğru evirilmesinin neden görülemediğidir. Elbette bu sorun bu yazının sınırları içine dahil değildir. Ama genel olarak bakıldığında ezoterik kült hareketlerinin şiddete doğru evirilmesinin anlaşılması da çok kolay gözükmemektedir. Zira sosyal çevre ve kültürel değerler onların toplumda görünmez olmaları ve kendilerini sosyal çevreye gömmelerine çok fazla imkân tanımaktadır.

---

[156] Bkz. http://www.religioustolerance.org/dc_solar.htm.

[157] Sara Daly, John Parachini, William Rosenau, *Aum Shinrikyo, Al Qaeda, and the Kinshasa Reactor Implications of Three Case Studies for Combating Nuclear Terrorism,* RAND Corporation, 2005.

2. Kozmik Savaş ve Apokaliptik Mitler

Radikal dini motifli terörizmi diğerlerinden ayıran başka bir özellik, onun ancak nihai zafere ulaşıldığında sona erecek kutsal savaşın bir türü ya da iyi ve kötü arasında devam eden "kozmik savaş" olarak kabul edilmesidir. Bu konunun uzmanı Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence* adlı eserinde, dini terörizmin vahşi ve acımasız oluşunu "kozmik savaş" kavramıyla açıklamaktadır. Usame Bin Ladin, kürtaj kliniklerini bombalayan Eric Rudolph, Amerikan Vatanseverler Hareketi lideri Bo Gritz ve Hristiyan Kimlik Örgütü lideri Kerry Noble gerçekleştirdikleri eylemleri ilahi bir savaş imajıyla açıklamışlardır. İslam geleneğinde benzer biçimde Emevilere isyan eden Abbas oğulları Mehdi'nin siyah bayrağı altında isyanı başlatmışlar, Osmanlı'da 16. yüzyıldaki isyan hareketleri de Mehdici-Mesihçi karakter taşımıştır.

Bu eylemler kutsal metinlerde yer alan dini geleneklere dayandırılmaktadır. Dolayısıyla onlar ve benzer eylemciler kozmik bir savaş imajıyla teröre motive olmuşlardır. Bu imajlar kozmiktir çünkü hayatın ötesindedirler. Geçmişin efsane savaşlarıyla iyi ve kötü arasındaki metafizik bir savaşla ilgilidirler. Dini şiddeti daha yıkıcı kılan saldırganların kutsal savaşa ilişkin dini imajlarını dünyevi politik savaşların hizmetine sunmalarıdır. Bu nedenle dini terör eylemleri sadece politik bir stratejinin taktikleri olarak hizmet etmez. Aynı zamanda daha büyük ruhani başkaldırılara davet olarak da hizmet eder. Dolayısıyla şiddet gösterisinin merkezinde de kozmik savaş yer almaktadır.[158] Bu anlamıyla cihat, dini radikalizmin kozmik savaşıdır.

---

[158] Mark Juergensmeyer, *Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence*, 2003, ss. 148-150.

Bir genelleme yapmak mümkün olmasa da tecrübe edilen dini terörist hareketlerin çoğunun amacı, dini esaslara göre bir devlet kurmaktır. Örneğin Bin Ladin'in temel amacı, kaldırılan halifeliğin yeniden kurulmasıdır. Mısır İslami Cihat örgütünün kurucusu ve El-Kaide'nin stratejistlerinden Ayman El-Zevahiri bu amacı: *"El-Kaide'nin hedefi, tüm Müslümanları birleştirmek ve Halife'nin kurallarını izleyecek bir hükûmet kurmaktır."* şeklindeki söylemi ile onaylamıştır. Dolayısıyla dini söylemle açıklanan terörizmin de siyasal bir ajandası vardır ve sâik dini bir söyleme oturtulmaya çalışılsa bile siyasaldır. FETÖ'nün amacı da kendi karizmatik liderliğinde dünyayı yönetmek ve geleceği vaat edilen Mesihi hareketin tahtına oturmaktır.

Birçok radikal örgütte merkezi ideolojilerinin bir parçası olarak apokaliptik mitlerle karşılaşıyoruz. DAEŞ bunların en son örneklerinden birisidir. Bu vizyona göre, Brookings Institution'danWilliam McCants'ın özetlediği gibi, yeni bir halife ve yeni bir hilafet kurulacak ve çeşitli savaşlar bunu takip ederek, bunlar Melhame-i Kübra (Armageddon) tarzı, kara bayrak altında savaşan hilafet ordusunun Deccal'in ordularını yeneceği nihai bir savaşla neticelenecektir. Bu savaşlar esnasında, Hz. İsa geri gelecek ve Mehdi belirerek savaşlarda önemli bir rol oynayacak ve Deccal'in ordularının yenilmesi tarihin sonunu getirecektir. Bu kıyamet düşüncenin temel özelliklerini anlamak, dini motifli örgüt radikalleşmelerini anlamak açısından oldukça önemlidir. Öncelikle bilinmelidir ki kıyamete yakın gerçekleşecek olayları ihtiva eden ve bu olayları grup kimliğini oluşturmada ve kitleleri harekete geçirme de kullanılan Apokalitik mitler İslam'a has değildir.

Aslında din adına öldürmeyi meşru gören "şehitlik mertebesine ulaşmak" üzere kutsal bir savaşın hazırlığı içinde olan Sihler, Hindular ve Müslümanlar da ortak bazı özellikler

taşırlar.[159] Branch Davidians kültü veya Waco kültü tarikatı diye de bilinen olay, bunun en açık örneklerinden biridir. Davidciler Yedinci Gün Adventistleri'nin bir koluydu, SDA'lar (Yedinci Gün Adventistleri) gibi İsa Mesih'in ikinci kez gelişine inanmışlardı. Branch Davidians kültü taraftarları, 1993 yılında 50 günlük trajik kuşatmanın ardından Texas Waco'daki yangında 82 kişinin ölümünden sonra kendilerini gizlediler.

Apokaliptik mitlerde iki temel özellik öne çıkar: Şu an var olan güncel yaşamla ilgili derin bir hoşnutsuzluk ve son olarak, kökten bir değişim ve nihai adalet ümidi. Kutsal dinlerde bağışlayıcı ve merhamet eden Tanrı figürü yerine bir gün mutlaka iktidarını kuracak bir Tanrı figürü yer değiştirmiştir. Kutsal kitaplarda Tanrı'nın mahkemesi öldükten sonra kurulacakken apokaliptik mitler bu yargılamayı bu dünyaya getirir. Voegelin'in dikkat çektiği gibi bu anlayışta Tanrı bir aktör olarak işin içine sokulsa bile, tarih vizyonunun yoldan çıkması seküler ideolojik hareketlerle aynıdır. Bu dünyada Cennet insani araçlarla tesis edilecektir. Tanrı'nın planına yardım edilmelidir. İnananlar bir nihayet için zorlamalıdır çünkü son dönemin gelmesi çok uzun zaman almaktadır. Tarihe bir istikamet vermek için önce geçmişi reddetmek yahut geçmişe ilişkin kendi tasavvurunu ortaya koymak gerekir.

Voegelin'e göre Apokaliptik-gnostik Tanrı dünyanın üzerinde değil, dünyaya karşıdır. Bu karşıtlık nedeniyle antik gnostikler bu dünyaya yabancılaşarak "öte"ye kaçmak isterlerken modern gnostikler, "öte"nin düzenini, cenneti bu dünyada gerçekleştirmeyi arzularlar. Bu da bize modern apokaliptik kült hareketlerinin geleneksel olanlar gibi dünyadan uzleti değil daha çok dünyaya sahip olmayı istediklerini gös-

---

[159] Vamık D. Volkan, Divandaki Düşmanlar, çev. Serap Erdoğan Taycan, İstanbul, 2013, s. 435.

terir. Burası oldukça ilginçtir, geleneksel gnostik ve ezoterik inançlar daha çok dünyadan uzaklaşma, dünyayı terk etme gibi daha püriten bir dindarlık biçimi gösterirlerdi. Modern ideolojiler ve devrim inancıyla birlikte yeni gnostik ve ezoterik hareketler daha dünyevileşmeye başladı. Bu açıdan apokaliptik mitler günümüzdeki ezoterik ve kült hareketlere kendilerini seçilmiş ve kendi dışındakileri ise düşmanlaştırmaya imkân vermekte hatta dışarıda kalanlara karşı daha olumsuz sınırlar çizmeye yol açmaktadır.[160]

Bu durumu Vamık Volkan şöyle ifade eder: "Sınırlı aşırı dinsel hareketler, kültler ya da tarikatların Waco'daki David Koresh'in Branch Davidianları, Jenestown'daki Jüm Jonet Tapınağı, Şoko Ashara'nın Japon Aum Şinrikyo'su, Jeoseph DiMambro'nun Güneş Tapınağı, İsaril'deki Gush Emunim'i hatta başlangıç aşamasındaki Lübnan'da Hamas ve Afganistan'da molla Ömer'in Talibanı gibi pek çok çoğu şu ortak özelliklere sahiptir: i. Kutsal metin, ii. kutsal metin yorumcusu mutlak lider, iii. Tam bağlılık, iv. Üyelerin kendini hem muktedir hem de mağdur hissetmeleri, v. Sınırlar, vi. Dışarıda kalanlara karşı olumsuz duygular. "[161]

Volkan'ın bu ortak özelliklerine birde apokaliptik mitleri ve inançlara sahip olmayı eklemek yerinde olacaktır. Böylece aslında bu özellikler bu tür hareketlerin neden şiddete doğru evirildikleri konusunda da bize ipucu vermektedir. Bu açıdan bakıldığında FETÖ'nün bu altı özellikle birlikte apokaliptik mitlere sahip olması da neden onun şiddete evirilen bir kült hareketi olarak görülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

---

[160] Bengül Güngörmez, *Eric Voegelin: Politik düzenin restorasyonu, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,* 2010.

[161] Vamık D. Volkan, *Divandaki Düşmanlar*, s. 441-445.

Özellikle apokaliptik inançlar, totaliter ideolojilerle bileştiğinde daha total kimliklerin oluşmasına yol açabiliyor. Psikiyatr Robert Jay Lifton, 1961 tarihli "Düşünce Reformu ve Totaliterliğin Psikolojisi: Çin'de Beyin Yıkama Üzerine Bir Çalışma" isimli kitabında dikkat çektiği gibi apokaliptik inançlar ve semboller bir tür mistik manipülasyona neden olabilir. Diğer bir deyişle saflık talebi ve iyi-kötü düalizmini besleyebilir. Kıyamet temasında çoğu kez bir kurtarıcı Mesih ile ona düşman olan bir Deccal figürü öne çıkar. Bu figürler aynı zamanda zıt kutuplar olarak toplum arasında bir kontrast oluşturur. İşte ideolojik totalizmi besleyen durumda bu kontrasttır. Düalizim genelde tarih ve sosyal gerilim için ikili bir ahlak öngörür. Kıyamet ile ilgili olaylarla ilgilenen eskatolojisinin en büyük cazibesi, mevcut tarihsel çatışmalarda iyi ve kötüyü dışa vurmasıdır. Totalistik hareketler başlı başına şiddet içermeyebilir ama totalist psikoloji mutlak kötü imgeleriyle birlikte etkileşime geçtiğinde şiddet doğar. Konrast semboller hayati rol oynar ve kitleleri ötekine karşı harekete geçiricidir. İdeolojik totalizm ve düalizm birlikte taraftarlara idealize edilmiş bir liderlik ile aşağılanmış bir düşman imgesi için gerekli olan bir sistem kurar. Kutuplaştırılmış kendilik veya bölünmüş benlik ile takipçiler kendilerine sunulan kahramanlarla daha kolay özdeşlik kurabilirler.[162] Çünkü "Totaliter yönetim için, çocuğun zihnini bir kahraman aracılığıyla ele geçirmek ya da rehin almak son derece önemlidir. Çocuk, belirli bir değerler sistemini ve ideolojiyi, kahramanlar aracılığıyla sorgusuz sualsiz kabullenir, kendine mal eder." [163]

[162] Dick Anthony , Thomas Robbins, Steven Barrie, "Cult and Anticult Totalism: Reciprocal Escalation and Violence, Terrorism and Political Violence, (2002) 14:1, s. 217.

[163] Gündüz Vassaf, Cehenneme Övgü Gündelik Hayatta Totalitarizm. İstanbul 2008, 87.

FETÖ gibi yapıların küçük yaştan itibaren çocukların zihin dünyalarını kahramanlar aracılığıyla sürekli itaate yönlendirdiği ve böylece totaliter bir dünya görüşü inşa ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Özellikle apokaliptik mitler ise grup içindeki bireylerin hem kendi kimliklerini kazanmalarını hem de grup dışındakileri tanımlamakta oldukça kullanışlı bir sembol sistemi sunduğu söylenebilir. Böylece karizmatik kült kişilik, total ideoloji ve apokaliptik inançların birleşimi sosyal ve güçlü çevre ile birleştiğinde bu grubun radikalleşmesine giden yolu açtığını düşünebiliriz.

Kozmik savaşın haklılaştırılması için öncelikle bu savaşın taraflarının belirlenmesi gerekir. Bu savaş, hak ile batılın savaşıdır ve hak burada FETÖ ve hizmet hareketidir. Batıl ise FETÖ'ye karşı olan ve onun dışında kalan herkes olarak tanımlanabilir. Burada 'öteki'ne ilişkin algı ötekinin şeytanlaştırılması üzerinden yürür. Hizmet tarafından onaylanmayan her düşünce, duygu ötekidir, kötüdür ve düşmandır. Öteki bireyi, sonsuza dek kaybetmeye mahkûm görürler. Onlara göre bunlar sadece kendilerinin değil aslında yaratıcının düşmanlarıdır. Şeytanileştirilmiş 'öteki' birçok farklı şekilde tanımlarlar; inançsızlık, din düşmanlarıyla işbirliği, emperyalizm, milli düşmanlar, Batılılaşma bu düşman üretme araçlarından birkaçıdır. Kendisine karşı olanları şeytan cephesi olarak isimlendirir:

> *"Hadiste mümin ekine benzetiliyor. Bela ve musibetler karşısında o, fırtına önündeki ekin gibi eğilir, yerlere yatar ve fırtına dinince tekrar ayağa kalkar. Bizim bu hususiyetimiz, şeytan cephesini tedirgin eder. Belki de bize karşı hassasiyetlerinden midir nedir, geçenlerde onlardan biri, bu durumu hissetmiş olacak ki, aynen bu benzetmeyi kullanarak, belli*

güçlerin dikkatini çekiyor ve 'Onlar fırtına önünde ekin gibi davranıyorlar, bu durum sizi aldatmasın' diyordu." [164]

Ezoterik karizmatik bir liderlik halesiyle donatılmış örgüt lideri, kendi cemaatine mensup bireyleri, grup kimliğine sıkı sıkı sarılmaya mecbur bırakmak için dışarının ne kadar yabancı, kötü ve şeytani olduğuna onları ikna etmeliydi. Kozmik savaş öğretisi hem bireyi geleceğe hazırlamak üzere bir motivasyon sağlamakta hem de onu grup kimliğine ölümüne sahip çıkmaya yöneltmektedir. Bu açıdan radikal örgütler tarafından sıklıkla başvurulan bir metafor olarak karşımıza çıkar. Ötekine yönelik yüceltilmiş kötülük ve korku bireyi içeriye daha çok kapanmaya ve sahip olduğu kimliğe sıkı sıkıya sarılmaya iter. Görüldüğü gibi FETÖ lideri hizmete adanmış ve örgütün elemanı olan kadınları cennet hurileri olarak isimlendirirken sokak kadınını kazanılmaya müsait, örgüte eleman temini için hedef kitle olarak görür ve zevk kadınını ise şeytanlaştırır. Kadına bakışı bu kadar problemli olan bir yapının hoşgörü timsali olarak görülmesi için ne kadar güçlü toplumsal bir illüzyon yaşadığımız çok açıktır.

Bir başka yerde örgüt lideri Mesih geldiğinde ilerde yaşanacak savaşa karşı hazır olunması gerektiğini askeri terminolojiye başvurarak şöyle açıklar: *"Hz. Mesih, âhir zamanda, âhiretin en ücra köşesinde de olsa o önemli misyonu icra etmek için mutlaka nüzül edecektir…. Öyleyse, geleceği kucaklayıp planlayanlar, oturup onu bekleyeceğine, kendilerini ona asker olarak yetiştirme gayreti içine girmelidirler. Tâ ki geldiğinde hazır olan askerinin başına geçebilsin."*[165]

Gülen'in kehanetine göre bir gün Hristiyanlık ile İslam mutlaka birleşecek ve bir dünya imparatorluğu kurulacaktır. Bu, Hristiyan-

---

[164] M. Fethullah Gülen, *Fasıldan Fasıla 2*, 2. Baskı, İstanbul, ty, s.273.

[165] M. Fethullah Gülen, *Fethullah Gülen, Fasıldan Fasıla*, I, s. 28.

lığın batıl ve İslam dışı inançlarından arınması ve özüne dönmesiyle olacaktır. Böylece bir imam, lider başkanlığında Hristiyanlık ve İslam birliği kurulacaktır: *"İseviyet tasaffi ederek hakikî hüviyetine dönecek ve mehdîliği temsil eden Muhammedîliğin şahs-ı mânevîsine iktida edip uyacak ve onu imam kabul edecektir."*[166]

Tarihin sonu Mesih'in gelişiyle son bulacaktır. Yaklaşık iki bin yıldır insanlar apokaliptik tahminlerde bulunmakta ve çoğu zaman dinsel metinlerden hareketle dünyanın sonunu hesaplamaya çalışmaktadırlar. Dünyanın sonunda ise beklenen bir kurtarıcının tarihe müdahalesiyle kötü gidiş son bulur. M.Ö. 600'lerden itibaren insanlık hep bu Kurtarıcı'yı yeryüzüne indiren inanışlarla karşılaşmıştır. Apokaliptik literatürün altın dönemi olarak M.Ö. III. yy. ile M.S. I. yy. arasındaki dönem kabul edilmektedir. Bu dönem Yahudilerin yoğun olarak farklı kültürel etkilerle karşı karşıya kaldıkları sürgün yıllarını kapsamaktadır.

Dini kültürlerde apokaliptik rivayetlerde tarihin kurucu aktörü Tanrı ya da Tanrının görevlendirdiği bir kurtarıcıdır. Bu yüzden genellikle determinist bir kader anlayışı sunarlar ve insana fazlaca yapacak bir şey bırakmazlar. Tanrı adına görevlendirilen Mehdi, Mesih ya da kurtarıcı ile kötülüğün tarafında yer alan Şeytanın askerleri ve onların başkomutanı Deccal arasında amansız bir savaş öngörülür. Apokaliptik metinlerinler de kurtarıcı olarak beklenilen Mesih, Mesih dönemi, Tanrının Krallığı, karşıt güçler, kötülük savaşçıları, son savaş vb. temalar öne çıkar. Apokaliptik metinler Tanrının bu dünyanın mutlak egemeni olduğu ve inananlarına mutlaka sahip çıkacağı teması da en iyi şekilde işlenir. Tanrı, zalimleri yani kendi topluluğuna zulmedenleri acımasızca cezalandıracak ve kendi halkını kurtaracaktır.

---

[166] Gülen, *Asrın Getirdiği Tereddütler 3*, s. 85.

Aslında seküler bir kurtuluş doktrini öngören Marksizm'de de Tanrı ve kötülük arasındaki savaş bir sınıflar mücadelesine çevrilir. Ezilenlerle mülkiyet sahipleri ve devlet karşı karşıya gelir. Devrim kairos andır. Yani kronolojik zaman döngüsünden kopuş ve başlangıç anıdır. Kairos şimdi fırlatılmış oktur. Devrim, mesiyanik bir müdahaleyle tarihin homojen ve çizgisel zaman akışından kopartılması, kısacası "Mesih'in açıp girebileceği dar bir kapıdır." Son dönemin yaşamış en büyük Marksist ideologlarından Walter Benjamin'in dediği gibi devrimin önemi, tüm mazlum kuşakların ve yenilmişlerin intikamını alacak bir kefaret devrimi olmasıdır.

Marx'ın kehaneti gerçek olmadı ama devrim uzun yıllar kitleleri etkileyen önemli bir unsur oldu. Mevcut kötü dünyanın toptan reddi ve başka bir dünyaya yönelik tutkulu özlem, binyılcı hareketlerle modern devrimci ütopyaların ortak özellikleridir. Yani verili olana yönelik keskin negatiflik ve yepyeni bir dünyaya yönelik 'imkânsız arzu', siyasal motivasyonu ve kitlesel seferberliği belirleyen ortak vizyonlar olmuştur. Apokaliptik siyasetin ayırt edici özelliği temsil ve dolayımın reddidir, içsel çatışmalardan muaf, total ve mutabık bir topluluğu hedeflemektir. Çağdaş komünist entelektüellerin aniden ortaya çıkan, tarihi askıya alan ve toplumsal gidişatın yönünü değiştiren devrimleri açıklamak için geliştirdikleri olay kavramı da Mesihçi devrimcilikle benzer bir tahayyüldür. Bu tahayyül şimdi DAEŞ'in elinde bir gerçeğe dönüşmüştür. Hemen hemen tüm radikal kült hareketleri kitlelerini harekete geçirmek için bu Mesihçi düşünceye ev sahipliği yapmışlardır. Gülen de taraftarlarını Mesih'in gelişine hazırlamakta ve bunun olacağını onlara müjdelemektedir:

"Hz. Mesih, âhir zamanda, âhiretin en ücra köşesinde de olsa o önemli misyonu eda etmek için mutlaka nüzûl edecektir. Nüzûl edecektir ama içinizde şahs-ı manevînin muhtevî bu-

lunduğu mânâ ve ruha nüzûl edecektir. Evet o, bu mânâya ve bu ruha kalıp olmak için inecektir. Eğer o ruh yoksa ceset olarak gelmesinin bir mânâsı da olmaz zannediyorum. Öyleyse geleceği kucaklamayı plânlayanlar, oturup O'nu bekleyeceğine, kendilerini ona asker olarak yetiştirme gayreti içine girmelidirler. Tâ ki geldiğinde hazır olan askerinin başına geçebilsin; geçebilsin de yeniden asker yetiştirme zahmetine katlanmasın. Zaten o, başkalarının ekstradan beklediği icraatı da ancak o zaman yapabilir. Bir başka ifadeyle, o Şam'da ak minareden indiği gün ak atına binsin, gelip Sultan Ahmed'in şadırvan avlusuna girsin, her kılıç sallayışında birkaç puthaneyi yerle bir etsin; sonra da Sultan Ahmed'in minarelerinin arasındaki ipe tıpkı bir mahya gibi getirip kılıcını assın... İnsanlar da, kıyamete kadar bu muhteşem zafer sembolü mahyayı seyretsin..!"[167]

Gülen yalnızca Mesih'in geleceğini değil aynı zamanda onun kendi aralarına geleceğini müjdelemektedir. Burada en önemli soru şudur? Mesih gelince ne olacak? Tüm kafirler öldürülecek ve yeryüzünde yalnızca şeriat kuralları uygulanacak. Bu iddialara sahip bir liderin grubunu hümanist değerler adına kurmuş olmasını düşünmek ne kadar büyük bir yanılgıdır.

3. Cihat

FETÖ için insanlık tarihinde Batı ile Doğu tamamen birbirinden ayrı ve birbirine paralel iki tarih yaşar. Bu aslında radikal örgütlerin, El Kaide, DAEŞ gibi, tarihsel algısından çok da farklı değildir. Geçmişte Batı karanlık bir çağda yaşarken Doğu kahramanlar, efsaneler ve şanlı hatıralarla dolu-

---

[167] M. Fethullah Gülen, *Prizma 1*, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 30-31.

dur. Batı, Doğu'nun bu zenginliğini sömürerek ileri giderken Doğu kendi özünden uzaklaşarak şanlı geçmişini yitirmiştir. Bu tarih algısında siyah-beyaz gibi bir birine zıt, asla kesişmeyen, birbiriyle ilişki kurmayan, paralel iki evren vardır.

Şimdi tarih yeniden İslam devletinin kuruluşunu müjdelemektedir. Gülen sürekli olarak zihninde teokratik bir devlet kurma fikrinin olmadığını göstermeye çalışsa da bazen dili amacını ortaya koymaktadır:

> *"Birinci Cihan Harbi'yle batıp giden İslâm devleti, zamanın ana rahminde yepyeni bir tarihî doğuşa hazırlanıyor. Ne muhteşem bir doğuştur bu ki, nefsin ve şeytanın radyasyon sızıntılarına mukabil, ruhun ışık sızıntıları, kutlu tayflar hâlinde toplanıp kalblerde yoğunlaşarak hidayet lazerleri hâlinde küfrün, karanlığın urlarını, kanserlerini kuruta kuruta geliyor. Nefis kışının inkâr kefenlerini yırtıp, ruhun bahar filizlerini vere vere ilerliyor. "Günler Baharı Soluklarken"de, böyle bir gelişin destanı sunuluyor. "*
>
> *"Işık Evler"le giriyoruz kitabın sırlı dünyasına. Bu evler, kudsî bir programın yürürlüğe konduğu ruh oluşum ocaklarıdır. Ruhlar, orada aslî kaynaklarıyla temasa geçer, o kaynaktan aldıklarıyla beslenip büyüyerek karanlık dünyaların fethine çıkarlar. Asıllarından uzaklaştırılmış, asılları unutturulmuş ruhların ellerinden tutup, onların ebedî kurtuluşlarına ve zengin bir medenî kuruluşa gitmelerine vesile olurlar. Bu medenî yapının planı Kur'ân, mühendislik merkezleri mâbedler, mektebler, medreseler, tekkelerdir. Şantiyeleri ise evler, çarşılar, pazarlar, köyler, kasabalar ve şehirlerdir. Bu iman ve aşk dolu maceranın muhteşem destan ocağı "Işık Evler."*[168]

[168] M. Fethullah Gülen, *Çağ ve Nesil 5*, İstanbul, 2011, s. 4

‘Işık Evleri’ Gülen için, ışık süvarilerinin kışlalarıdır ve amaç büyük hesaplaşma zamanına hazırlanmaktır. Asker, devlet, kışla metaforlarıyla örülü söylemin bildiğimiz anlamda geleneksel dini gruplara ait olmadığı çok açık biçimde ortadadır. Ona göre, cemaat içinde olanlar her şeye her an hazır olmalıdırlar: *“Kendini rahata, rehâvete kaptırmamış, her an her şeyden ayrılmaya hazır, vereceği mücadelenin doğuracağı sıkıntıları önceden yaşamaya alışmış ve bir asker gibi her an sefer emrini bekleyen…”*[169] Dini bir önderin ve insanlığa hoşgörü timsali olarak sunulan bir kişinin ölüm komandolarından bahsederek ‘Mesih’in gelişine hazır olun’ emri vermesi karşısında bu yapının radikalleşmeyeceğini varsaymak büyük bir hata olurdu.

[169] Age, s. 151.

SONUÇ

Sözün en tesirlisi, kişinin gerçekten inandığını söylemesidir. 15 Temmuz benim 'belki bu kadar olmaz' dediğim anlardan biriydi. Bu kadar olmaz dediğim dini görünümlü bir cemaatin şiddete başvurması değildi elbette, Silahlı Kuvvetler içinde bu kadar güçlenmiş olmalarıydı beni sarsan. Mevzubahis şiddet ise aslında yaşadığımız çağda dini inanç gruplarının şiddete varan aşırılığına alışmıştık. Berlin Duvarı'nın yıkıldığı 1991'den bugüne değin şiddetin ve şiddete varan aşırılığın sürekli artış gösterdiği bir zamanı yaşıyoruz. Yalnızca inanç grupları değil, ideolojiler hatta insani ilişkiler bile gittikçe sertleşiyor ve daha da katılaşıyor. Şiddeti sağlayan şey yalnızca din de değil. Daha çok Olivier Roy'un dediği gibi radikalleşmenin İslamileştiği bir anı yaşıyoruz. Bu açıdan Gülen örgütünün şiddete varan aşırılığa evirilmesi beni çok da şaşırtmadı. Nedeni, yıllarca bu örgütün birkaç konuda gözlemlediğim temel özelliklerini sorunlu bulmamda gizli aslında. Bunların başında benim "hakikatin tüketildiğine inanma" dediğim hem dini cemaatlerde hem de seküler ideolojilerde gözlemlediğimiz hastalıktır. Karizmatik bir kült liderin çağın

tüm sorunlarını çözdüğüne ve tüm hakikatleri konuşmalarında, vaazlarında tükettiğine inanmak bana göre ciddi bir sorun oluşturur.

Aslında bu modern dini ideolojileri gelenekten de koparan en temel özelliktir. Zira geleneksel İslam düşüncesine tüm hakikati bir grubun ya da bir mezhebin temsil ettiği iddiası oldukça yabancıdır. Ehli Sünnet inancı içinde hakitate giden birçok yol mümkündür. Birey bu yollardan birini seçebilir. Hatta İlahi kitapların bile sürekli yorumlandığı ve her çağda yeni anlamların keşfedildiği bir dünyada bir kişinin sorgulanmaz biçimde kutsanması, her şeyden önce bir tür hakikat tekelciliğine yol açar. Aslında ideolojileri de bitiren ve tüketen bu her şeyi açıkladıkları iddiası olmuştur. Gülen kitaplarını tek hakikat gibi her gün tekrar tekrar okuyan, onun sohbetlerinden başka söz duymayı reddeden öğrencilerim ve arkadaşlarım beni her zaman tedirgin etmiştir.

İkincisi, bu kült kişiliğin bir kurtarıcı gibi görülmesi ve dinlerde kriz zamanlarında karşılaştığımız Mehdici veya Mesihçi anlayışın Gülen örgütünde sürekli diri tutulmasıdır. Ortaokulda Din Kültürü ve Ahlak bilgisi dersinde çocuklara deccal, mehdi ve kıyamet alametleri CD'si izlettiren öğretmeni duyduğumdaki hayretim hâlâ hatırımdadır. Lise öğrencilerinin Deccal kim sorusunu sordukları, Mesih'in aslında gelişinin yakın olduğunu anlattıklarını bilmeyen yok gibidir. Kıyamet anlayışları kutsal savaşlar için her zaman çekici bir anlatı olmuştur. Bu açıdan gelenekte de bulabileceğimiz bu anlatıların modern ideolojilerde nasıl siyasallaştığına dikkat etmek gerekecektir. Çünkü sorun mehdi ya da Mesih ile ilgili rivayetlerin varlığından daha çok bunların siyasi bir iktidar için kullanışlı hale getirilmesidir. Tarihte metinlerde var olan bu rivayetleri çıkarıp dini grup kimliğinin merkezi anlatısı

haline getiren her devrimci hareket toplumu iktidar adına kanalize etmek istemiştir.

Üçüncüsü ise özellikle 28 Şubat sonrası AK Parti hükümetinin gücünü emerek büyüdükleri ve her şeye hâkim oldukları dönemdeki halleri ve tavırlarıdır. Bir yosun gibi sivil ve kamusal alanı sardıklarında kendi dışındakiler adeta oksijensiz kalmışlardı.

Son olarak Gülen örgütündeki birçok nitelik ve özelliklerin İslam geleneğinde ve tasavvuf kültüründe diğer tarikat ve dini cemaatlerde de bulunduğu iddiası konusunda da birkaç söz söylemek isterim. Evet Gülen dini düşünce dünyasını inşa ederken sık sık tasavvuf kültüründeki sembol ve kavramlara atıflar yapar. Rüya, ilham ve keşf gibi konularda benzer düşünceleri dile getirmektedir. Ama burada unutulan en önemli özellik, İslam geleneğinde tarikat ve dini cemaatlerin toplumdaki diğer gruplara ve devlete karşı istihbarat toplamak, asker ve polis gibi silahlı kurumlarda örgütlenmek gibi hiçbir hedefinin olmadığıdır. Buradaki en temel sorun, bu düşüncelerin Gülen örgütünde bulunması değil, bu düşüncelerle kamusal alanı diğerleri aleyhine kuşatması ve devlet gibi davranmaya kalkmasıdır.

Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de din ve devlet ilişkilerinin sorunlu yapısı çözülmeden bu tür yapıların risk oluşturma ihtimali her zaman olacaktır. Türkiye'de sorunlu laiklik uygulamaları ve açtığı travmaları bir an önce atlatmak dini ve kültürel inanç gruplarının kamusal alandaki temsil sorununu çözmek zorunlu gözüküyor. Fakat kamusal alan dini inanç gruplarının ve kültürel kimliklerin temsiline açılırken farklılık ve çoğulculuk esas olmalıdır. Kamusal alanda yalnızca belirli bir yorum ve ideolojinin temsili ve bunun diğerleri aleyhine genişlemesi FETÖ'de görüldüğü gibi ciddi bir sorun oluşturacaktır. Devletin görevi cemaatlere inanç dayatmak ol-

madığı gibi kamusal alanı tek biçimci bir inanç grubuna terk etmek de olmamalıdır. Türkiye uzun yıllar dini grupları anlamaktan daha çok ya devletten uzaklaştırmaya ya da devlete sokmaya çalıştı. Oysa asıl sorun, bu yapıları anlamaya çalışarak kamusal alanı bireyin hak ve özgürlüklerini kısıtlamadan bu guruplara açabilmekti. Dini grupları devlet erkini kullanarak düzenlemek ve onları sınırlamak oldukça sorunludur. Bu nedenle devletin dini gruplar için bence en önemli işlevi denetim ve şeffaflık olmalıdır. Bu grupların amaçları, faaliyetleri ve milletten aldıkları yardımların yerinde kullanımı açık ve şeffaf olmalı ve bu gruba inanan bireyler adına devlet tarafından denetlenmelidir.

Toplumda hukuk, adalet, özgürlük ve güvenliği tesis eden güçlü ve bağımsız kapsayıcı kurumlar oldukça dini inanç, gelenek ve örflerin kamusal alanda temsilinden korkulmamalıdır. Türkiye'deki temel sorun toplumsal uzlaşmayı koruyacak hukuk, adalet, özgürlük ve güvenliği tesis edecek ve koruyacak güçlü ve bağımsız kapsayıcı kurumların oldukça zayıf kalmalarıdır. Görüldüğü gibi sorun dinlerden değil, dindarların yaşadığı toplumun kurumlarından kaynaklanmaktadır. Bir toplumda dinin kullanılmaya açık olmasını sağlayan asıl unsur, o toplumdaki demokratik kurumların ve sosyal düzenin rasyonel temellerinin olmayışıdır.

Türkiye'de dini düşünce ve hayat üzerinde siyasetin değil kendi içsel kontrol ve otorite merkezlerinin kurulması din-devlet ilişkilerini daha da yumuşatacaktır. Bundan dolayı dini kurumların ve Diyanet teşkilatının hükümetlerin etkisinden ve müdahalesinden korunduğu özerk ve güçlü yapılara kavuşturulması gerekmektedir. Bu hem İslâm'ın ideolojileştirilmesini ve araçsallaştırılmasını hem de siyasetteki haksız rekabeti ortadan kaldıracaktır. Bu konuda atılması gereken en önemli adımlardan birisi de dini simge, kavram ve isimlerin

ticari isim, marka ve meta olarak kullanılmasının önüne geçecek yasal düzenlemelerin yapılmasıdır.

Bununla birlikte devletin rasyonel bir din eğitimini öncelemesi, demokratik değerler eğitimine önem vermesi, eleştirel düşünceyi teşvik etmesi şiddete varan aşırılıkla mücadele için önemli bir kalkan oluşturacaktır. Yapılan araştırmalar artan radikalleşme ile mücadelede bu dediğimiz özellikte bir eğitim modelinin önemini ortaya koymaktadır. Türkiye son yıllarda bir taraftan artan aşırı radikal dini akımlarla bir taraftan da bâtınî, ezoterik akımlarla yüzleşmek zorundadır. Bu iki uç arasında rasyonel, farklılıkları bir arada tutabilen bir geleneğe yaslanmak önemli hale gelmektedir.

Kapsayıcı ve güçlü eğitim kurumlarının aslında sahip olduğumuz birçok sorunun çözümü için kaçınılmaz olduğunu artık bilmek zorundayız. Buna karşılık Türkiye'de din eğitiminin ciddi sorunları ve eksiklikleri bulunmaktadır. Fakat bu sorunu genel Milli Eğitim ve YÖK sorunundan yalıtarak düşünmek hata olacaktır. Milli Eğitim ve YÖK üzerinde köklü bir eğitim reformu gerçekleştirmeden din eğitiminin sorunları çözülemez gözükmektedir.

Umarım Türkiye, 15 Temmuz sonrası yaşadığı bu olağanüstü durumdan hızla çıkarak sorunlarını müzakere edebileceği bir ortama kavuşur. Dünün yanlışlarıyla hesaplaşarak geleceğin daha güvenli ve özgür bir Türkiye'sini kurmak mümkün olur.

KAYNAKÇA

Anthony, Dick, Thomas Robbins, Steven Barrie. " Cult and Anticult Totalism: Reciprocal Escalation and Violence, Terrorism and Political Violence, (2002) cilt: 14, sayı:1, ss. 211-240.

Arendt, Hannah. Geçmiş ve Gelecek Arasında, çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul, 1996.

Ateş, Ahmed. "Bâtıniyye" maddesi, İslam Ansiklopedisi, MEB Yayınları, İstanbul, 1993, c. II, ss. 339-342.

Atran, Scott, Hammad Sheikh, and Angel Gomez. "Devoted Actors Sacrifice for Close Comrades and Sacred Cause," Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 111(50), 2014, ss. 17702–17703.

Başlar, Kemal, Uluslararası Hukukta Hükümet Dışı Kuruluşlar: Vestfalya Sonrası Süreçte Küresel Sivil Toplum, Ankara, 2005.

Berger, Peter, "Sekülerizmin Gerilemesi", Sekülerizm Sorgulanıyor, hazırlayan: Ali Köse, İstanbul, 2002.

_____, Peter, Dinin Sosyal Gerçekliği. çev. A. Coşkun, İstanbul, 1993.

Beyaz yüz Murat-F. Sevinç-Göral Alkan-Erol Göka. "Fundemantalizm Psikolojisi", Avrasya Dosyası, cilt 13, sayı:7, 2013.

Bird, Frederick. "The Pursuit of Innocence: New Religious Movements and Moral Accountability", Sociological Analysis cilt 40, sayı: 4, Sects, Cults and Religious Movements, 1979, ss. 335-346 .

Bosi, Lorenzo and Donatella Della Porta. "Micro-Mobilization into Armed Groups: The Ideological, Instrumental and Solidaristic Paths," Qualitative Sociology, sayı: 35 (2012), ss. 361–383.

Bötticher, Astrid. "Towards Academic Consensus Definitions of Radicalism and Extremism", Perspectives On Terrorism, cilt: 11, sayı: 4, ss.73-77.

Braudel Fernand. The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II, çev. Sian Reynolds,New York: Harper Colophon Books, c. II, 1966.

_____, A History of Civilizations, çev. Richard Mayne, New York: Allen Lane, The Penguin Press, 1994.

Burkart, W. Greek Religion. çev. J. Raffan, Cambridge, Massachesetts, Harvard University Press, 1985.

Crenshaw, Martha. "Thoughts on Relating Terrorism to Historical Contexts," in M. Crenshaw, ed., Terrorism in Context , University Park: The Pennsylvania State University Press, 1995, ss. 4-27.

Daly, Sara, John Parachini, William Rosenau, Aum Shinrikyo. Al Qaeda, and the Kinshasa Reactor Implications of Three Case Studies for Combating Nuclear Terrorism, RAND Corporation, 2005.

Demir, Cenker Korhan. "Öğrenen Örgütler ve Terör Örgütleri Bağlamında PKK", Uluslararası İlişkiler, cilt 5, sayı: 19 (Güz 2008), ss.57-88.

el-Lâmişî, Ebu's-Senâ Mahmud b. Zeyd el-Hanefî el-Mâtürîdî, Kitabu't-temhîd, li kavâidi't-tevhid, thk. Abdülmecid Türkî, Daru'l-Garbi'l-İslami, Beyrut, 1995.

el-Mâtürîdî Ebû Mansûr (333), Kitâbu't-Tevhîd, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Daru's-Sadr, Beyrut.

el-Üsmendi, Ebu'l-Feth Alaiddîn Muhammed b. Abdulhamid es-Semerkandi, Lübabü'l-kelam, thk. Muhammed Said Özervarlı, İstanbul, 2005.

en-Nesefî Ebu'l-Muîn Meymûn b. Muhammed (508), Tabsıratü'l-edille fî usûli'd-dîn, thk. Hüseyin Atay, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, , c. I, Ankara, 1993.

Erikson E H. Identity: Youth and Crisis. New York, W.W. Norton Company, 1968.

Gaub, Florence. "The Cult of ISIS", Survival Global Politics and Strategy, cilt, 58, sayı:1 (2016), ss. 113-130.

Gibb, H. A. R. Modern Trends in Islam, Chicago: Chicago University Press, 1947.

Gülen, M. Fethullah. Fasıldan Fasıla 2, Nil Yayınları, ty.

_____, Varlığın Metafizik Boyutu Ruh, Melek, Cin ve Şeytanların Varlığı ve Mahiyetleri, İstanbul, 2011.

_____, Fasıldan Fasıla I, 1993.

_____, Fasıldan Fasıla I, ,3. Baskı 1995.

_____, Fasıldan Fasıla 1, İstanbul, 2011.

_____, Fasıldan Fasıla 1, Nil Yayınları, İstanbul, 1996.

_____, Fasıldan Fasıla 2, 2. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul, ty,

_____, Fasıldan Fasıla 3, 2. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul 1997.

_____, Fasıldan Fasıla 3, İstanbul, 2011.

_____, Fasıldan Fasıla 4, İzmir 2009.

_____, Fasıldan Fasıla 4, İstanbul, 2011.

_____, Ölçü veya Yoldaki Işıklar 3, 8. Baskı, İstanbul 1998.

_____, Sohbet-i Canan, İstanbul 2013.

_____, Asrın Getirdiği Tereddütler 1, 16. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul 1998.

_____, Asrın Getirdiği Tereddütler 1, İstanbul, 2011.

_____, Asrın Getirdiği Tereddütler 4, İstanbul, 2011.

_____, Prizma 4, İstanbul, 2011.

_____, Prizma 1, 3. Baskı, İstanbul 1996.

_____, Prizma 1, Zaman Gazetesi Yayınları, İstanbul, 1997.

_____, Prizma 2, İstanbul, 2011.

_____, Prizma I, Nil yayınları, İstanbul, 2011,

_____, İrşad Ekseni, Nil Yayınları, İstanbul 1998.

_____, Kalbin Zümrüt Tepeleri 2, İstanbul, 2011.

_____, Kırık Testi 13, İstanbul 2014.

_____, Çağ ve Nesil 1, İstanbul, 2011.

_____, Çağ ve Nesil 5, İstanbul, 2011,

_____, Çağ ve Nesil 7, İstanbul, 2011.

_____, Çağ ve Nesil 9, İstanbul, 2011.

_____, İla-yi Kelimetullah veya Cihad, İstanbul, 2011.

_____, İnancın Gölgesinde 2, İstanbul, 2011.

_____, İrşad Ekseni, İstanbul, 2011.

_____, Kırık Testi 4 (Ümit Burcu), İstanbul, 2011.

_____, Kırık Testi I, İstanbul, 2011.

Güler, İlhami. "Kutsallık ve Dini metinlerin Dogmalaştırılması", Sabit Din Dinamik Şeriat, Ankara, 2002.

Güngörmez, Bengül. Eric Voegelin: Politik düzenin restorasyonu, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Hallaq Wael B. "On the Origins of Controversy about Existence of Mujtahids and the Gate of Ijtihad", Studia Islamica, (1986: 63), ss. 129-141.

Hallaq Wael B. "Was the Gate of Ijtihad Closed?", International Journal of Middle East Studies, c. 16, sayı: 1, (1984).

Hoffman, Bruce. "Holy Terror: The Implications of Terrorism Motivated by a Religious Imperative", Studies in Conflict and Terrorism, Cilt 18, sayı: 4, 1995, ss. 271-284.

Horgan, j. "The psychology of terrorism". London, United Kingdom: Routledge, 2005.

Juergensmeyer, Mark. Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence, London, 2003.

Kemal Sayar, Kült Psikolojisi, (http://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/kult-psikolojisi/

Kirman, Mehmet Ali, Din Sosyolojisi Terimler Sözlüğü, İstanbul, 2004.

Malthaner Stefan – Waldmann, Peter. "The Radical Milieu: Conceptualizing the Supportive Social Environment of Terrorist Groups", Studies in Conflict and Terrorism, cilt. 37, sayı: 12 (2014), ss. 979-998.

Malthaner, Stefan, "Contextualizing Radicalization: The Emergence of the "Sauerland-Group" from Radical Networks and the Salafist Movement", Studies in Conflict and Terrorism, cilt. 37, sayı: 8 (2014), ss. 638-653.

McCauley Clark, and Moskalenko, Sophia, "Mechanisms of Political Radicalization: Pathways Toward Terrorism", Journal Terrorism and Political Violence, cilt: 2, sayı: 3, 2008, ss. 415-433.

McGauley, C., "Toward a Psychology of Humiliation in Asymmetric Conflict", American Psychologist, cilt. 73, sayı: 3, 2017, ss. 255-265.

Moghaddam, Fathali M. “The Staircase to Terrorism A Psychological Exploration”, American Psychologist, cilt. 60, sayı:.2 (2005), ss. 161-166.

Nancy J. Davis Robert V. Robinson, Dinsel Hareketler ve Sosyal Refah, mısır, İsrail, İtalya ve ABD, çev. Hasan Şen ve Balım Sultan Yetgin, İstanbul, 2014.

Olsen, Brad. Modern Esoteric: Beyond Our Senses, San Franscisco, 2014.

Pearce, Susanna. “Religious Sources of Violence”, ed. James J. F Forest , The Making of A Terrorist: Recruitment, Training and Root Causes, Westport, Praeger Security International,c. I, 2006.

Rapoport, David C. “Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions”, The American Political Science Review, cilt. 78, Sayı: 3, Eylül, 1984, ss. 658-677.

Recruitment and Mobilisation for the Islamist Militant Movement in Europe” (London: 2008). http://icsr.info/wp-content/uploads/2012/10/123.451.6791ICS-REUResearchReport_Proof1.pdf. (erişim tarihi 3. Mayıs, 2017).

Schacht, Joseph. “Theology and Law in Islam,” in Theology and Law in Islam, ed. G. E. von Grunebaum, Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1971.

Science, Religion and Communism in Cold War Europe, editörler: Paul Betts, Stephen A. Smith, Palgrave Macmillan UK, 2016.

Sennet, Richard. Kamusal İnsanın Çöküşü, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, 1996.

Shalan, Muhammed. “Sûfi Uygulamaları ve Bireyleşme Yolu Arasındaki Bazı Paralelikler”, Sufi Psikolojisi, Hazırlayan: K .Sayar, İstanbul, 2000.

Strong, Carol Matt Killingsworth. “Stalin the Charismatic Leader?: Explaining the ‘Cult of Personality’ as a Legitimation Technique”, Politics, Religion and Ideology, 2011, sayı: 12, ss. 391-411.

Süleyman Erdem, Cihatçılar El Kaide ve IŞİD’e Katılanların Hikayesi, İstanbul, 2006.

Taştan, Osman. “İçtihad Sorunu Üzerine Bir Literatür İncelemesi”, İslamiyât, I (1998), ss. 73-91.

Vassaf, Gündüz. Cehenneme Övgü Gündelik Hayatta Totalitarizm. İstanbul 2008.

Volkan, Vamık D. Divandaki Düşmanlar, çev. Serap Erdoğan Taycan, İstanbul, 2013.

_____, Körü Körüne İnanç Kriz ve Terör Dönemlerinde Geniş Gruplar ve Liderleri, çev. Özgür Karaçam, İstanbul, 2012.

Watt, W. Montgomery. İslâm’i Tetkikler İslam felsefesi ve Kelâmı, çev. Süleyman Ateş, Ankara, 1968.

Weber, Max , Sosyoloji Yazıları, çev. Taha Parla, İstanbul, 1993.

Yavuz, Hakan, Modernleşen Müslümanlar, Nurcular, Nakşiler, Milli Görüş ve Ak Parti, çev. Ahmed Yılmaz, İstanbul, 2005.